

इस वैकालिक प्रथम भाग न होवाया वील आवृत्ति
तैयार यवानी छे. किमत रुपिये २० सवा.

श्री अमनद मिन्टोय प्रेम, स्टेशन रोड—भावनगर.

भास सूचना,

आचारामना तैयार यद्य लहारे पडेला अ के छुटके लेनारने
हामण्ड सुद १५ यली छि रुपिये मजरो पख साते भाग
साये लेनारने अगाडिगी रुपिया भरनारने
पोखी नवमा संपूर्ण मजरो.

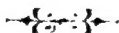
પ્રસ્તાવના.

પ્રથમ ભાગમાં આપેલ છે છતાં અહીં થોડું લખીએ
છીએ કે:—

સૂત્રના અધિકારી સાધુ છતાં પણ આ દર્શવૈકલિકનાં
ચાર અધ્યયન શ્રવકને પણ મોટે થઇ શકે છે. અર્થના અધિ-
કારી ચતુર્વિંશ સંઘ છે માટે દીકાને આધારે કરેલો અર્થ ધણું
રહસ્ય સમજાવી શકે છે. વળી હરિભદ્રસુરિ મહારાજ પ્રમુખ
વિદ્વાન્ હોવાથી તેમની આ કૃતિ એકવાર લક્ષ્યમાં દઇને વાંચ-
વામાં આવે તો બધાં સૂત્રો વાંચવામાં સાધુને મુગમતા થાય
તેમ છે, તેથી ત્રણ અધ્યયન એમાં લીધાં છે. બીજા સાધુને
દીક્ષા લીધા પછી કર્મની પરિણતિથી વિચિત્ર ઇચ્છાઓ થાય
તો તે રોકવાનું છે, અને તેમાં રહનેમી ગણુલનું દષ્ટાંત
વિચારવા લેવું છે.

ત્રીજા અધ્યયનમાં સાધુને અમુક વસ્તુઓ તથા કર્તવ્ય
કરવાયોગ્ય નથી તે બતાવ્યું છે.

ચોથા અધ્યયનમાં હવાઇવનું સ્વરૂપ બતાવી ધર્મમાં
સ્થિરતા કરવાથી મોક્ષનું રૂપ બતાવ્યું છે.

વિષયાનુક્રમશિક્ષા.

પૃષ્ઠ.

વિષય.

- ૧ થી ૬ અમલના પર્વાવસાગ્રાંતેનુ વર્ણન નિ. ૧૬૦ સુધી છે.
- ૧૦ થી ૨૫ કામનુ વર્ણન, તથા પદનુ વર્ણન છે.
- ૨૬ થી ૩૨ ચાણક્યનુ તથા અમલકુમારનુ કથન છે.
- ૩૩ થી ૩૬ સ્વ ૪ થી માયાને અંગે દામી ને ચાણક્યનું દર્શન કવી સાધુને બોધ આપે છે.
- ૩૭ થી ૪૦ રહનેભીનુ ઉદ્દેશરજુ છે.
- ૪૧ થી ૪૩ દ્વાપી આક્રમણ રહે નેમ સાધુએ રહેતુ તે બતાવે છે.
૪૫ અધ્યયન બીજુ સમાપ્ત થયુ.
- ૪૬ થી ૪૮ સુલિકાચાર કથામા મોટા નાનાનો ભેદ બતાવે છે.
- ૪૯ થી ૫૬ આવ્યારનુ વર્ણન, તેના નિરૂપણ તથા દર્શનાચારનું વર્ણન છે.
- ૫૭ થી ૬૪ રાનાચારનુ વર્ણન તથા તપ વિરેરેનુ વર્ણન છે.
- ૬૫ થી ૮૬ કથાનુ વર્ણન નિર્કુઞિ ૧૨૫ સુધી.
- ૯૦ થી ૧૦૧ અનાચારિતનુ વર્ણન તથા અનાચારિત છોડનારને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનુ બતાવ્યુ છે.
- ૧૦૨ થી ૧૦૪ યોગ્ય અધ્યયન ધર્મપ્રચલિ નામનું શરૂ થાય છે, તથા ૭ અવશિષ્ઠાનું વર્ણન છે.
- ૧૦૫ થી ૧૫૦ અવસિદ્ધિનું મુક્તિપૂર્વક શરૂ સમાપાન.
- ૧૫૧ થી ૧૫૬ શુતનુ વર્ણન, તથા તીર્થકરે કહેલુ છે ને કહે છે.

૧૧૦ થી ૧૧૭ સુધી નથા જીવસાચેને એક નથા છ ઇલની કાપના બેરે.

૧૧૭ થી ૧૨૮ છત્રે એને વળું ન થતે તેને. ગ્રીકર છે.

૧૨૯ થી ૨૦૮ છ ઇલની કાપના બેરેની રેસ વળું ન છે.

૨૦૯ થી ૨૦૭ કાપનાથી પાપ જાંબ ન થાય તે જાણવે છે.

૨૦૮ થી ૨૧૧ જાનની મુખ્યત્વે જાણવી છે નથા જાન મુદિતથી મોટા
જાણવા છે. નથા એમું અધ્યયન સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી. પં. વિદિ મુનિ શિષ્ય શ્રી મનાદર મુનિ.

આ વિશ્વાગમ દ્વય સહાયતા કોઈની મળી નથી પણ જે
કંઈ પૂર્વે પુસ્તકોની સ્તંભ ઉપર થઈ તેમાંથી છપાવનાં નીચકું
ખર્ચ થયું છે.

છપાઈ, ટ્રાન્સ, બંધાઈ, બહેરખબર તેમજ લખામણી
વિગેરે તેને લગતાં પરચુરણ ખર્ચ મળી રૂ. ૫૫૦) કુલે ખર્ચ
થયો છે તેથી કોઈપણ ધર્માત્મા ૧૦૦-૫૦ રૂપી લઈ વહેંચશે
અથવા કોઈ સંસ્થા વેચશે તો તેને પહોંતર જાવે મળશે.

તા. ૧૧-૧-૨૨

શ્રી ૦

રોપીપુત્ર-મુરુત. } હરખચંદ્ર રાયચંદ્ર શાહ-દામદવાળા.

ઉપક્રમ દરેકમા બતાવ્યો છે, અને તે નિર્ધુક્તિકારનું કથન લક્ષ્યમા લેવું જોઈએ.

(ઘ) અનુગમમા મુખ્ય સૂત્ર આવે છે, તે સૂત્રકાર બતાવે છે. તે સૂત્ર સાધુએ મુખ્ય પાઠ કરવાનાં છે, અને નવા હીક્ષા લીધેલાને મૂળ સૂત્ર તથા તેનો સાદો અર્થ જાણવા પછી બીજી વખત નિર્ધુક્તિ સાથે અર્થ આપવો જોઈએ, અને પરિવૃત્ત બુદ્ધિ વાગાને સંપૂર્ણ અર્થ આપવો જોઈએ.

(ચ) કેટલાક બધુઓ મુત્રાર્થે વાંચવા વિના પ્રથમથી આ ટીકા વાળુ ભાષાંતર વાચવા જોડે તે કંટાળો આવે, માટે તેમણે મૂળ સૂત્રનું સાદુ ભાષાંતર વાંચી લેવું, કારણ કે હરિભદ્રસૂરિ મહારાજનો ટીકા ત્રીજા નવ-રમા છે.

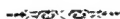
(છ) બહુરતન વસુંધરા હોવાથી જૈનમાં પણ કેટલાક આવડો બુદ્ધિમાન જોવામા આવ્યા છે તેમાં ભરૂચ નિવાસી અનુપમાઈ મહુકચંદ છે. જેમણે ટીકાનું રહસ્ય મેળવીને પ્રશ્નોત્તર રત્નાચિંતામણી જેવા કિત્તમ ગ્રંથો બધા જીવો માટે લખ્યા છે, સિવાય પોરબંદર નિવાસી વસુંધર હીરજી વિગેરેને પણ સારું જ્ઞાન હતું.

ૐ શ્રીધાતમનાય નમઃ .

દશવૈકાલિક અધ્યયન વીજું.

દશવૈકાલિક જ્ઞાપાંતર.

હમ પુષ્પિકા અધ્યયન સમાપ્ત થયું. હવે આગળ પૂર્વે નામનું વીજું અધ્યયન કરેવાય છે. તેનો સંબંધ આ પ્રમાણે છે. પાંડિત્ય અધ્યયનમાં ધર્મ પ્રશંસા કરી છે. અને તે અહીં જોત શાસનમાં છે, પણ આ જગ્યાએ તે ધર્મનો વિચાર કરનાર નવા સાધુને ધીરજ વધતે ન શકે, તો મોટું ઉત્પત્ત થાય. તેમાં મોહમાં ધર્મવાળા ધર્મ ચારિત્ર ન મુકવું, તે કરે છે.

जन्म धिर्द तस्स तयो, जस्सतयो तस्स सुग्गई सुल्लभा,
जे अ धिदमंत पुरुमा, तयोअवि सुलु दुल्लसं नेमिं ॥ ૧ ॥

તેને ધર્મ છે, તેને તપ છે. અને જેને તપ છે. તેને સુલભિ મુલ્લભ છે. અને જે ધર્મ વિનાના છે, તેને તપ નથી. તેને દુર્લભ છે ઉપર પ્રમાણે સંબંધ છે. તે આ વાતને અનુભવના પ્રથમ પ્રમાણે ચાર નિર્ણય કરેલા જોડે. એટલે તેનું નામ તેના ગુણવાળું અધ્યયન હોવાથી ઉપરના વિષયના અનુભવ

(નામ નિષ્પત્ત નિરૂપા) વ્યાસિદ્યાપ્રધાનપણથી નામ નિષ્પત્ત નિરૂપાને નિયુક્તિકાર કહે છે.

સામણ પૂર્વગસ્સ ડ નિવસેવો હોદ નામ નિષ્પત્તો
સામણસ્સ ચડકો, તેરસગો પૂર્વગસ્સ મેવે ॥ ૧૫૨ ॥

અમ સહન કરે, તે અમણ, તેના ભાવ તે આમણ, (સાધુ-પણ,) છે તેનું પૂર્વ કારણ આમણ પૂર્વક છે. સંસારમાં 'ક' પ્રત્યય લાગે છે સાધુપણનું મૂળ કારણ ધૈર્ય છે. તે સાધુ-પણનું મૂળ છે તે ધૈર્ય મેગવવા (રાખવા) નું અધ્યયન છે. આ ભાગ્ય છે કે- (કહ આવે ત્યારે સાધુએ ધૈર્ય રાખી જત હોયું નહિ) તેથી આમણ પૂર્વકનો નામ નિષ્પત્ત નિરૂપો થાય છે. આ કપો છે ? આવો બીજો સામાન્યો નથી, આ સિવાય અમણપણ બીજું સામાન્યું નથી, તેથી આમણ પૂર્વકન આ છે. તુ ચન્દ સામાન્ય તથા વિશેષવાળા નામના વિશેષણ અર્થ છે આમણ પૂર્વક આ સામાન્ય છે. અને આમણ પૂર્વ એ વિશેષ છે તે પ્રમાણે કહે છે

આમણના ચાર, તથા પૂર્વક ચન્દના ૧૩ નિરૂપા થાય છે. ॥ ૧૫૮ ॥

નિરૂપાનું જ વર્ણન કરે છે.

સમણ સ્સડ નિવસેવો, ચડકમો હોદ આણુ પુઠ્ઠીણ
દવ્વે સરીર મવિત્થો, માવેણ ડ મંઝમો સમણો ॥ ૧૫૩ ॥

શ્રમણ શબ્દનો નિરૂપો ચાર પ્રકારનો છે. તુ શબ્દથી
 મંગળ વિગેરેનું પણ થાય. પણ અહિં શ્રમણ શબ્દવડે અધિ-
 કાર છે. તે વિશેષ અર્થ છે. ચાર નિરૂપો અનુક્રમે કહેવા, તેમાં
 નામ, સ્થાપના, પૂર્વ પ્રમાણે બાણવા. દ્રવ્ય શ્રમણ જે પ્રકારના
 છે. તે આગમથી, અને નોઆગમથી. આગમથી જ્ઞાતા, પણ
 ઉપયોગ ન રાખે. અને નોઆગમથી જ શરીર, લવ્ય શરીર,
 તે બંનેથી જુદો અભિલાપના લેકવડે દુમ (જાડ) માફક
 બાણવા. તે દ્રવ્યમાં લવ્ય શરીર આ ત્રીજા પદવડે ઓળખાવે
 છે. (પહેલાની અધ્યય ૩૪. ગાથામાં પા. ૫૧ અધિકાર
 જુઓ) ભાવશ્રમણ જે પ્રકારનો છે. આગમથી જ્ઞાતા,
 અને ઉપયોગ રાખનાર. અને નોઆગમથી ચારિત્રના પરિણામ-
 વાળો સાધુ છે. તેજ કહે છે. તેજ ગાથાના ચાથા પદમાં કહ્યું છે.
 કે ભાવથી સંયત પોતે શ્રમણ છે. ॥ ૧૫૩ ॥

એનુંજ સ્વરૂપ કહે છે

જહ મમ ન પિવં દુક્કલં, જાણિ ચ ભમેવ મવ્વ જીવાણં
 ન હણદ્દ ન હણાવેદય, સમ મણદ્દિતેણ સો સમણો ॥૧૫૪॥

જેમ મને દુઃખ પ્રતિકૂલ હોવાથી ગમનું નથી, તેવુંજ
 પોતે સર્વ જીવોને દુઃખ પ્રતિકૂલ બાણીને પોતે જીવોને હજી
 નહીં. અને બીજા પાસે હજીવે નહીં. ચ શબ્દથી હજીનારાઓને
 અનુમોદે નહિ. જેમ બાણવું. એ પ્રમાણે સમ, અણ, એટલે
 સરખા ગણે. તેથી તે શ્રમણ (શ્રમણ) બાણવે. ॥ ૧૫૪ ॥

નરિયય સિ કોદ વેમો, વિઓ વ સવ્વેમુ ચેવ જીવેમુ
 એ એણ હોદ સમણો, એસો અન્નોડિ પજાઓ ॥ ૧૫૫ ॥

વળી સાધુઓને સર્વના ઉપર તુલ્યમન (એકભાવ)
 હોવાથી કોઈ ઉપર દ્વેષ કે કોઈ ઉપર પ્રેમ નથી. તેથી તે સમમન
 (સરખા મન) વાળો. હોવાથી આ શ્રમણ શબ્દનો બીજો
 અર્થ થયો.

તો સમણો જદ સુમણો , માંવણય જદનહોદ વાવમણો
 સવણે ય જણેય સમો, સમોય માણવમાણેસુ ॥ ૧૫૬ ॥

તેથી શ્રમણ જે સુમન તે દ્રવ્ય મનને આશ્રી સુમન
 (સારા મનવાળો), હોય અને બાવથી પણ સારા મનવાળો હોય.
 પણ પાપી ન હોવો જોઈએ. (તો તે શ્રમણ તાણવો) એટલે
 સગાં ઉપર જેવો પ્રેમ રાખે, તેમ બધા છવ ઉપર પ્રેમ રાખે
 અને માન અપમાનમા સમપણું રાખે. (અહંકાર કે દીનતા ન
 હરે) ॥ ૧૫૬ ॥

ઉરમ ગિરિ જલણ સાગર, નદયલ તરુગણ સમોય જોહોદ
 મમર મિગધરણિ જલરુદ્ધ, રવિ પવણ સમો જણો સમણો ॥ ૧૫૭ ॥

ઉંદર વિગેરેના જોડેલા દરમાં સાપ રહે, પણ ઇચ્છિત ન
 જોઈ શકે, તેથી ગમે તેમ દુઃખથી રહેવું પડે. તથા કોમળ
 ચામડી છાલાય, ત્યાં કીડીઓથી ખીડા પામે. તેથી સાપ એક દિ
 રાખીને ઘાસે. તેજ પ્રમાણે સાધુને પારકાના આપેલા દરમાં

ધરણિ (પૃથિવી) જેમ જ્યાં સ્પર્શોને સહે, તેમ મુનિ સારા માણ જે પરિપક્વ આવે, તે સહન કરવાથી પૃથિવીની ઉપમાને યોગ્ય છે. કામભોગ ઉત્પન્ન થાય તોપણ તેનાથી જેમ કમળ કાદવ અને પાણીથી ઊંચું રહે. તેમ પોતે દૂર રહે માટે કમળ સમ જાણવા. ધર્મોચ્છિન્ન વિગેરે લોકનું સ્વરૂપ સૂચ્ય ન બતાવે, પણ મુનિ જ્ઞાનદ્વારા તેનું સ્વરૂપ બતાવે. માટે વિશેષ પ્રકાશક હોવાથી સૂચ્ય છે. પવન જેમ અપ્રતિમદ્વપદ્મે વિહાર કરે, તેમ મુનિ પણ કોઈ જગ્યાએ સગરેવથી ન બંધાય. એ પ્રમાણે સાપ વિગેરે સમાન મુનિ એકએક ઉત્તમ શુદ્ધોને આશ્રયી જાણવા. ॥ ૧૫૭ ॥

વિસતિણિ સવાય વંચુલ કમ્પિયા રુપ્પલ સમેણ સમણેણ
મમરં દુરુ નહ કુકુડ અદાગ સમેણ દોમવ્વં ॥ ૧ ॥

સાધુએ વિષ જેવા ઘણું, વિષમા જ્યાં રસોનો અંતર્ભાવ છે, તે રસનો કોઈ અનુભવ ન લે. તેમ મુનિએ ઘણું કે કયાંય કર્મ બંધાય નહિ. તથા માન ત્યાગથી એટલે નમ્ર હોવાથી તિનિશ (નેતર) જેવો ગણાય. વાચુની ઉપમા ઉપર કહી ગયા મુજબ છે. વંચુલ (વેતસ) સમાન એટલે ક્રોધ વિગેરેથી દૂરેલા છવોનો તે વિષ બાવ દૂર કરવાથી વંચુલની ઉપમા ઘટે છે. (એવી વાત સંભળાય છે કે વેતસને મેઝવીને સાપો ઝેર રક્ષિત થાય છે.) કર્ણિકાર એટલે એક જાતનું ફૂલ છે. તેની માફક પ્રગટ અશુભિ ગંધની અપેક્ષાએ નિર્ગંધ, તેમ મુનિઓ પણ મુગધી વિગેરેથી

મનિષ્ય છે. સ્વભાવથી પવન (નિર્મળ) અને સુગંધીપદ્માથી
મનિષ્યો ઉપર (દુઃખ) છે, જમણની ઉપમા ઉપર જમણી
છે. ૧૯૦ જેમ બિલાડીથી દરીને ચાલે, તેમ પાતાના ઉપયોગ
વાળા જેમ તમારા પ્રાણને અનુસરિને ચાલે, તેમ મુનિ પણ સ્ત્રી
વિરોધેના દુઃખમાં ન હોય. અને મુનિને યોગ્ય સુખમે, તમારું દુઃખ
વિચરે, નહીં ઉપમા આ પ્રમાણે છે, કે યોગ્ય વખતે યોગ્ય
વેળા પરહે. દુઃખની માફક મનિષ્યી ગાવની વસ્તુ ખમતોવિધે
રીને તમાને ચાલે, પછી વરે. ૩ ગાથીને ખાવ તેમ મુનિ પણ
આપુરોને તંદુરની આથીને વાલે. શુભાન વિરોધે સારું તેમને
અનુકૂળ વર્તવાના સ્વભાવી અર્થ (દર્પણ) ની ઉપમા યોગ્ય
છે. ૧૯૧ છે. -

તત્ત્વમિ દોષનમ્નો ધેરં ધેરંદિં લક્ષ્મણ ઉદરો
અદ્વાયો વિવચ્ચ, અણુ ચત્તર જગમ જંમીનં ॥ ૧ ॥

તત્ત્વમાં તત્ત્વ, વસ્તુમાં વસ્તુ, અને ગાવકમાં ગાવક
પણે મુનિ વર્તે. જેમ આદર્શને જેનું રૂપ દેણ, તેવું વિનય
તેમાં પરે. તે પ્રમાણે મુનિ દરેકને અનુકૂળ ચાલે. આ ગાથાને
કર્તા શુદ્ધ છે. તેથી પવન વિરોધેની સ્ત્રી ઉપમા થવા છતાં
મુનિદાષ્ટિ દોષ લાગતો નથી.

તમે તત્ત્વ, બેદ, પદાર્થ, જે પ્રકૃતિ ન્યા-યા સાથે ચાલે
તે ન્યાયને અનુસરીને આપુરો પર્માદ્ય રહેને કહે છે.

પવ્વદ્દે અણગારે, પાસંડે ચરમ તવસં મિક્કુ
પરિવાદે એ ચ સમણે, નિગંથે સંજણ મુત્તં ॥ ૧૫૮ ॥

પ્રકર્ષથી વર્જિત (દૂર થયો) એટલે આરંભ પરિશુદ્ધી
દૂર તે પ્રવર્જિત તથા અગાર (ઘર) બિનાનો તેને દ્રવ્યથી અને
ભાવથી, અગાર નથી. તથા જત, તેજ પાખંડ, અને તે જત
જેને હોય, તે પાખંડી છે. કષ્ટુ છે કે-

પાસંડે જત મિત્થાહુસ્ત ઘસ્યા સ્વમસં મુવિ
સપાસંડી વદન્ત્યન્યે કર્મ પાણાદિ નિર્ગતઃ (તં) ॥ ૨ ॥

અરે એટલે તપમા અરે, તે અરક (મુનિ) તપ કરે તેથી
તાપસ, શિક્ષાનો આચાર માટે બિહુ અથવા આડ કર્મને લેદે
તેથી બિહુ છે. તથા પરિ (બધી રીતે) પાપોને વર્જવાથી
પરિવાજક છે. અગાર સમુચ્ચય માટે છે. યગણનો અર્થ પૂર્વ
માફક છે. અને અંશ તે બાદ અને અત્યંતર પરિશુદ્ધ, તેનાથી
નિર્ગત (નીકળેલા) તે નિર્મલ છે. તથા સ, એટલે અહિંમાદિમાં
એક ભાવે, યત. એટલે ઉદય કરનારો, ને સંયત છે. તથા
બાદ અને અત્યંતર અંશથી મુક્ત, તે મુક્ત (નિર્લોભી) છે.

તિન્ને તાર્દે દણિય, મુણીય સંતે ચ દન્ત વિરણ ચ

લૂદે તીરદ્દેઽવિચ હવંતિ સમણસ્ય નામાદં ॥ ૧૫૯ ॥

તીર્થ, તે સંસાર સમુદયી તર્યો. ત્રાણ એટલે રક્ષણ કરે,
તે ત્રાતા છે. એટલે પોતે ધર્મકથા વિગેરેથી સંસારના દુઃખોથી

જાયાવે છે. રાગદ્વેષ વિગેરે ભાવથી રહિત હોવાથી, દ્રવ્ય છે. અથવા દ્રવ્યું, એટલે તેવા તેવા જ્ઞાનાદિ પ્રકારને પ્રાપ્ત થવું, તે દ્રવ્ય છે. મુનિ પૂર્વ માફક છે. ચ શબ્દ સમુચ્ચય (જોડવા) માટે છે. ક્રોધનો વિજય કરવાથી ક્ષમા રાખે, તે ક્ષાન્ત છે. એ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયાદિને દમન કરવાથી દાન્ત છે. પ્રાણાતિપાત વિગેરે-પાપોથી નિવૃત્ત એટલે વિરત કહેવાય છે. તથા સગાં-વહાલાં મિત્રનો સ્નેહ ત્યાગવાથી રૂક્ષ છે. સંસારથી તરવાના અર્થવાળો હોવાથી તીરથી છે. અથવા સમ્યક્ત્વ વિગેરે ઉત્તમ ગુણો પ્રાપ્ત કરવાથી, સંસારનું પરિમાણ (હદ ણાંધવા) થી તીરસ્થ કહેવાય છે. આ બધાં શ્રમણનાં નામો છે. ॥ ૧૫૬ ॥ શ્રમણ શબ્દનું વર્ણન કર્યું. હવે પૂર્વ શબ્દનું વર્ણન કરે છે. તેનો નિર્ણયો તેર પ્રકારનો છે. તે બતાવે છે.

જામં ઠગ્ગા દવિણ, સંતેકાલે દિસિ તાવ સેત્તેય

પન્નવગ પુલ્લ વત્થુ, પાહુહ અદ્દ પાહુહ માવે ॥ ૧૬૦ ॥

નામ સ્થાપના સુગમ છે. દ્રવ્ય પૂર્વ તે અંકુર પહેલાં બીજ છે. દહિં પહેલાં દૂધ છે. તથા રસ, ક્ષણિત, (રાખ) થી વિગેરે પહેલાં છે. આ એક બીજની અપેક્ષાએ પૂર્વ છે, ક્ષેત્ર પૂર્વ એટલે જવના ક્ષેત્રથી શાલીનું ક્ષેત્ર પૂર્વ છે. (પહેલાં ખાત વાલ્યો અને પછી જવ વાલ્યો) તે એક બીજની અપેક્ષાએ પૂર્વ (પહેલાં) છે. તથા અપેક્ષાએ જવ પ્રથમ અને પછી ખાત કહેવાય. તોપણ નિર્દોષ છે. કાળ પૂર્વ તે શરૂ પહેલાં

રતુ છે. તથા રાતથી પહેલાં દિવસ છે વિગેરે જાણવા. અથવા આવલિકાના પહેલાં (પૂર્વ) સમય છે દિશા પૂર્વ તે આ દિશાએ રૂચક પ્રદેશને આશ્રયી છે. તાપશીત્ર પૂર્વ તે સૂર્યના ઉદયને આશ્રયી છે. જ્યાં ઉત્તો રક્તીને સૂર્યને દેખે, તે જ્યાં ઉગે, તે તેની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશાએ છે. (જેમ ઉત્તરનાથી ઠંડકતા પૂર્વમાં છે) કહ્યું છે કે-

મમ્મ જગ્રો આદિયો, ઉદેહ મા તસ્મ હોદ પૂવ્યાદિતા

વિગેરે છે પ્રજાપતિ. પૂર્વ તે પ્રજાપતિ (પ્રજાપતિ) ને આશ્રયીને પૂર્વ દિશા જેના નન્મુખજ આ ઉત્તો તેજ તેની પૂર્વ છે. પૂર્વ પૂર્વ તે એક પૂર્વ જ નમા અ નમા છે તેમાનુ પહેલું પૂર્વ તેનું અને તે ઉપાદ પૂર્વ છે એ પ્રમાણે વસ્તુમાં તથા પ્રાણ, અનિ પ્રાણ માં પણ તેનું એટલે વસ્તુપૂર્વ, પ્રાણ પૂર્વ, અનિ પ્રાણ પૂર્વ, પણ જાણવા આજ પ્રવાસ સ્વરૂપ-વાળા છે આવ પૂર્વ, તે પહેલો આવ લેવો તે યોદયિક જાણવો. આ ગાથાનો અર્થ છે ॥ ૧૬૦ ॥ નામ નિમ્પત્ત નિર્મિતો કવો. હવે સૂચ આવાગક નિમ્પત્ત નિર્મિતો અવસર છે વિગેરેનુ વર્ણન (અર્થ) પૂર્વ કલા માફક જાણવું. તે કેક મૂલ્યનુ ગમમ અરજલિત વિગેરે સુખપુલ્ક મૂલ્ય જાણવું. તે આ પ્રમાણે છે

લીગત અધ્યયનનું ૧ છં. સૂચ (ગાથા) કહે છે.

કરંતુ કુગ્ગા મામર્ગા, જો કામે ન નિગાળ

વા. વા. વિમીરંતો, મે કળમ્મ વસંગ ચો ! ॥ ૧૦ ? ॥

અહિં સંહિતાદિ ક્રમથી બધાં સૂત્રોનું વ્યાખ્યાન કરતાં
અંત વધી જાય. માટે સૂત્રના પરિજ્ઞાન સંબંધી ભાવાર્થ માત્ર
કહે છે. તેમાં પણ કેટલો, હું ? ક્યાં ? કેવી રીતે ? ઇત્યાદિ
અદૃશ્ય પાદાન્તર (બીજી પ્રતિઓમાં જુદા પાઠ) છે તેને
ત્યાગીને નેટલું દેખાય છે. તેજ વર્ણન કરું છું. (હરિભદ્રસૂત્રિ
મહારાજ પહેલાં જાનેલી ટીકામાં આ પાઠ છતાં દેખાતા આદ-
ર્શોમાં અદૃશ્ય માનતા હોવાથી તે સુદી દીધા છે.)

કથંનુ કુર્યાન્ શ્રામણ્યં, યઃ કામાન્ન નિવારયતિ ?

જે કામોને (ઇન્દ્રિયોના અલિક્ષાપોને) ન નિવારે, તે
સાધુપણને કેવી રીતે કરે. મૂળમાં ' નુ ' શબ્દ આક્ષેપના
અર્થમાં છે. જેમકે જે પ્રજ્ઞનું રક્ષણ ન કરે, તેને રાજા કેમ
કહેવાય. અથવા જે અપશબ્દો (ખોટા શબ્દો) વાપરે, તે
વૈયાકરણી કેમ કહેવાય. અર્થાત્ તે રાજા પણ નહિં. અને વૈયા-
કરણી પણ નહિં. તેમ સાધુ પણ ન કહેવાય. જે કામોને ન
રોકે, તો હવે શા માટે અલિક્ષાપોને દોષનો નથી તે કહે છે.
તેમાં નિમિત્ત કારણ હેતુઓમાં સર્વે વિલક્ષિતોનું પ્રાયઃ દર્શન
છે. એ વચન છે. તેથી પ્રથમ કારણો કહે છે.

પદે પદે વિપીદન્ સંકલ્પસ્ય વર્ગગતઃ

એટલે કામ (ઇન્દ્રિયો) ન રોકવાથી ઇન્દ્રિયો વિગેરેના
અપરાધ પદની અપેક્ષાએ પગલે પગલે સંકલ્પને વશ થવાથી
(હુઃખી થવાથી) તે સાધુ કેવી રીતે કહેવાય ? સંકલ્પ તે

જરૂર તો મદન કામની હોવાથી ધીર પુરુષો તીર્થકર ગણધરો વિગેરે તેનું નિરૂક્ત (વર્ણન) કરે છે. તેનું લક્ષણ હવે પછી કહે છે.

વિસય સુદૈસુ પસર્ત્તં, અબુદ્ધ જણં કામરાગ પાડિચદ્રં

ઉક્તા મયંતિ જીવં, ઘમ્મા ઓ સેણ તે કામા ॥ ૧૬૪ ॥

વિપીદાય એટલે જેમા પ્રાણીઓ બધાય તે વિષય શબ્દ વિગેરે પાંચ છે. તેનાથી સુખ મેળવવા, તેમાં પ્રસક્ત એટલે આસક્ત થયેલો હવ છે તેનાં બીજાં વિશેષણ કહે છે. જેનો પરિવાર પણ અબુધ્ધન હોય એટલે અકર્યાણ કરનારા જેનાં મિત્ર પરિજન છે એનાવડે બાહ્ય વિષય સુખની પ્રવૃત્તિનું હેતુ પણ કહેલ છે. આ કામરાગમાં પ્રતિબદ્ધ, એટલે કામ તે મદન કામ, તેનાથી રાગ (વિષય વાછા) થાય, તેમા બધાયલો છે. આપદથી અન્યંતર વિષય સુખ પ્રસક્તિ હેતુપણ કહ્યું. તેનો બાવાર્થ આ છે કે તેનો પરિવાર મૂર્ખ છે અને પોતે કામમાં રાગી છે. તેથી તે વિષય સુખમા પ્રસક્ત કહ્યો.

પ્ર. શા માટે ?

ઉત્તર-નિરૂક્તના વિચિત્રપણાથી કહ્યું તેના પ્રત્યનીક પણાથી હવને કુમાર્ગે દોરે છે.

પ્ર. ક્યાંથી ?

ઉત્તર-ધર્મથી-યત્તદ્ બંને અન્યથનો નિલ સંબંધ છે.

તેથી એમ જતાવ્યું કે-જે સામાન્ય કારણવડે જીવ ધર્મ બ્રહ્મથી
ધાય, તેજ કામરાગ અથવા કામ વાણવા. બીજા આચાર્યો
આમ કહે છે. (ઉત્ક્રામયંતિ યસ્માત્ દનિ) એટલે અણુધ
(મૂર્ખ) જન જેનાથી ઉત્ક્રામે માર્ગે વાય, તે કામલેવો. બાકીનો
અર્થ પૂર્વ માફક છે.

(વિષય મુખમાં પ્રસક્ત થયેલો, મૂર્ખ માણસ જે કામ-
રાગમાં પ્રતિબદ્ધ હોય, તે જીવને જે ઉન્માર્ગે દોરે છે. તેથી તે
કામ કહેવાય છે. અર્થાત્ કામ તેજ જીવને બ્રહ્મ કરે
છે). ॥ ૧૬૪ ॥

અન્નં પિયસે નામં, કામારોગતિ પંડિયા વિંતિ
કામે પર્યે માણો રોગે પર્યેઃ સ્વલુ જંતુ ॥ ૧૬૫ ॥

હવે એ ' કામ ' નાં બીજાં નામો કહે છે.

પ્ર કેવાં ?

ઉત્તર-કામો તે રોગો છે એવું પરિતો કહે છે.

પ્ર-શા માટે ?

ઉ-કામોને વાછતો જંતુ (પ્રાણી) ખરેખર રોગોને
વાંછે છે કારણ કે કામ પોતે રોગના રૂપેજ છે કારણકા-
રાયને ઉપચાર કર્યો. અર્થાત્ જે કુન્માર્ગે વાય તે કારણ અને
કુલંગથી દુન્નિ સરી વાય વિરોધે રોગ થાય તે કારણ છે એટલે
કુલંગ તેજ રોગ થયો. ॥ ૧૬૫ ॥

આ પ્રમાણે પૂર્વની અધીઁ આયામાં સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્ધુ-
ક્તિ બતાવી. હવે ઉત્તરાર્ધ આયામાં પદોના અવયવનો અધિ-
કાર કહે છે.

શામ પયં ઠવણ પયં, દબ્ધ પયં ચેવ હોઈ માવ પયં
એકેકં પિ ય એતો શેગ વિહં હોઈ નાયલ્લં ॥ ૧૬૬ ॥

નામ, સ્થાપના, દબ્ધ, અને ભાવ, એમ નિર્ધે ચાર પ્રકારે
પદ છે. અને તે એક એક પલ્લ અનેક પ્રકારનું છે, એમ બાજીવું.
સમાસથી ગણાનો અર્થ કહ્યો. ॥ ૧૬૬ ॥

હવે અવયવ અર્થ કહેવામાં નામ સ્થાપના મુખમ હોવાથી
દબ્ધપદને કહે છે.

આડેટ્ટિ મડકિમં ઉણેજ્જં વીલિમં ચ રંમં ચ
ગંથિમં વેડિમં પૂરિમ વાદંમ સંપાદમ ચ્છેજ્જં ॥ ૧૬૭ ॥

આ કુદ્ધિક એટલે રૂપેયો જેમ ઉપરથી અને નીચેથી પલ્લ
મુખ કરીને કુટાય છે. (બહે બાજી છાપ પડે છે) ઉત્કીર્ણ
એટલે પત્થર વિગેરેમાં લેખ અથવા નામ કોતરે છે. તથા બકુલ
વિગેરે ફૂલોના આકારે માટીના બીજા કરીને તેમાં પકાવે.
(દબાવે) પછી તેમાં મીઠું ઉતું કરીને રેટ, તેા મીઠાના ફૂલો
બને છે. (તેવીજ રીતે ખાકના રમકડા બને છે) આ ઉપનેય
() છે. પીડા વચ્ચ વી ટાંગેલા વચ્ચની બાજાળી રૂપે
છે રાત્રા અવયવની (છબિતુ) ચિત્ર ઉપવાળું અને રંગવાળું
છે ' ચ ' શબ્દ સમુચ્ચય માટે છે અથિત એટલે શુદ્ધિ

ફૂલોની માળા વિગેરે છે. વેપિય તે ફૂલોનો ઝુકુટ બનાવે છે. માટીની કુંડીના કંપ અનેક બીદોવાળું ફૂલોનું સ્થાન છે. તે પૂરિય છે. વાનવ્ય એટલે વાનકું કપડાની અંદર ઘાસ વિગેરેનો આકાર બિનદેલો હોય છે તે સંઘાત્ય એટલે કંચળી વિગેરે કપડાના મકાલ ભેટી બનાવ્યા હોય તે. હવં એટલે છાહના પાંદડામા કંદ પાડી બનાવે તે. આ દેકને પદ પદું એટલા માટે કે બ્રહ્મચર્યની રીતે ભેવારી પદ થાય, બોઘાય તે અર્થના યોગથી ઉપરના દેકને પદ ગણ્યું. અને દ્રવ્યપદું એટલા માટે કે તે રૂપ તે બનેલું છે. આ દ્રવ્ય પદ કાળું. હવે બાવ પદ કહે છે.

ભાવ પયં પિય દુવિહં, અવરાહ પયંચ નોય અવરાહં
નો અવરાહં દુવિહં, માઝગ નો માઝગં ચેવ ॥ ૧૬૮ ॥

બાવ પદ બે પ્રકારનું છે, તે બતાવે છે. અપરાધનું જે હેતુ ભૂત પદ તે અપરાધ પદ છે. હન્દિય વિગેરે વસ્તુ છે. 'અકાર' દેકેકમ. રહેલા અંતર લેહોને સૂચવે છે. અને નો અવરાહ શબ્દથી સંબંધી ઉપન્યાસથી (૨) નો અપરાધ પદ છે. તેમા અપરાધનથી એમ ગણીને અપરાધ પદ બાણુવું. તેના પદ બે ભેદ છે માતૃકા પદ, અને નોમાતૃકા પદ છે. તેમા માતૃકા તે એટલે અક્ષર છે અથવા માતૃકા મૂળનું પદ તે માતૃકા તે જે જગત્ સર્જવાદે જ બનાવે આ નો માતૃકા ઉપ્પન્નદવા સિદ્ધિ :

નો માતૃકાનો અધિકાર ૧૬૬ મી આધારમાં કહ્યો છે. ॥ ૧૬૮ ॥

નો માતૃકાં પિ દુવિદં, ગદિયં ચપદ્મયં ચ ચોદ્મયં
ગદિયં ચતુષ્પયારં, પદ્મયં હોર (ચ) છોગવિદં ॥ ૧૬૯ ॥

નો માતૃકા પદ પ્રકીર્ણ, અને અધિત એમ બે પ્રકારે છે. અધિત, એટલે રચેલા અથવા બાંધેલા (ભેડેલાં) તે બધાનો એકજ અર્થ છે. તેનાથી બીજું પ્રકીર્ણ, એટલે પ્રકીર્ણકને ચોખ્ખ, કયાનું ઉપયોગી રાખ છે. અધિત, ચાર પ્રકારે છે. તે ગદ્ય વિગેરે બધાનું પ્રકીર્ણક કહેલાં લક્ષણવાળું હોવાથીજ અનેક પ્રકારનું છે. ॥ ૧૬૯ ॥

અધિતનું વર્ણન કરે છે.

ગગ્ગં પગ્ગં ગેયં ચૂણં ચ ચગ્ગવિદં તુ ગદિય પયં
તિ સમુદ્ધાણં સન્નં, રૂરેતિ સલક્ષણા ફરણો ॥ ૧૭૦ ॥

અઘપદ ગેય ચૌર્ણ એ ચાર પ્રકારનુંજ અધિત પદ છે. કારણકે તે પ્રમાણેજ અંથ રચના થાય છે અને આ ધર્મ અર્થ ઠામ એ ત્રણ માટે એની ઉત્પત્તિ (સમુત્પાન) છે. માટે તેજી સમુત્પાન કહેવાય છે. સર્વ શબ્દ સંપૂર્ણ માટે છે.

શંકા-એ પ્રમાણે અંથ રચના ઉપરના ત્રણ માટે હોય તો મોટા સમુત્પાન માટે ગદ્યાદિ અંથ રચનાનો અભાવ થશે.

ઉત્તર-તેમ નથી કારણ કે મોટાનું સમુત્પાન ધર્મ સમુ-

ત્યાનમાં સમાય છે. દારણુ કે ધર્મ દારણુથી મોક્ષ દાર્થ થાય છે. એટલે ધર્મ દારણુ છે તેનું દાર્થ તે ધર્મ પોતે મોક્ષ છે અથવા બીજા આશ્વાર્થ કરે છે કે-ત્રિસ્રુત્યાનમાં લૌકિક પદનું લક્ષણ લેવું (દારણુ કે તેમના અથિથી મોક્ષ થાય નહીં,) એ પ્રભાવે લક્ષણ બદલનારા કવિઓ કરે છે. ॥ ૧૭૦ ॥

હવે અચનુ લક્ષણ કરે છે.

મદુરં દેહ નિજુતં ગહિય મપાયં વિરામ સંજુતં

અપાર મિયં ચઞ્ચમાયં કલ્પં ગજ્ઞંતિ નાયલ્લ ॥ ૧૭૧ ॥

મધુર એટલે નુત્રને અર્થ એ બાજુ પ્રકાશ સ્વભાવનારને આનંદ આપે તેવું વથા હેતુ વિયુક્ત એટલે ઉપસિવાનું ઉપયોગી અર્થિત અનુકરે વિવચના એકેતુ વથા અપાદ ને વિશિષ્ટ ઉદની ન્યત્ર વિભાનુ હ વર્થ કવિનામ જેમ આનંદ હોય તેમ ન હોય વિગતે એટલે વિભાનુ દેવના રચના પાત્ર કેટલાક અન્યાય એમ કહે છે કે-તે અર્થથી બની શકે નહીં મુદ્ર પાત્ર ન અને જેમ કે--

ત્રિગુણ પાદાર વિંદ મંદાગિ રુઝિમ્મલ્લ મહમ્મણ્વમાદિ
અમમાગિદ નચિદ્દદાનિ

ત્રિગુણ પાદાર વિંદ મંદાગિ રુઝિમ્મલ્લ મહમ્મણ્વમાદિ એ નમણું સમાવેશ વિગત ને એમ નમ્મ અન્યાય કહે છે કે પતિ વિગેશ ન મુદ્રા અ છે અર્થનિર્ણય અનુકરે પ્રા

માય છે. એમ કેટલાક આચાર્ય કહે છે. ત્યારે બીજા કહે છે કે
અપરિમિતજ શબ્દ (મોટું) માય છે. છેવટે મુદ્દા યોગ્યાય ૭
એમ જાણી જાણવું. શબ્દ ગય આ પ્રમાણે જાણવું. ॥ ૧૭૧ ॥

દયે પયતુ વર્ણન કરે ૩

જગત્તુ હોદ નિરિદં, મમ મદ્દ મમં જ નામ વિમર્મજ
વાર્ણદિં અક્ષરોદિં ષ ત્વ પ્રિદિતણુ કદિં વૈનિ ॥ ૧૭૨ ॥

સમ અર્થે મમ અને વિવમ એમ જણ પ્રકારે શબ્દ ગય છે
પ્રથમ-તે કેળી માથે મમ (જરાબર ' છે

ઉત્તર પાદ અને અક્ષરો માથે નમપણું છે, એટલે આર
પડેનો. 'યોક નયા ગુણુ અક્ષરની સમાનતા છે. બીજા
આચાર્યે આ પ્રમાણે કહે છે કે સમ અને અર્થે સમ
એટલે જમ પડવું, શીતું અને બીજું યાગુ પદ સમાન હોય
અને વિવમ. અથા. પદોમા સમાન અક્ષર ન હોય એમ વિધિ
અભ્યુત્થા એટલે ઉન્નમ્યા અભ્યુત્થા કવિએ કહે છે. ॥ ૧૭૨ ॥

મનિમર્મ માનિમર્મ જાણમર્મ મદમર્મ અથ મર્મજ

દર્શનુ હોદમેવે વર્ણદિં ગીય મમ્માન ॥ ૧૭૩ ॥

જ યોગ્ય, ત્યજ્યમ, મદ્યમ, વજ્યમ અને સ્વયમ,
અન શબ્દ પદ પ્રકારે હોય છે જે નવાવ ને બીજા, અથવા
તેમ ને હોઈ કંઈકી વિધિ નમ ને પદ્ય પ્રકારે બીજામાંથી
તેમ પ્રથમ નાંખવાનું એટલે વિદ્યા વિદેશ ન બીજા માતાં શબ્દ

પરે હાથ અને અંગુલી દોષ છે, તે પ્રમાણે તાલ વિશેષ. પણ
 પોતાના કાલી. હવે તાલ એટલે શુ ? દીનક-દમનમા (તાલી
 પાલીને માથ તે) પણ તે સ્વર સાત દેશ, જેમ નિવાદ પદ્યન
 વિશેષ છે, અને એટલે ઉત્તર દેશ, બીજા આચાર્ય હશે તે
 કે પ્રાણ સ્વરો વિશેષ પણ તેણે હવે એટલે ત્રીજા સ્વર વિશેષ.

તથા કિલ કોમળાનંતી તિષ્ઠત્ત્વમોદતેદિ

અનુમતિસા તથા મર્યાગ્નિગરો ઉદર મોલયોતિ

તેમ. દોષ (ખુલે) થી ત્રીજા સ્વરોય છે તપસી અનુ-
 જ્ઞાપ (જાપ) છે તેમથી બીજા સ્વરો ઉદર છે, તેને હવે
 હશે છે ॥ ૧૭૭ ॥ હવે પોણું પદ કરે છે.

તથા ચતુર્લ મહર્થ દેવ નિવાસો વમગ ગંધીર

વદુપાય મયોન્નિદ્રમં. ગમગય મુદં ચ નુણપયં ॥૧૭૮॥

નો જવરાદ પયં ગયં

તેમ. અર્થ (વિષય) પદો દોષ તે અર્થ બહુ છે.
 બહુ સ્વરોથી દોષ.

શ્ચિન્નપ્રવૃત્તિઃ શ્ચિદપ્રવૃત્તિઃ

શ્ચિદિ ભાષા શ્ચિદન્યદેવ,

વિંધાવિધાનં ચતુર્ધામર્મીચ

ચતુર્વિધં નાદુલક વદાન્તિ ॥ ૧૮૧ ॥

કોઈ જગોએ પ્રવૃત્તિ કોઈ જગોએ અપ્રવૃત્તિ કોઈ જગ્યાએ વિભાષા અને કોઈ જગ્યાએ વગી બીજુંજ એમ વિધિનું વિધાન ધણે પ્રકારે દેખીને વિદ્વાન પુરૂષો ચાર પ્રકારનું બાહુલક (બહોળાપણ) કહે છે. તેથી એ પ્રકારે અર્થનું બહુત્વ બલુવું તથા મહાન અર્થ તે મહાન એટલે પ્રધાન હેય ઉપાદેય પ્રતિપાદકપણે અર્થ જેમા હોય તે મહાર્થ બલુવો, હેતુ નિપાત ઉપસર્ગ વડે મંબીર હોય, બીજી રીતે ઉત્પત્તિ ન થાય. (તેનાથીજ તે સિદ્ધ થાય) તેને હેતુ કહે છે. જેમકે મારાજ આ થોડો છે. કેમકે આ ચિન્હ મારાજ થોડામાં હતું અને “ય વા ખસુ” વિગેરે શબ્દ નિપાત ઉપસર્ગો છે. એમનાવડે અગાધ હોય બહુપાદ એટલે અપરિમિતપાદ, તથા અબ્ધવશિષ્ઠ એટલે રસોડની માફક વિરામ રહિત તથા ગમ અને નયવડે શુદ્ધિ હોય છે. છતાં અર્થ બુદ્ધો હોય જેમકે—ઈહ રાહુ છઝીરણિયા કયરા મહુ સા છઝીરણિયા રૂપાદિ. ઇચ વૈકાલિક થામા અખ્ય-યનનું આ પડેલું સૂત્ર છે. નથો નૈગમ વિગેરે સાત છે. તે બાજીત્તા છે. ગમ અને નયથી શુદ્ધ હોય તેજ ચૈર્જપદ પ્રકર્યર્થ અખ્યયન પદ માફક છે. ॥ ૧૭૪ ॥ અધિન કહું પ્રજીર્ણક તો હોડથી બલુવું તે નોઅપરાધ પદ કહું છે હવે અપરાધ પદ કહે છે.

ઈન્દિય તિપય કયાયા, પરિસહા થેયણાય ઉવસગ્ગા
 વ્વ અરારાહપયા, અન્થ વિમીયંતિ દુમ્મેહા ॥ ૧૭૫ ॥

હન્દિયો શરીર નાક વિગેરે તિપયો સ્પર્શ અંધ વિગેરે છે.

કયાયો કોષ વિગેરે છે. તે હન્દિયો વિગેરે બધાનો સાચા
કંઠ ગમાય છે. પરીવહ જૂઝ તરલ વિગેરે બારીસ છે અથાતઃ
(રાગ) નું બોગવણું તે વેદના છે. ઉપસર્ગ દેવતા વિગેરેની
માય છે. તે દેવા એ અપરાધ પદો છે. એટલે ગોસામગર્ભમાં
જનાને અપરાધસ્થાન (વિહાર) છે.

પ્ર-આ હન્દિયોના વિવિધ આસ્વાદ મળે છે તેમ જો
બેદ પાને કે રાગ કદે તે બંધાય કે બધાએ ?

ઉત્તર-અધા નહિ, ફક્ત મંદ બુદ્ધિવાળા બાળકની માફક
હોય તે બંધાય છે.

પણ બુદ્ધિમાન પુરુષો તો એ કારણ આવે છે તેના વટેન
સંસાર કાન્તારથી (રાગ દેવ કર્યા વિના) તરી જાય છે ॥૧૭॥
પણ કુલક તો પગલે પગલે સંકલ્પને વશ થઈ દુઃખ પામે છે.
પ્રશ્ન-કુલક કોણ છે ? ઉત્તર-તેનું કથાનક (કથા) આ પ્ર-
માણે છે. કોકણ દેશમાંએક વૃદ્ધ પુરુષે દીકરા સાથે દીકરા લીધી.
બાપને તે ઘણું પ્યારું હતું દિકરાએ એક દિવસ કંઈ બાપા !
જેણ વિના ખુલ્લે પગે ચલાતું નથી બાપે કયા લાવી પગરખા
અપાવ્યાં, ફરી બોલ્યો ઉપરના તર્ગીમાં કંઈથી પીડાય છે ત્યારે
બોળાં અપાવ્યાં, માથું બળે છે ત્યારે બાપે માથે બોલવા કપડું
અપાવ્યું. પડી છોકરા બોલ્યો હું ગોચરીમાં ચાલવા અચક્ર
હું તેથી બાપે ઉપાશ્રયમાં ગોચરી લાવી આપી પડી જમીનમાં
ન સત્તું બહાતું કાઢવાથી બાપે પાટ ઉપર સૂવાની રજા આપી
પડી હોચની ના પાડી. બાપે અસ્ત્રે માથું બોલવા લીધું. ૫૪

નહાવાનુ માએ બાપે સચિત્ત પાત્રીએ નહાવા દીધેા પછી આ-
 ચાર્યનુ પ્રાયોગ્ય વસ્ત્ર મુગટ (બે વસ્ત્ર) સ્ત્રીધં. એમ ઉકરાએ
 સાધુપણને અનુચિત્ત ને ને માગ્યું તે બાપે મોહદશાને વશ
 થઈ આપ્યા તેથી તે દુષ્ટે દુરાચારની આજ્ઞા માગી બાપે તેથી
 અતિમ અધમ દશા દેખી કાઢી મુક્યો. તેથી તે ક્ષણ સંજંઙી
 (ઉત્સવનુ મગજ) માં થઈ બાઈ અણર્જમી મુક્યો વિષય
 કાછાઈ પીડાઈને મરીને પાડો થયો અને બાર વડે છે. જલ
 બાપે શારિત્ર પાત્રીને આપુ કાપે મરી ફેરતા થયો. અવધિતાને
 પોતાના બિટાને પાડો થયેલ એમ રોદનાવશે દેવનાએ તેના
 માનિક પાન વેચાનો સ્ત્રીધં અને ગાડી બનાવી તેમાં જોડયો.
 દેવના તેને શુકનારૂપે દોડાવે છે. દેવનાના વખાદે યોદ્ધાથી જે-
 સવાને અશક્ત થયેલા પાડાને દેવનાએ નોતપ (પરાજીતીની
 આર) વડે વેધીને (ગેથીને) કર્ણ કે તે જુદ ! દુઃખિણ લેવા
 જવાને માર્ગજાન નથી, એ પ્રમાણે ભૂમિમા શયન કરવા અશક્ત
 છું, લીચ કરવા અમમર્થ છું એ પ્રમાણે પડેલા કહેલાં બધાં
 વચન તેને સંજગાત્ય છેવટે હે જુદ ! દુરાચાર વિના રહેવા અ-
 સમર્થ છું ને પણ સંજગાત્યુ એ પ્રમાણે દેવનાએ મંજગાત્ય
 પાડાના ચિત્તમા આ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થયું કે આનું વચન પૂર્વે
 મેં કવાય સંજગાત્યુ છે ? એમ ઇંદા અપોદ્ધ માર્ગજુ મવેગજ
 કમ્પા લાગ્યો. આ પ્રમાણે તેને જોડાય ચિત્તથી અતિરમજુ માન
 ઉત્પન્ન થયુ દેવનાએ અવધિતાનવડે તેને પ્રતિજ્ઞા કરતા તેને
 મુનિ ૩૬ અને અણુચ્છુ કરી દેવલોકમા ગયો આ પ્રમાણે જ

ચેલો નહાનો સાધુ પગલે પગલે વિષય વાંછનામાં ગૃહ મના
દુઃખી થયો અને નવી નવી કલ્પનાને વશ થયો. છેવટે તિર્યચ
પદ્ધતિ પાળ્યો લેથી આ દોષ છે માટે અદાર દુલ્લર શીલાંગના
સ્મરણ માટે આ અપરાધ પદોને મુનિ દોષ તે વર્જે.

અદારમ ઉ સદસ્યા, સીલિંગાગું જિગેદિ પમ્મત્તા ।

તેસિં પટિ (રિ) સ્વગદ્દા અવરાદપણ્ડ વજ્જેસા ॥ ૧૭૬ ॥

અદાર દુલ્લરજ શીલાંગો છે તે શીલ ને બાવ સુમાધિ
અને અંગ ને લેલો છે. તેના અદાર દુલ્લર લેલો મિતેશ્વર કહેલા
છે તે શીલાંગના રક્ષણ માટે પર્યે બનાવેલા અપરાધ પદોને
વર્જે અને તે અદાર દુલ્લર લેલ બનાવનારી ગાથા કહે છે

જાણ કરગે મન્ના દંદ્રિય મોમાદ મમગ ધમ્મય

સીલિંગ મદસ્યાગું, અદારમગમ્મ નિષ્ફાત્તિ ॥ ૧૭૭ ॥

મામગ પુલ્વનિજ્જુત્તિ મમત્તા

મન વચન કાયાના આ ત્રણે એક સાધુ તેમ છે કનુ,
કનુવતુ અનુભવેલુ એ ત્રણે કનુ છે આહાર ભવ નેયુન
પરિમલ્લ આ આનંદનાએ ૭ કનુ આ બે નાક કનુ શરી-
પાદ્ય કનુ છે પૂર્વથી આ ૧૭૮, વાલુ વનરસિત એ પાદ્ય
એકદંત્રિય એ ત્રણે આનંદ આનંદ આનંદ આનંદ આનંદ
નિવૃત્તિ આ દરેક છે તેવા દરેક નિવૃત્તિના આનંદ છે તે
આ પ્રમાણે

સમા, મુક્તિ, અર્જન, માર્ગ, લાઘવ, સત્ય, તપ, સંયમ, અકિંચનતા, બ્રહ્મચર્યવાસ એ સ્થાન પ્રરૂપણ છે. હવે આ પ્રમાણે અઢાર હજાર શીલામની યોજના કરવી. (૧) હું કાયથી, આઢાર સંસ્થાથી પ્રતિ, વિરલ (વિરક્ત) થયેલો, કર્ણુ ઇન્દ્રિયને સ્વર કરેલો, પૃથિવી કાય સમારંભથી વિરલ થયેલો. ક્ષાંતિ શુભથી મુક્ત વિષય વાંછા નહિ કરું આ પ્રથમ ગમ બાણવો. (૨) હવે બીજો ગમ કહે છે. ઉપર પ્રમાણે બપું ભોજનું ઉચ્ચે મુક્તિ (લોભત્યાગ) શુભમુક્ત છે. એ પ્રમાણે યતિ ધર્મના દશ ભાગા સાથે શુભતા ૧૦ ભાગા થયા એ પ્રમાણે પૃથિવી બપું વિચેરે ૧૦ દશ મળના કુવ ૧૦૦ ભાગા થાય. આ ઓત્ર ઇન્દ્રિયના ૧૦૦ તેજા પાથેના મળતાં ૫૦૦ થયા. જેમ આઢાર સંસ્થાના આ ૫૦૦ ભાગા થયા તેમ ૪ ના લેતા ૨૦૦૦ ભાગા થયા. તે ન કરે આ કરણના છે. તેમ ત્રણ કરણના મળતાં ૧૦૦૦ થાય. આ કાય યોગના ૧૦૦૦ થયા તે ત્રણ યોગના મળતા ૧૮૦૦૦ શીલામના ભંમની કિતપતિ થાય ૮ ૧૭૭ ૮ ૬૬૫ આ સૂત્રમાં જતાયેલો આમલ્ય (સાપુપણ) ન પાળે તે અમમલજ નહિ. પજ આણવિકાને માટે (૬૬૫ ખાયા વિચેરે માટે) રીક્ષા લીધેલો (તે ચીજના અભાવે) પાછો સકિલદ ચિત્તવાળો બની કન્ય કિવા (જઢારથી સાપુપણની કિવા પ્રતિ લેખના વિચેરે) કરે તો પજ એ અત્યાગીજ છે.

છા માટે ?

હનર સૂત્રકાર આપે છે

વચ્ચર્ગમર્ત્યકાર. દર્શીઓ મધ્યમાનિય ।

અચ્ચંદાજેન હુંજેનિ, નમે વાદનિ શુભદ ॥ (૫૦ ૨.)

ચીનાશુ (ઉંચી જાતના) વસ્ત્ર, મોંધ તે અનેક પ્રકારની. હેઠા પણ ઉંચી જાતનાં જાતર (વિગેરે, અલંકાર તે દાઢીના (કદા વિગેરે) અલંકાર (અનુસ્વાર વાણ્યની દેખા માટે ઊંચીમાં પદમાળી વિગેરે અનેક પ્રકારની છે; શબ્દ તે શબ્દ વિગેરે છે. મુખમાં બા શબ્દની તેને લગતાં ન હોવાં એવાં આમન વિગેરે જાણુવ. તે પરવશ કરીને ન જોગવે, તો તેને ત્યાંની તેટલાંથી ન કરેયો.

મૂત્રમાં બહુવચન કર્યાં તેનો સંબંધાર્થ એક વચનમાં કેમ સીધો ?

ઉત્તર—મૂત્રોની રચના વિવિધ પ્રકારની છે, તથા માગધીનો સંસ્કૃતમાં વિપર્યય પણ થાય છે, તે બતાવવા માટે આમ કર્યું છે. આ બીજી માગમાં એમ બતાવ્યું કે, પરવશ કરીને ઉપરથી ત્યાંની પણ અદરથી વિચેનો રાગી થાય, તો તેને મુખધુની માફક સાધુ ન કરેવો. હવે મુખધુ કોણ છે. એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા મુખધીની કથા કરે છે.

ત્યારે ચંદ્રગુપ્તે ન દને દારી મુકયો, ત્યારે તેની પુત્રિએ ચંદ્રગુપ્ત તરફ રનેહ દ્રષ્ટિ કરી આ બધું ધ્યાનક આવશ્યક મૂત્રથી જાણુવું. તેમ છેવટે જિંદુસાર રાજ થયે, નંદ સંબંધી અમાન્ય મુખધુ હતો, તે આજ્ઞાકય ઉપર દ્રવ્ય કરતો હતો,

છિદ્રો શોધતો હતો, એક વખત સુખંધુએ લાગ જોઈ ચંદ્રગુપ્તને
કહ્યું કે, તમે અમને ધન નથી આપના, તો પણ (પરીપકાર
માટે) અમારે ખર્ચ હિત કરેલું જોઈએ. જુઓ તમારી માને
આજ્ઞાએ મારી નાખી છે રાજાએ ધાવ માતાને તે પૂછ્યું.
તેણે કબૂલ કર્યું. પણ શા માટે મારી તે તેને ન પૂછ્યું. તે
વખતે કેાંઈ પણ કારણે આજ્ઞાએ રાજા પાસે આપ્યો, અને
સ્નેહ દ્રષ્ટિથી ન જોયું, તે વખતે આજ્ઞાએ સમજી ગયો કે,
રાજા કોપ્યો છે. માફ મરજી આપ્યું. એમ વિચારી પુત્ર
પૌત્રાદિને ધન આપી દીધું. અને તેમના રક્ષણાર્થે શુભ સ્થાનમાં
સત્તાડી દીધા. (ગધ સંયોજના) અને પત્ર લખ્યો. તે પણ
હાજડામાં મૂક્યો, તે હાજડા એક પગી એક એમ ચાર પેટીમાં
મુક્યો. તેને પાછો સુગધવાળા ઓરડામાં મુક્યો. અને ઘણી
ખીંટીઓ વડે જડીને પોતાનું જે કંઈ દ્રવ્ય વસ્તુ વિગેરે હતું.
તે જાતવાળાને આપી, તથા ધર્મમાં વાપરીને જંગલમાં
ગાયોના સ્થાન (ગોકુળ) માં ઇગીની (અનયન) મરજીથી
મરવા ગયેલ રાજાએ પાત્રીને પૂછ્યું કે, આજ્ઞાએ શું કરે છે ?
તેનીએ બધું કહી મળ્યાગયું. તેનો પરમાર્થ વિચારી રાજાએ
કહ્યું કે, જાંડા મેં પણ ખસાવ કર્યું તેને પાછો મનાવી લાવવા
રાજાએ પરિવાર સેના વિગેરે બધાને સાથે લઈ ગયેલ રાજાએ
તેને કરીય મધ્યે બેઠેલો જોયેલ ત્યાં જઈ તેની પાસે સમા
માગી અને નમસ્કાર આપવા વિરહિ કરી આજ્ઞાએ કહ્યું. મેં
બધું ત્યાગ્યું છે. માટે નહીં આવું. ત્યારે લાગ જોઈ સુખંધુએ

સત્ત્વને પ્રાર્થના કરી દે, અને આજ્ઞા આપે તો હું તેની પૂજા કરું. સત્ત્વને (બેળા બાવરી) દા પાત્રી તેથી પૂજા સગતી તેના એક બાગમાં કરીય (ઇચ્છા) ઉપર અંગારો દે દેશે. તેથી ગુણપદા છાણું બગવા મળ્યા. અને સાદાશ્ય પણ બની મુઝે. પછી સત્ત્વ તથા મુળંધુ વિગેરે નગરમાં આવ્યા અને મુળંધુને લાગે તેમ પ્રસન્ન કરી આજ્ઞામયનુ ઘર તથા તેમની વસ્તુ માગી લીધી. પછી ઘર જેયું ચોરડા જેયો. કમાડ ઉધાગ્યાં. પેટી ભેડ, ઇવટે તોડી ફેડીને દાબડા પણ જેયાં. તે અંદરથી મયમપાયમાન થતી મુગંધીવાળો પત્ર જેયો. અને વંચવા માંડ્યો, તેમાં લખ્યું હતું કે, સંઘો મુગંધી મુળંધુને મુગં, અથવા તેને સ્નાન કરે, અંગે લગાયે, અથવા શણગાર પછી હંદુ પાત્રી પીએ, ને મોટી ગુણમાં મુઝે, તો વિમાનવટે જાય. અથવા ગંધર્વ (દેવગાયન) ને સાંભળે, અથવા બીજા ઈષ્ટ (ઈચ્છિત) વિષયોને મેળવે, અને સંમ સાધુઓ (સમાધિમાં) રહે, તેમ તે મળુ આનંદ લે. અને જે બગાવર ન ખેંચે, તો મરી જાય. આ બધું વંચીને ઉન્કંદિત બની, તેણે જાણવા માટે મુગંધી મુળંધુને ખુબ ગાયન વિગેરે સાભળી તથા બીજા વિષય વિગેરેના આનંદ લઈ. મરણ પામ્યો. તેથી શ્રવિનાથી મુગંધુ સમાધિમાં બેઠો, પણ ખરી રીતે સાધુ માફક સમાધિમાં બેઠો નહોતો. તેજ પ્રમાણે વિષય લોકાગી સાધુ સાધુપણના વેપ ખડેરી ક્રિયામાં રહે, પણ અંતરંગ શ્રદ્ધા વિના સાધુ ન કહેવાય. તેથી ત્યાગી પણ નહીં

કારણકે સાધુના કહેવાતા શુભોવાળો તે નથી હવે સાધુ કેને કહેવો તે કહે છે.

જેયકંતે પિયે મોણ, લદ્દે વિ પિટ્ટિ કુલ્લદ
સાદીણે ચ ચર્ચ મોણ સેહુ ચાદિતિ વુચ્ચદ ॥૩॥

અ શબ્દનો અર્થ અવધારણુ માટે છે. તેથી એમ અર્થ હોવો કે, જે કંત (મનોહર) લોગોને ત્યાગે, પણ તે લોગો પ્રિય પણ હોવા જોઈએ, કારણકે કોઈ નિમિત્તને લઈને કંત (મનોહર) લોગ પણ અપ્રિય હોય. જેમકે કથું છે કે—

ચડહિ ઠાણેહિ સંતે, ગુણે નાસેઝા સં જહા
રોસેણં પડિ નિવેસેણં, અકયણ્ણુ યાણ મિચ્છતામિ નિવેસેણં

ચાર સ્થાનમાં (ઠેકાણે) સ્વાદિષ્ટ લોગનો પણ આનંદ ન આવે. પ્રતિનિવેશ (શત્રુના ઘરમાં) તથા અકૃતજપણે (ગુણ ભૂંટીને અપમાન કરી આપે) મિથ્યાત્વનો અભિનિવેશથી અથવા દોષીને ગુરુ ઉપદેશ આપે, તો ન રૂચે અથવા મિથ્યાત્વથી હઠી હોય તો આચાર્યતું હિતકર વચન પણ ન રૂચે, તેથી સૂત્રકારે કાન્તની સાથે પ્રિય વિશેષણ મુક્યું. એટલે કાન્ત-પ્રિય એવા લોગ (વિયો) પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત થયા છતાં તેની તરફ પીઠ કરે. અર્થાત્ તેને ત્વજ દે તે સમયે પોતે બંધનથી બંધાયેલો ન હોય. તેમ પ્રેરિત (વિયોગી) ન હોય, પણ સ્વાધીન છે, પોતાના વશમાં છે. આ પ્રમાણે કાન્તપ્રિય વિધમાન પોતાને સ્વાધીન હોય, તે લોગોને ત્યાગે તેને સાધુ

કહેવો. વારે વારે ત્યાગ ગ્રન્થ લેવાનું કારણ એ છે કે, તેથી ત્યાગ પરિણામની વૃદ્ધિ થાય, તથા લોગી બીજી વખત લેવાનું કારણ સંપૂર્ણ લોગ સમજવા. અથવા ત્યજેલા લોગ ફરી ઉપ-નત (કારણ) ન થાય તે બતાવવા માટે છે, તેથી એમ સમ-જવું કે, જેને આવી રીતે, લોગોની પ્રાપ્તિ થાય, છતાં ત્યાગે, તે નિશ્ચે સાધુ. ભરત અકવર્તો વિગેરે સમાન બહુવો.

પ્રશ્ન—જો ભરત તથા જન્મ વિગેરે છતાં લોગોને ત્યાગે, તેને સાધુ કહેવા. તો તમારા બોલવામાં આ દોષ લાગુ પડ્યો ? કે જે અર્થ આરટીન (બીજારી વિગેરેએ) દીક્ષા લીધી હોય અને ભાવથી અહિંસાદિ સાધુપણમાં પ્રયત્ન કરતો હોય, છતાં શું તે અપરિત્યાગી (અસાધુ) કહેવા ?

આચાર્યને ઉત્તર—તે બીજારીઓએ પણ ત્રણ પ્રકારે રત્નકોટી છોડીને દીક્ષા લીધી છે તે આ છે. અગ્નિ, પાણી અને સ્ત્રી, એ ત્રણ રત્ન લોકમાં સારભૂત છે. તે ત્યજેલ છે. તેનું દ્વંદ્વંત આ પ્રમાણે છે. એક કઠીયારે શ્રી મુખર્માસ્વામી પાસેથી દીક્ષા લીધી. અને પછી તે ગોચરી ગયો, ત્યારે લોકો કહેવા લાગ્યા કે, આ રંક કઠિયારે દીક્ષા લીધી છે. તે બાળક પુદ્ધિથી આચાર્યને કહેવા લાગ્યો કે, મને અહિંથી બીજું લઈ જાઓ. અહિં લોકો ચીડવે, તેમારથી સહન થવું નથી. નિયમ પ્રમાણે અભયક્રમાર વંદવા આવતાં, આચાર્યે કહ્યું કે, અમે વિદ્યાર કરીશું. અભયક્રમારે કહ્યું કે, મહારાજ કેમ આ દોષ માત્ર કંપને ચે.અ નથી ? કે માત્ર પુરો થયા વિના અકાલે વિદ્યાર

કહ્યો. ત્યારે પુરૂષનું મન બચેબર સ્થિર થયું. તેમ સ્ત્રીએ ખડું સ્વરૂપ પણ કહ્યું. તેથી તે આધુ આચાર્ય પાસે ફરીથી જઈને સ્થિર થયે. તેવી રીતે બીજા સાધુએ પણ તેવે વખતે આત્માને સ્થિર રાખવો. ॥ સૂત્રાર્થ ૪ ॥

એ પ્રમાણે અંદરનો મન મારવાનો વિધિ કહ્યો. પણ તે બાહ્યવિધિ કર્યા વિના મોહ ત્યાગવો શક્ય નથી. માટે તેનું વિધાન બતાવે છે.

આયાવયાહિ ચય સોગમલ્લં, કામેકમાહીકમિયં સુ દુક્લં
હિદાહિ દોસં વિણણ્જરાગં, एवं મુહોહોહિમિસંપરાણ ॥૫॥

સંયમ ધરમાંથી મન ન નીકળે, માટે ગુરુ કહે છે. હે શિષ્ય ! તું આ તાપના કર, એક વાતથી તેની બાતના બીજા પણ લેવાય, તે પ્રમાણે લેતાં કહેવાય છે કે, બાહ્ય તપ અણુશણુ, હિહોહી વિગેરે કર, અને પૂર્વના પદ વડે, તથા શરીરથી ઉત્પન્ન થતા દોષ દૂર કરવા કહ્યું છે. વર્ગી સુકુમારપણું ત્યજ, એ વચન વડે, તથા સ્ત્રી પુરૂષ બન્ને વડે, થતા દોષનો પરિહાર કર્યો. કારણ કે સુકુમારતાથી પોતાને કામ ઇચ્છા થાય છે. અને તેનું મુંદર રૂપ દેખીને સ્ત્રીઓ પ્રાર્થના કરે છે. એ પ્રમાણે ઉપરના બે ઉપાય વડે પૂર્વે કહેલા કામ (હુષ્ટ ઇચ્છા) ને દૂર કર. કારણકે તેને, હિંસાવાથી હિંસાવા નેટલુંજ દુઃખ પડ્યો. કારણ કે કામનું દુઃખ સાચે બેરાણુ છે. (પુ શબ્દ નિશ્ચય માટે છે.) હવે અંતર કામ હિંસાવાની વિધિ કહે છે. સમ્યક્ જ્ઞાનના બલવડે પરિણામે કડવાં દુઃખ ઘોગવવાં પડ્યો. તે વિચાર :

અગાંધન ગાત્રી મરે પણ એર ન પીએ. આનું ઉદાહરણ આજ સૂત્રના પહેલા અધ્યયન પા. ૬. આનો ઉપસંહાર આ પ્રમાણે બાવવો, કે ત્યાં તિર્યચ સાપ લેવા પણ પોતાના કુળના અભિમાનથી છવિન ત્યાગ કરે, પણ વચેલા એરને પાણું પીતા નથી, તો હું જીવ વચનને જાણનારો વિરમ વિપાકના દારૂ કુળને જાણનારો કેવી રીતે જોગની વાંછા કરું ? ॥ સૂત્રાર્થ ॥

આજ બાબતમાં બીજું ઉદાહરણ કહે છે.

ત્યાં અરિષ્ટનેમિ પ્રભુએ દિક્ષા લીધી, ત્યાં રાજમતી ઉપર તેમના મોટા બાઈ રહનેમીએ પરણવાની મરજ જણાવી. પણ રાજમતીએ નેમીનાથની દિક્ષા લીધા પછી વૈરાગ્યદશા-ધારી હતી. તેથી તે જાણીને એક વળત મધ થી સાથે પેચી () પીધી. રહેનેમી આવ્યો, ત્યાં રાજમતીએ મિદગનું ચણું ફાટી વમન કર્યું. પેટી પેચા પાછી નીકળી તે મુમયે આવેલા રહનેમીને બતાવી કહ્યું, કે આ. પી. તેણે કહ્યું, તારું વમન કરેલું કેવી રીતે પીવાય ? તેથી રહનેમીને રાજમતીએ કહ્યું, કે તમારા બાઈએ ત્યજેલી મને તું કેમ આપે છે ? ઉપર કહેલ વિષય અંબધીન સૂત્ર કહે છે.

ધીરત્યુતે જસો કામી, જોતં જીવિય કારણ

વંતં ક્ષ્દ્ધમિ આવંતં, સેવંતે મરણં મવે ॥ ૭ ॥

રાજમતીએ કહ્યું કે તારા પુરુષાર્થને ધિક્કાર દો ! કે

અદંબ મોગ રાયસ્ત, તેંચડસિ અંધગ વણિહરો
 માકુલે ગંધગા હોમો, મંજમં નિદુ ઓંચર ॥ ૮ ॥
 જહતંકાદિસિ માવં, જાજા દિચ્છસિ નારીઓ
 ચાપાવિદ્વન્વ દટો, અદિ સપ્પા મવિ સ્તાસિ ॥ ૯ ॥
 તમિે સો ધયણં સોધા, સંજયાદ મુમાસિયં
 અંકુસેણ જહા નાગો, ધમ્મે સંપડિવાઈ ઓ ॥ ૧૦ ॥
 એવં કરંતિ સંવુદ્ધા, પંડિઆ પવિય ફૂલગા
 વિણિયદ્દંતિ મોગેસુ, જહામે પુરિ મુત્તમો ॥ ૧૧ ॥
 વિપેમિ, સામન્નપૂજિય જ્ઞયણં સમત્તં ॥ ૧૨ ॥

હું લોગરાણ (ઉમ્મત્તેન)ની પુત્રી છું. તું અંધક વૃષ્ટિ
 (અમુદ્ધવિજય) નો પુત્ર છે. આપણા બન્નેનું કુળ એ પ્રમાણે
 ઉત્તમ છે. તેથી આપણે બન્નેએ ગંધન કુળના સાપ જેવાં ન
 થવું જોઈએ. (દારણ વગેરેના ઘેરને તે પીએ તેમ આપણે
 સંયમ લઈ, સંસાર ત્યાગી પાછા સંસાર લોગવીએ, તો તેવું
 નીચ દૃત્ય દરવાઘી કુળને કલંક લાગે) કહ્યું છે, કે ‘ ગંધન
 કુળના સાપ જેવા આપણે ન થવું, માટે મુખથી સંયમમાં
 ચર એટલે સર્વ દુઃખ નિવારનાર ક્રિયા કલાપને ચિત્ત સ્થિર
 કરીને કરૂં સૂત્રાર્થ ॥ ૮ ॥

જો તું કોઈ જગાએ કુલાવ દરીય, તો દરેક શ્રીમાં તારું
 મન બગડે, તો વાયુથી પ્રેરાયેલો હીતા મૂળવાળો હડ નામની

વાસણ ધોતાં ઉઠીને શાદીવાળી હથેળી કરી, તેને પીઠમાં મારી
 પાંચ અંશુલી પાડી, પાછલે બારણેથી કાઢી મુકી. પેલા યુવકને
 બધો હેવાલ કહ્યો કે, તે તો તારું નામ સાંભળવા પણ માગતી
 નથી, પણ ચતુર યુવક સમજી ગયો. અંધારી પાંચમે પાછલે
 બારણે સૂચવ્યા પ્રમાણે ગયો. અને બન્ને જણા અશોકવન
 (ધર પછવાડેના વાડા)માં મળ્યા, મુતાં, મોડીરાત્રે સસરા પેશાબ
 કરવા ઉઠ્યો અને બન્નેને બરોબર જોયાં. તેણે બંધનું કે આ
 પુરુષ મારો દીકરો નથી. કોઈ પણ દુરાચારી છે ! તેથી સસરાએ
 તે પુત્રવધુનું ઝાંઝર દાઢી લીધું. છુટ્ટો બચી ગયા પછી સ્ત્રીએ
 ભગી બાળી લીધું. તેણે યુવકને કહ્યું શીઘ્ર નાગી જા, આપ-
 દાના વખતમાં સહાય કરજે, પછી સ્ત્રી પતિ પાસે ગઈ અને
 પતિને જગાડી બોલી, હમણાં ગરમી છે, માટે ચલો આપણે
 પછવાડે અગ્રોક વનમાં જઈએ. બન્ને જણાં ત્યાં જઈ મુતાં.
 મોડીવાર સુઈ સ્ત્રી ભગીને પતિને ઉઠાડી બોલી, આ શું તમારા
 કુળને યોગ્ય છે, કે સસરા મારા પગનું ઝાંઝર કાઢીને ગયો.
 પતિએ કહ્યું હમણાં સુષ્પન્ન, સવારમાં પાછું મળશે. સવારમાં
 છુટ્ટાએ છોકરાને શીખામણ આપી કે મેં તારી સ્ત્રી સાથે અન્ય
 પુરુષ જોયો છે. પતિએ રાતની વાત કહી પણ સસરાએ ન માની,
 ત્યારે વધુ બોલી કે હું મારા આત્માનું કલંક દૂર કરીશ. બધાએ
 કબુલ કર્યું. પછી સ્ત્રીએ સ્નાન કરી, ગૃહ દેવતાની પૂજા કરી,
 યજ્ઞના મંદિરમાં જવા નીકળી, એ યજ્ઞમાં જીવો ચમત્કાર હતો
 કે, અપરાધી હોય, પાપી હોય તે અટકી જાય. ધર્મી (નિર્દોષ)

લોક સવારે ઉઠ્યા પણ આ ડોસો ન ઉઠ્યો, રાત્રીને આ વાત કહી
 ત્યારે રાત્રીએ કહ્યું, સુવારો, પછી ત્યારે મોડો ઉઠ્યો, ત્યારે રા-
 ત્રીએ પૂછ્યું તેણે કહ્યું કે એક રાત્રી દોષ છે તે પાપ કરે છે તેથી
 રાત્રીએ માટીનો હાથી તૈયાર કરાવ્યો અને બધી રાત્રીઓને
 કહ્યું એનું અર્ચન કરીને ઉઠ્યો, ત્યારે બધી રાત્રીઓએ ઉ-
 ઠંધ્યો, પણ એકે ન ઉઠ્યો. તે ભાત્રી હું કહ્યું, ત્યારે રાત્રીએ
 કમળ માર્યું, તેથી બેભાન થઈને પડી ગઈ, રાત્રીએ જાણ્યું કે
 આજ ગુનેગાર છે. રાત્રીએ મર્મ વચનથી કહ્યું કે, મદોન્મત્ત
 હાથીની સાંકળના મારથી હણતાં મૂર્છા ન આવી અને કમળના
 મારથી મૂર્છા પામે છે ! પછી તેનું શરીર જોયું, પીઠ ઉપર
 સાંકળનો ધા જોયો, તેથી રાત્રીએ કોપાયમાન થઈ રાત્રી, હાથી,
 મહાવત, એ ત્રણેને ડુંગરી ઉપર ચડાવ્યાં અને મહાવતને કહ્યું
 અહિંથી હાથીને પાડી દે. બન્ને બાજુએ વેલુંગ્રાહ ()
 રાખ્યા, હાથીએ એક પગ ઉઠા કર્યો, ત્યારે લોકોએ પ્રાર્થના
 કરી કે આ બાપડો તિર્યંચ પણ શું જાણે કે, આ બન્ને ગુને-
 ગાર છે, ત્યારે હાથીએ બે પગ ઊંચા કર્યાં છેવટે ત્રણે પગ
 આકાશમાં કરી, એક પગે હિલો રહ્યો તેથી લોકોએ આકંઠ
 કરી કહ્યું કે, આવા હાથી રત્નને વિના ગુનેગાર માટે
 મારો છો ? રાત્રીએ મહાવતને કહ્યું, તું હાથીને પાછો નીચે
 હિતાર, તેણે કહ્યું, અમો બનેને અમરદાન આપો તો હિતાર
 તેણે હા પાડી ત્યારે મહાવતે અકુશ બતાવી હાથીને નીચે
 હિતાર્યો આ દર્શનનો પરમાર્થ એ છે કે તેથી રહનેની દેશલે
 આવ્યો તે ઉપર કહી ગયા છીએ સુતાર્થ ॥ ૧૦ ॥

નામં ઠવણા દવિણ, સેત્તે કાલે પહાણ પદમાવે
 ઇ ઇ સિ મહંતાણં, પઠિવક્સે સુહૃંયા હોતિ ॥ ૧૭૮ ॥
 પદ સુહૃંણ પગયં આયારસ્સુત ચ ઉક્ક નિક્સેવો
 નામં ઠવણા દવિણ માવાયારે ચ વોદ્ધન્વે ॥ ૧૭૯ ॥
 નામણ ધાવણ વામણ સિવસાવણ મુકરણા વિરોહીણિ
 દન્વાણિ જાણિ લોણ દન્વાયારં ધિયાણાહિ ॥ ૧૮૦ ॥

કોઈનું મોટું નામ હોય, તે મહા નામ, (જેમકે મોટા
 બાઈ) તથા મોટાની સ્થાપના તે મહત્ સ્થાપના, દ્વ્ય
 મહાન્ તે અચિત્ત મહાસ્થંધ, ક્ષેત્ર મહાન્ તે લોક અલોક
 આકાશ, - કાળમહાન્ તે અતીત આદિ લેહવાળો સંપૂર્ણ
 કાળ, તથા પ્રધાન મહાન્ તણ પ્રકારનો છે. તે-અચિત્ત,
 અચિત્ત, અને મિત્ર છે. તેમાં અચિત્ત પણ તણ પ્રકારનો
 છે. જે પગવાગ્નં, ચારપગવાગ્નં તથા પગ વિનાનાં, તેમાં જે
 પગવાગ્નં તીર્થંકર પ્રધાન (મુખ્ય) છે. ચાપગામાં હાથી શ્રેષ્ઠ
 છે. અપદ (જાડ) માં મુખ્ય ક્ષુદ્ર છે. (તેનું ક્ષુદ્ર મોટી મોટું
 છે.) અચિત્તોમાં પ્રધાન વૈદુર્યંરત્ન છે. મિત્રમાં તીર્થંકર છે.
 કારણકે તે વૈદુર્ય વિગેરેથી વિભૂષિત છે. પ્રધાન એટલે તેમાં
 તેનું મહત્ (મોટાપણું) છે. પ્રતીત્ય મહત્ એટલે એકની
 અપેક્ષાએ બીજું, જેમ આમણં કરતાં (ગિત્તર) મોટું છે.
 બીજા કરતાં કોઈ મોટું છે. તે પ્રમાણે ગધે સમજતું. જાવ
 મહત્ તણ પ્રકારનું છે. પ્રધાનપણાથી, કાલથી, આશ્રયથી.
 પ્રધાનથી ક્ષાયિકભાવ મુખ્ય છે. તેજ સુદિનમાં તેનું હોવાથી

કોનો નિરૂપો કરી, હવે આપણી પ્રકૃત યોજના આગળ કરીને આચારનો નિરૂપો કરે છે. પૂર્વે જે નિરૂપો સુલ્લક્ષના કદા, તેમાં ફક્ત પ્રતીત્ય જે સુલ્લક્ષ છે, તેનો અહીં અધિકાર છે. કારણકે જે મોટી આચારકથા જે ધર્મ, અર્થ, કામ, અધ્યયન નામનું છે; તેની અપેક્ષાએ આ સુલ્લક્ષ (નામ) છે.

આચારનો નિરૂપ ચાર પ્રકારે છે, તે આ છે. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ભાવ, આ ચાર બહુવો. નામ, સ્થાપના, મુગમ છે. નામન, ધાવન, વાસન, શિક્ષાપન, મુકરણ અવિરોધી દ્રવ્ય જે લોકમાં છે, તેને દ્રવ્યાચાર બહુવો. એનો ભાવાર્થ આ છે. આચરવું તે આચાર, દ્રવ્યનો આચાર તે દ્રવ્યાચાર છે. દ્રવ્યનું તે તે પ્રકારે જે આચરવું (પરિણમવું) તે, નામનનો અવનતિ કરણ (નમાવવું) છે, તે આચારવાળું અનાચારવાળું જે ભેદ છે. તેનું પરિણામ અચુક્ત આવે, અથવા તો ચુક્ત આવે, જેમકે તિનિશની વેલ આચારવાળી છે. એરુ વિરોધે અનાચારવાળું છે. કારણકે તિનિશને જેમ વાળે તેમ વર્ગી થકે છે. પણ એરો વિરોધે વર્ગી થકતાં નથી. આ પ્રમાણે બધે ભાવના કરવી. પણ વિશેષમાં દિદાહરણો બતાવશે.

ધાવનમાં હરિદ્રા રક્ત વસ્ત્ર આચારવાળું છે, એટલે હળ-દરથી રંગેલું હોય તે મુગધી ધોવાય છે. પણ કૃમિરંગવાળું અનાચાર છે. તેનું કારણ એ છે કે તે રંગમાં રંગેલું કપડું ધોતાં ન ધોવાય, પણ તેની રાખ કરીએ તો પણ તેના રંગ ન

દર્શન આચાર, જ્ઞાન આચાર, ચરિત્રાચાર, તપઆચાર, અને વીર્યઆચાર એ પાંચ પ્રકારનો જાવાચાર છે. તેમાં દર્શન (શ્રદ્ધાદૃષ્ટિ) તે સમ્યક્દર્શન છે, પણ ચક્ષુદર્શન વિગેરે ન હેવું. તે દાસ્યોપગ્રમિકનું આચરણ તે દર્શનાચાર છે. એ પ્રમાણે બીજા આચારમાં પણ યોગ્યતા. જાવાચાર ગાથાથી કહેયે. આ જાવાચાર પાંચ પ્રકારનો જાણવો.

ગાથાનો અર્થાર્થ કહ્યો. હવે જાવાચાર બતાવે છે. ઉદ્દેશ પ્રમાણે નિર્દેશ બતાવવા પ્રથમ દર્શનાચાર કહે છે. તે આઠ પ્રકારનો છે. નિઃશંકિત, એટલે શંકા વગરનું પ્રમુખ વચન માને, શંકા એ પ્રકારની છે. દેશ શંકા તે સ્વરૂપ સમજાવે, છતાં એક જાણ, બીજો અજાણ કેમ જાય ? આવી શંકા કરે તે દેશશંકા છે. અને પ્રાકૃતમ. સૂત્રા વ્યંજના હાવાથી આ જાણ બતાવેલી છે પણ પોતે વિચારે નહીં, : જાણો (પદાર્થો) હેતુથી જાણ છે, અને અહેતુથી અજાણ છે. એમ. હેતુજાણ તે જીવ અસ્તિત્વ વિગેરે છે અને અહેતુજાણ જાણ્યત્વ વિગેરે છે. કારણકે અમારા જેવા ઈન્દ્રિયજ્ઞાનીઓને તે હેતુનું પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનનું ગોચરપણું ન થઈ શકે, અને પ્રાકૃતમાં રચવાનું કારણ પણ જાણાદિ આધારણના માટે છે. કહ્યું છે કે:—

વાલસ્રી મૂઢમૂર્ખાણાં, નૃણાં ચારિત્ર કાંચિણામ્
અનુગ્રહાર્યં તત્ત્વજ્ઞઃ, સિદ્ધાંતઃ પ્રાકૃતઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧ ॥

જાલ, સ્રી, મૂઢ, મૂર્ખો એવા પણ માણસો એ ચારિ-

નિરૂપ હરે, તે નિર્વિચિત્તચક્ર છે. આ અર્થ થઈ જ નિરૂપ-
 કિત, અને નિર્વિચિત્તચક્રમાં પેદા છે. પ્રથમમાં છુપા છે કે નહિ
 તેની શ્રદ્ધા અને જીવનમાં તે કદા મળે છે નહિ, એમ કદા
 કિયા વિષયમાં જ નોંધે છે. એનું હેતુદર્શન આવાચક સૂત્રમાં
 વિદ્યાસ્થાપકનું છે, તે જાણવું. અથવા નિર્વિચિત્તચક્રમાં પેદા થતા
 મુક્તા માર્ગને વેશની નિદા રહિત રાખે. આ સંબંધે હેતુદર્શન
 આવાચક સૂત્રમાં આવકની દીકરીનું છે (૪) અમુદ રહિ
 એટલે પામ નપરકની લખ્યા વિદ્યા, અથવા સમન્ધાર કેળીને
 પાને મૂદ ન બને સમ્બદ્ધર્થન રૂપ રહિથી સ્વાયમાન ન
 થાય. અહીં સુલસાનું હેતુદર્શન કરે છે. સુલસા નામની ક.
 વિદ્યા હતી તે નાજરૂદમાં રહેલી હતી ત્યાં અંબડ
 નામનો કીડી. કદાપિ જતા હતા. બહુ બળ્યોને રિચર
 કંવાના નિમિત્તે મડાનીર પ્રભુને તેને કહ્યું, સુલસાને પૂછજે
 કે પર્માવાન કાલી કોને થાય છે કે ? અંબડે વિચાર્યું, કે
 પુત્રાવતી સુલસા છે, કે જેને મડાનીર પ્રભુ સ્વયં ધર્મતામ કંદ-
 વણે છે તેથી અંબડે પરીક્ષા માટે તેની પામે જઈને જોજન
 માગ્યું. રોજે ન આપ્યું. ત્યારે તેણે બહુરૂપ બનાવ્યા. તે પછી
 ન આપ્યું, તથા તેમાં મૂદ પદ, ન થઈ. તેમ દરેક કુતીર્થોની
 અદિથી મૂદ ન થવું (આ સંબંધી સુલસા ચરિત્ર એવું.
 અંબડે શુદ્ધ પુદ્ગિથી જાવાના વેશમાં જોજન માગ્યું, પણ
 સુલસાએ શુદ્ધપુદ્ગિથી ન આપ્યું તે પ્રમાણે ત્રણે દિશાએ
 મડાદેવ વિષ્ણુ અને પ્રદાનું સાક્ષાત્ રૂપ બતાવ્યું પણ દર્શન

[illegible]

પ્રવચનની પ્રભાવના સ્વ, તથા પર, નો ઉપકાર કરનારી છે અને તેનાથી તીર્થંકર નામ કર્મ બાધે છે.

હવે ભેદ વડે પ્રવચનના પ્રભાવકોનું સ્વરૂપ કહે છે.

અદ્વૈતેષ. શ્રદ્ધિયા ચરિય, વાદ ધર્મ કદી સમગ નેમિષી
રિઝજારાયા ગળ સંમયા ય તિત્થં પમારિતિ ॥ ૧૮૨ ॥

અતિશયવાળા અવધિજ્ઞાનથી યુક્ત, અને જદિ ને આમર્ષ ઔપધી વિગેરે તેનાથી યુક્ત, ને જદિવાળા પ્રમણ (સાધુ) અથવા આચાર્ય વાલીધર્મ કથા કહેનારા સખ નેમિષક એ બાળીતા છે. વિદ્યા સિદ્ધ તેઆર્થ અપુર માફ સિદ્ધ મત્રવાળા તથા રાજમણ (રાજઓનો સમૂહ) થી સંમત (માન પામેલા) અથવા રાજ અથવા રાજસંમત (મંત્રી) અને મણ સમત તે મદત્તરાદિ તથા ચ શબ્દથી જાન શાદક વિગેરે છે, આ એ સદાચક હોય તો સ્વર્ગ પ્રકાશક હોય, અને ઉત્તમ સદાચના હોય તો સોડોને વધારે ધર્મશ્રદ્ધા થાય (સુવેશ્વરના ૬૭ બોલની સમગ્રાયમા આક પ્રભાવકનું સ્વરૂપ હટત સાથે બતાવ્યું છે, તે બોલુ)

શર્યાનાચાર કથા. હવે શાનાચારનું સ્વરૂપ કહે છે.

કાંતે વિગ્ધ વદ્ધમાને, ઉદ્ધાને તદ્ધ ધનિન્દ્રણે
નૈત્તળ અન્ય તદ્ધમે, અદ્ધિરો નાળ માપારો ॥૧૮૪॥

અંત પ્રવિટ વિગેરે ને સૂચે છે. તેનો ને જાન બતાવે છે, તે જાગેજ સ્વાધ્યાય કરવે. પણ મને તે વખતે નહીં,

દારણ કે તે વીર્યકરતું વચન છે. ખેતી વિગેરેમાં કાળે વાવેલું વધારે શુદ્ધકારી છે તે દેખીએ છીએ અને વિપર્યાય (ઉલટા) કાળમાં વાવતાં વિપરીતપણું દેખાય છે. તેમ ભણવામાં સમ-જવું. અત્ર ઉદાહરણ, એક સાધુ પ્રાદેશિક કાળ (ગાત્રિ) માં પહેલી પોરમી પૂરી થયા પછી કાલિક શ્રુત ગોખતો દેખીને સમ્યક્દષ્ટિ દેવતાએ વિચાર્યું કે બીજી કોઈ હુદ દેવી એને પીડા ન કરે. તેથી બુદ્ધિથી કુંડામાં છાશ લઈને તેની આગળથી વારંવાર લાય આવે છે અને સાધુને ભણતાં ભણતા તે દેવી બોલતી કે છાશ લેવી છે કે-આથી તેને વિદ્ય થતું નેષ્ઠ થઈવાર રાત્રી નેષ્ઠ તે બોલ્યો કે હે અજ્ઞાની સ્ત્રી ! શું આ છાશ વેચવાનો વખત છે કે ? વખત તો નો. તે દેવીએ કહ્યું ત્યારે શું આ કાલિક શ્રુત ભણવાનો સમય છે કે ? તેથી સાધુએ જાણ્યું કે આ કોઈ સામાન્ય સ્ત્રી નથી, પણ દેવી વિશેષ છે. તેથી ઉપયોગ દીધો, મધ્ય રાત્રી નેષ્ઠ તેથી પોતાની ભૂલ બદલ મિથ્યા હુદ્દૃત લીધું. દેવીએ કહ્યું કરીથી એવું ન કરીશ દારણકે કોઈ હુદ દેવતા હુઃખ દેશે માટે કાળમાં ભણવું, પણ અકાલમાં ન ભણવું. તથા શ્રુત ભણતાં ભણનારે શુરનો વિનય કરવો. અર્ચુત્યાન તથા પગ ધોવા વિગેરે-અવિનયથી ગ્રહણ કરેલું (પ્રાયઃ) અદ્રગ થાય છે. અહીં ઉદાહરણ શ્રેષ્ઠિકરું છે. રાણીએ રાત્રીને કહ્યું કે, મારે માટે એક સ્વંભવાળો મહેલ બનાવ વિગેરે આ દહાંત પહેલા અધ્યયનમાં પા. છે, ત્યાંથી નેવું. તેથી વિનય કરીને ભણવું, પણ અવિનયથી ના

ત્યારે શિવે ગ્રાહણને ખાતરી કરી આપી. આ લૌકિક દૃષ્ટાંતથી એમ કહું કે, લણનારે વિનય બહુમાન બને કરવાં. તથા શ્રુત ગ્રહણ કરવા માટે ઉપધાન કરવાં. ઉપધાન એટલે તપ તે ને અધ્યયનમાં ને આ ગાઢ આદિ યોગ લક્ષણ કહું છે તે તે કરવાં કારણ કે તે તપ પૂર્વક શ્રુત ગ્રહણ કરવાથીજ સફળ થાય છે.

અહીં તે સંબંધી એક ઉદાહરણ—એક આચાર્ય છે. તે વાચનામાં થાકી જવાથી સ્વાધ્યાયના વખતમાં અસ્વાધ્યાયિક બોલતો લાગ્યા. જ્ઞાનનું અંતરાય ક્રમ જાળીને કાઢ કરીને દેવતા થયા. પછી આયુશ્શયે થયીને સ્નાનીના કુલમાં અવતર્યા. લોગને લોગવે છે. એક વખત તેને એક પુત્રી થઈ, તે ઘણી રૂપવાન છે. તે બાપ દીકરી બને ગાયો ચારવા માટે પાસેના ગામેમાં જતાં હતાં. તેના બાપ બધાં ગાડાંની આગળ પોતાનું ગાડું કરી ચાલતા હતા, તે સમયે દીકરી ગાડાના ધૂસરા ઉપર બેઠી હતી, યુદ્ધેએ વિચાર્યું કે આપણું ગાડું સાથે રાખી કન્યાને નેકરવે, તેથી હિન્મર્ગે ગાડા ચલાવ્યાં. અને વિષમ રસ્તામાં આવતાં ચાલતાં ગાડાં પરીને લાંબાં. તેથી હોકે તેનું નામ અશકટ રાખ્યું. અને બાપનું નામ અશકટ પિતા રાખ્યું. તેથી ગાડાવાળાને આ હોકની મૂઢ દયા દેખીને વૈરાગ્ય આવ્યો. તેથી કન્યા એક યોગ્ય વરને આપીને દિક્ષા લીધી. અને ઉત્તરાધ્યયન ત્રીસું અધ્યયન ને ચતુરંગી નામનું છે, તે લણ્યો. અને યોગ્ય અધ્યયન લણતાં સાધ્યવસ્ત્રીય કર્મના

વળા પાસે કાઢી તેનું નામ ન દેનાં જીવંતનુ નામ દેનાં, તેનું
 કહેવું શાસ્ત્ર માન તેને માત્રન વિનયપૂર્વકી પદોદ્ઘાતને વિષે
 હિનકારી ન થાય. અનિનયન કર્યા. તથા અનન (ઉચ્ચારણ)
 તમા અર્થ તમા અનનકાર આલય. તે તેને ન જોડે, તેના મુદ્દાન
 ન થાય માટે લાગુ, અર્થ વિચારન. તેને ન કરેલા. અનનનન
 આ-પ્રમાણે છે ' ધર્મો મંગલ મુનિર્દૃ ' તેને બદલે તેજ
 અર્થવાળા શબ્દો ' પુણ્ય કલ્યાણ મુનિર્દૃ ' બદલે, અર્થ એ
 આ પ્રમાણે છે ' જાણનાં કેવાવનાં લોભર્મી વિષય મુન-
 નિ ' આ આવાર મૂલમ. પાદ છે તેના અર્થ જાવનાં કેવન
 લોક અસ્મિન પાવર્તી લોક પગમુનિ ' આ પ્રમાણે અર્થ
 દોવાનાં હાય અવનિ જનપદે કેવા (મુનુ, વાના, પતિતા,
 નોક: પગમુનિ કૃપ તથા ઉચ્ચારણે નિરૂપે નવ તથા
 અર્થ બન્નેનો જો: તથા સ્વરૂપથી મર્દન કરે (બદલે) જેમકે
 ધર્મ મંગલ, ઉન્નકૃષ્ટ, અદિમા પર્વન મમ્મક વિરોધ છે. આર્દી
 તેનાં હોય આ છે અનનન તેને થવાથી અર્થતેન થય અર્થ-
 તેને થવાથી કિયાતેન થાય અને કિયાતેન પદ્યાર્થી તેના
 અનાવમાં મોક્ષ ન થાય અને મોક્ષ ન થાય તેા હીધિલી દીક્ષા
 અર્થ થાય. એક વખત રામચંદ્રે લખ્યું કે, કુમારને બાળ્યો ?
 (અધીયતામ) પણ નાહીએ (અધીયતામ) લખી કુમારને
 બાળ્યોવને બદલે અધી કરવા લેખ મૂક્યો. આ સંબંધમા
 આર્દી પ્રયોજન વિરોધ નથી, તથા અનુયોગદારમા કરેલ છે, માટે

ત્યાં બોજન કરી, પેલાં પુત્રાને કહ્યો. તેણે હા પાડી,
 બધાને ગ્રેહ પુત્રે બોલાવ્યા. ત્યાં આવીને લગ્ન્યા અને દો
 રૂપિયાને ને દિવસ અર્ચ કર્યો. ત્રીજે દિવસે મંત્રીપુત્રને કહ્યું કે
 આને તમારો વારો છે. બધાને બોજન આપવું. પેલાં હા
 કરી તે કરજીશાલ (ન્યાયમંદિર) માં ગયો, ત્યાં ન્યાયાધીશ
 બે શોકાને એક પુત્ર મારે દીધો હતો. તેના બે દિવસ મુખી
 નિકાલ કર્યો નહોતો. તેથી ત્રીજે દિવસે મંત્રીપુત્ર આવ્યો,
 ત્યાં જોયું તો એક પુત્ર મુખી, તેને જ પત્નીઓ હતી. એકને
 પુત્ર હતો, બીજા અપુત્રા હતી પણ બીજાને સ્નેહથી તેને
 એવો કરેલો કે તે ખરી માને પણ બૂલી ગયો હતો, અને
 બોલતી કે આ અમારો પુત્ર છે. ન્યાય થઈ ચકયો નહોતો,
 તેથી સમય જોઈ મંત્રી પુત્રે કહ્યું. હું ન્યાય આપું છું, સાંભળો.
 ધનના બે ભાગ કરે તથા પુત્રના બે દુકા કરે અને વહેંચી
 આપો. તેથી ખરી માતા બોલી કે મારે કશું કામ નથી, તેમ
 પુત્ર પણ તેને આપો, તેથી હું તેને લવનો પણ એકાંત બીજાને
 માન ધારણ કર્યું. તેની ખરી માતાની પરીણા થતાં પુત્ર તેને
 આપ્યો. તેથી ખરી માતાએ પ્રસન્ન થઈ તેને એક હજારનો
 ઉપયોગ આપ્યો. (હેટ આપી) એથી દીવસે રાજપુત્રને કહ્યું.
 આને તમારો વારો છે, તમારે અધિક પુણ્યવડે યોગ વડન
 કરવું. પેલાં હા પાડી, તેથી રાજપુત્ર તેમની પાસેથી નીકળી
 દિવાનમાં ગયો, તે રાજા અપુત્ર મર્યો, ઘોટા તૈયાર કર્યો કે, તે
 નેને પત્રંદ કરે તેને તેના ઉપર બેસાડી લાવવો, તે ઘોટા તથા

તેની સાથે હઠ કરીને ઝટકાવું, નેથી તોરથી આંખ ચલાવી દોર્યો અને આવેલો શિયાળીઓ ભાગી ગયો તેને માટે આ દૃષ્ટાંત છે.

उत्तमं प्राणिपातेन शूरं मेदेन योजयेत्

नीच मन्त्र प्रदानेन सदृशं च पराक्रमः ॥ ૧ ॥

એ પ્રમાણે ઉત્તમ પુરુષોને નમસ્કારથી, શૂરને લેદ પદાવીને, નીચને થોડા ભાગ આપીને, અને ગરોબરીઆને હારીને કામ લેવું.

रुयं वञ्चो य वेसो, दक्षत्तं मिश्रयं च विपणुं

दिदुं सुयमण भूयंच, संयवો चव काम कहा ॥૧૮૨॥

રૂપ તે મુંદર આકાર કે વસ્તુ હોય તે, વધમાં લુપાની, વેપ રવચ્છ વત્રો પહેર્યાં. દાક્ષિણ્ય તે માર્દવપણું, શિક્ષણ તે લુદા લુદા વિપયો શીખવવા અથવા કલા શીખવવી, દૃષ્ટાંત એટલે અદભૂત દેખ્યું હોય, તેને આશ્રયી તથા આભર્યું હોય, તથા અનુભવ્યું હોય તે, અંસ્તવ એટલે પરીચય આ અંબધી ને કથા કરાય તે કામ કથા.

રૂપના અંબધર્મ વસ્તુદેવ વિગેરેના દૃષ્ટાંત છે. યુવાનીમાં પ્રાયઃ બધાએ લાવણ્યથી મનોહર હોય છે. કહ્યું છે કે—

यौवनं मुदग्र काले विदधाति विरूपकेपि लावण्यम्
दर्शयति पाक समये निम्ब फल स्यापि माधुर्यम् ॥

કથા પરિચય, કારણ કે તે પ્રમાણે કામ સૂત્રનો પાઠ હોવાથી છે
બીજા આચાર્ય આમ કહે છે.

સદ્ દંસણા ઉ પેમ્મં, પેમ્માઉ રઈ રઈ ય વિસ્સંમો,
વિસ્સંમાઓ પણ ઓ, પંચ વિહં વઙ્ગુણ પેમ્મં ॥ ૨ ॥

દર્શન થયે છતે પ્રેમ થાય, પ્રેમથી રતિ, રતિથી વિશ્રંભ,
વિશ્રંભથી પ્રયણ, (સંબંધ) આ પાંચ પ્રકારે પ્રેમ વધે. (તેના
સંબંધમાં લૈંગિક કથા છે. એક સમયે વેદવ્યાસે સૂત્ર લખ્યું
કે, જ્ઞાની પણ ભૂલે, આ તેમના મુખ્ય શિષ્ય (પુત્રને) વાંચતાં
રહું ન લાગવાથી આગ્રહ કર્યો કે; જ્ઞાની ભૂલે તેને બદલે અજ્ઞાની
ભૂલે, એમ લખે. પણ વેદ વ્યાસે ન માન્યું. શિષ્યે હઠ લેવા-
થી ભવિષ્યનો વાચકો કર્યો, તે દિવસે ત્રીજા પહોરે વાસાદ
વરસ્યો. ઠંડો વા વાયો. કાઈ સ્ત્રી ભીંતકાંડથી કંપતી શિષ્ય-
થી થોડે દૂર જાડ નીચે ઉભેલી હતી. તેના ઉપર શિષ્યની
દ્રષ્ટિ ગઈ. તેથી પ્રેમ ઉપજ્યો. પાસે જઈ આગ્રહ કરી પોતાની
જોડે બોટલા ઉપર બેસાડી, જાડની છાલનાં કપડાં પહેરવા
આખ્યાં તો પણ કંપતી જોઈ અંદર તાપવા મોકલી. ત્યાં યજ્ઞ
કુંડ આગળ સ્ત્રીને તાપતાં શાંતિ થઈ. શિષ્ય ત્યાં ગયો. રતિ
થઈ, પછી તેને દિલાસો આપી ધીરે ધીરે પાસે જઈ તેના
અંગે હાથ ફેરવતાં ગળે હાથ નાંખી ગાલ ઉપર મોઢું લગાવવા
જતાં સ્ત્રીને બદલે શુરને દેખ્યા. ત્યારે શિષ્યની આંખો ઉઘડી
ગઈ. કે આ તો મારી પરિક્ષા કરવા શુરને બધું કર્યું છે તે

હી કયા ઘણા પ્રકારની છે. તુ નો અર્થ ‘જ’ છે. એટલે કયાન પ્રજાપદે કહી હોય તે પણ બીજાએ કહેલી તે નહીં. અને મોહથી છોડાવી તત્વ તરફ જે કયા વડે સત્ય પ્રાણીઓ લેખ જવાય તે આશ્વપણી કયા છે. હવે એના રસને કહે છે.

વિજ્ઞા ચરણં ચ ત્રયો, પુરિસકારોચસમિદ્ ગુત્તીઓ
ઉવદસ્સદ્ સલુ જહિયં, કહાઈ અક્ષેવણીહરસો ॥૧૬૫॥

વિદ્યા એટલે જ્ઞાન તે અત્યંત અપકાર કરનાર અજ્ઞાન અંધકારને લેદનારું છે. ચરણ તે તે ચારિત્ર એટલે સમગ્ર ચરિત્ર રૂપ છે. તપ તે અનથનાદિ બાર પ્રકારે છે પુરુષાકાર એટલે કર્મ શત્રુઓ પ્રત્યે પોતાના વીર્યનો ઉત્કર્ષ (અર્થાત્ પરિવ્રજ વિગેરેમાં સ્થિર રહેવું) તથા સમિતિ શુભિઓ પૂર્વે કહી ગયા તે છે. એ બધાં સાંજગનારની અપેક્ષાએ તેની આગળ કહેવાં. એ પ્રમાણે જ્યાં કોઈ પણ સ્થળે આ ઉપદેશ આશ્વપણી કયાનો રસ એટલે સાર છે (જ્ઞાન ચારિત્ર તપ વિગેરેનું સ્વરૂપ બતાવી સાંજારથી તને છોડાવેા અને એવી રીતે સમજાવવું કે તે સાંજગનારને અસર થાય તેમ) ॥૧૬૫॥ આશ્વપણી કયા કહીને હવે વિજ્ઞેપણી કયા કહે છે.

કહિઝણ સ સમયંતો કહેઈ પરસમય મહાવિ વચાસા
મિચ્છા સમ્માવાણ એમંવ હવંતિ દોમેયા ॥૧૬૬॥
જાસ સમય વજાસલુ હોઈ કહા લોગ વેવ મંજુત્તા
પર સમયાણં ચ કહા એમ વિ વંતે વળી નામ ॥૧૬૭॥

આણેપણી કથાથી સમજાવેલા છુવેને જૈન તથા જૈનેતર (બીજા) મતોનું તત્વજ્ઞાન સમજાવતાં હોરા અને કાચના દુ-કડાની પરીક્ષા થતાં જૈનધર્મના ગુણો અને બીજાના દોષો સમ-જાને પોતે જૈનધર્મ સ્વીકારે છે, તેથી સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે, અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો હાય ઉપશમનો ઉપાય હોવાથી ગુણ ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ વિદ્યેપણી કથામાં સમ્યક્ત્વની ભજના છે એટલે થાય કે ન પણ થાય. વિદ્યેપણીનો એ સ્વભાવ છે અથવા જૈનમતના ગુણો તથા પરમતના દોષોને, સાંભળ્યા વિના ગાદતર મિથ્યાત્વ હોય તો વખતે સમ્યક્ત્વ ન થાય અને મનમાં એમ ચિંતવે કે આ નિંદા કરનારા છે એમ અભિનિવેશ કરે, માટે આણેપણી કથા પ્રથમ કરવી. આ ધર્મ કથા સમાપ્ત થઈ—

ધમ્મો અત્યો કામો, ઉવદ્ સ્સદ્ જત્ય સુત્ત કબ્બેસું
લોગે વેણ સમયેસા, ઉકહા મીસિયાણામ ॥ ૨૦૬ ॥
इति कदा भक्त कदा, रात्र कदा चोर जलवय कदाय
नह नट जल मृदिय, कदाउ एसा भवे विकहा ॥ २०७ ॥

ધર્મ પ્રવૃત્તિરૂપ કૃત્યો કરવાં—અર્થ તે વિદ્યા કલા વિગેરે શી-ખવાં—કામ તે સંસાર સંબંધી વાંછાઓ વિગેરે સૂત્ર તથા કાવ્યો-માં જે કહેવાય છે તે, મિત્રકથા બાણવી તે ક્યાં કહેવાય છે, તે કહે છે કે લોકો તે શમાયણુ વિગેરે શ્રવ્યોમાં, તથા વેદે એટલે યજ્ઞ ક્રિયા વિગેરેમાં, સમયે તે જૈન ત્રિદ્વાંતમાં તરંગવતીના ચરિ-

જમણ કંઈપ (દાણા મરડનારા) જેવો નહી, તે પોતે અજ્ઞાન દોષાથી સમજે નહી (તો સમજાવે ક્યાંથી ?) અકથા હવે પછી તેનું સ્વરૂપ કહેવાશે તેવી તથા કહી ગયા તેવા સ્વરૂપવાળી ન વિકથા થાય છે તે સાંભળનારની અપેક્ષાએ એટલે પુરૂષ બદલાય તો કથા, અકથા થાય, અથવા વિકથા થાય છે. સાધુ અસાધુ ને આશ્રય તેના વિચિત્રપણાથી સમ્યક્ શ્રુતાદિ માફક છે. બીજા આચાર્ય મૂળ કર્તાની અપેક્ષાએ એટલે વ્યાખ્યાન કરનારને આશ્રયી અકથા વિકથા કહે છે; પણ આ કહેવું અતિ શોભન (સારું દેખાતું) નથી.

‘ પરણ વય પરુવગે સમાસજ્જિતિ ’ પાદનો પ્રસંગ આવે. એટલે ને મૂળ પુરૂષને આશ્રયી લઈએ કથા કરનાર પ્રરૂપક એ પ્રથમા એક વચન થાય, અને પ્રજાપક પ્રરૂપકને એ દ્વિતીયામાં આવેલ છે. હવે અકથાનું લક્ષણ કહે છે. મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મને વેદતો અજ્ઞાની ને કંઈ પણ કથાને કહે. અહિં કથા કહેનારને અજ્ઞાની કહેવાનું કારણ તેને મિથ્યા દષ્ટિ પણ છે.

વાદિની શંકા—જે એવું હોય તો અજ્ઞાની શુદ્ધ હોવાની જરૂર નથી. કારણ કે મિથ્યાત્વ વેદકને અજ્ઞાનીપણું બોધાયતું જ છે. ત્યાં મિથ્યાત્વ ત્યાં અજ્ઞાનીપણું અવ્યભિચારપણું છે.

આચાર્યનો ઉત્તર—જેવો તમારા મનનો અભિલાષ હોય તો પણ સમ્યક્ દષ્ટિને મિથ્યાત્વના પ્રદેશનો અનભવ

નિબંધન (દાસ્ય) કરે છે. પણ તેમાં બળના ન બળુગી કે,
લાભ થયે કે નહીં (લાભ થયેજ તથા તેજ દયા છે)
॥ ગાથાર્થ ૨૧૦ ॥

અહિં હવે વિકથા પણ બતાવે છે.

જોસંજયો પમત્તો, રાગ દોસ વસગયો પરિકહે
સડ વિકલા પવચણે, પચણત્તા ધીર પુરિમેદિ ॥૨૧૧॥

જે પ્રમાદી સાધુ પ્રમાદ એટલે કથાય વિગેરેને વશ થઈને
મધ્યસ્થપણું છોડીને જે કંઈ કરે, તેને શાસ્ત્રમાં વિકથા ધીર
પુરોષાએ કહી છે. તે પ્રમાણે પરિણામનું નિબંધન કર્યા શ્રોતાને
કરે છે. સાંભળનારના પરિણામ ભેદમાં તેના પ્રત્યે કથાથી ઉત્કટું
કરે છે. તે વિકથા છે. એ પ્રમાણે સર્વત્ર જાણના કરવી.
॥ ગાથાર્થ ૨૨૧ ॥

હવે સાધુએ કેવી દયા ન કરવી તે કહે છે.

સિંગાર રસુ નદયા, મોહ કુવિય ફું ફું ગા સહાસિતિ
જંસુણ માણસ કહે, સમણેણ જ સા કહેચવ્યા ॥૨૧૨॥

શ્રંગાર રસથી ભરેલી, જે સાંભળતાં મુરખને દામ વ્યાપે,
તે કથા કંઈ ? તે કહે છે. મોહ તે આશિષ મોહનીય કર્મના
ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલ આત્માના પરિણામ રૂપ કુપિત કુકુટા
પટિત કુકુલા હસહસિંચિ તે બાળવસ્થામાન થાય. આ દ્વિયાપદ
ઉપરથી લેવું. અર્થાત્ સાધુએ આ દયા ન કરેવી કે, શ્રંગાર

રસથી બરપુર હોય, અને તે સાંભળતાં સાંભળનારને એકક્રમે
જાત્રવત્યમાન કામ બ્યાપી રામેરામે પ્રસરી તેને તે તરફ પાપ
કરવા દોરવે. તેવી કયા કરવાથી તેના આત્મામાં દુષ્ટભાવ
બંધાઈ જાય છે. ॥ ગાથા ૨૧૨ ॥

મમણે જી કહેયજ્ઞા, તવ નિયમ કહા વિરાગ સંજુષા
જેસોઝણ મણુસ્સો વચ્ચડ સંવેગ નિવ્યેયં ॥ ૨૧૩ ॥

હવે સાધુએ કેવી કયા કરવી તે કહે છે. તપ નિયમની
કયા તે અનશન ઉપવાસ વિગેરે તપ, તથા પાંચ આશ્રવ પ્રાણા-
નિપાત વિગેરેનું આશ્રવથી વિરમણ કરે તે. તથા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન
કરે. પણ નિપાણું ન કરે, તેવી કયા કહેવી વળી જે સાંભળીને
સાંભળનાર સંવેગ નિર્વેદને પામે. ॥ ગાથાર્થ ૨૧૩ ॥

હવે કયા કહેવાની વિધિ કહે છે.

અત્ય મહંતી વિક્રહા, અપરિ તિલેસ વદુલા કહેયજ્ઞા
હંદિ મહમા વટગર, સજેણ અત્યં કહા હજી ॥૨૧૪॥
એતં કાલે પુરિસં, સામત્યં વડ્ડવળો નિપાણેસા,
સમચેણડ અણવજ્ઞા, વગવંમિ કહા કહેયજ્ઞા ॥૨૧૫॥
તદ્યજ્ઞવળ નિગ્ધુષી સમસા ॥

મદાન અર્થે હોય, પણ સાંભળનારને કહેશુ જોડો થાય.
કેવી રીતે કરેવી. તથા શામાટે ? તે કહે છે. મોટા પ્રપંચવડે
કહેવાથી કહેવાના જાવાર્થને સાંભળનારો સમજી શકતો નથી,

તેથી જાણાર્થ દર્શાવતો ॥ ૨૧૪ ॥ વિં.ચ વિંધિ કલે રે. ૩૫
 મેનારે પ્રથમ દેવ તેવું છે. અટીના દેવ જુલારે જાણતો
 (પંચ જુલ અને ૧૬૧ જાણના સ્વરૂપને જાણનાર છે કે
 કેમ ?) તે તેવું. પણ તે હોયમાણાદિ (મેરડે દેવનાં અવસ્થા
 અટલી છે કે પટલી) તે તેવું સુરજ આ પાંચમાં પરિવર્તન છે
 કે, ગિરિયાવસ મહિમ છે, કે નરેશ છે, તે તેવું અમારું, તે
 જાણનારું મુદિતજ તેવું છે, વાલીના કાજનું નિરામણ કરવાની
 શક્તિ છે કે ? વિરોધે તેથીને વાત જાણનારું બુદ્ધિ નિષ્પન્ન
 પાપના કનુભંધરો દહિત કથન કરવું, પણ અન્ય દેવને ૫.૫
 વધે તેથી કદા ન કરવી એમ કરનારું સ્વરૂપ કર્યું ॥ આપા
 ૨૧૫ ॥

આ કથન (કથા) શ્રી નેતા (નામ) શ્રી નામ નિષ્પત્ત
 નિરોપાસનામ કયો હવે મુત્ર લાપક નિષ્પન્નના અવસ્થા છે
 તેની ગતિ પૂર્વની પહે જાણી મુત્રાનુગમના અરખાલિતાદિ
 સુવ્યુક્ત મુત્ર ઉચારવું, તે મુત્ર આ છે

મંત્રમે મુદિત અપ્પામં, વિષ્ણુ મુપાગ સાદ્ય
 તેમિમેય મન્નાદ્યમં, નિગધાગ મંદમિમં ॥ ૧ ॥

અહીં સંહિતાદિ કમ જતાવેલા તેવુંજી, પણ તે મુગમ
 અને પ્રથમ જતાવેલા છે, માટે હવે ગાથાનો જાણાર્થ કરે છે.
 પ્રથમ દમ પુષ્પિદા અંધવનમ, જતાવેલા સ્વરૂપવાળા
 ૨૨ દેવે આગમના જતાવેલી સારી રીતે નેમનો

(૧) દેશિય ને સાધુને દાન દેવાને દેશીને બનાવેલું
જાજન વિગેરે ને કોદેશિક.

(૨) કીનકુન-ખરીદ કરીતું સાધુ સામી માટે ને કીન,
જુનકાનું ન મનવ્ય છે. ખરીદાચાથી જે સાધુને કીનકુન
અર્થે સાધુ માટે પેસા ખરચી દેવું ને

(૩) નિયાગ-આમ તણ કરીને લઈ લેવા, તેનું આજ
વિગેરે દાજ દેવું ને. નિયાગ આમ તણ વિના કોઈક દિવસ લે
તે નિયાગ નથી.

(૪) અભિદુહ-એટલે પાતાના ગામથી સાધુને સાધુ
લાવીને આપે, આમા બહુવચન એટલા માટે છે કે પાતાના
ગામથી કે બીજાના ગામથી, નિશીથ મૂત્રમાં બતાવેલા ધણા
સેદાવાણું જાણવું તેથી મૂત્રમા અભિદુહાણી ગ્રન્થ છે.

(૫) રાત્રિલોજન-દિવસે લઈ રાત્રે ખાય, રાતે લઈ
રાતે ખાય, નધા આજ દિવસે લઈ વાસી રાખી બીજે દિવસે
ખાય, તે બધા ભાંગા રાત્રી લોજનના છે.

(૬) સ્નાન-તે દેશસ્નાન, તથા સર્વ સ્નાન, જે સેદ-
વાણું છે. દેશસ્નાન જાડા પેશાબની જગો શિવાય બીજી
જગાએ ધોવું. જેમાં આંખ પાંપણ ધૂવે તે દેશસ્નાન, અને સર્વ
સ્નાન તે આંખે ચડીરે નહાવું તે જાણી લેવું.

(૭) ગંધમાળા વીંજવું-આ તણ ૭ થી ૯ મુધી છે.
તેમાં ગંધમાં કાક પુટ વિગેરે સઘળી મુગંધી તેલની

ને યત્ના છે. તથા પંચ નિમલજ્વા, તે નિમલ દરે ને નિમલજ્વા
 છે. " કનિશ્ચુદ્ર પ્રત્યય છે. " પદ્મ મંદિરના નિમલજ્વા તે
 પંચ નિમલજ્વા છે. ખીરા ને જુદિમાન છે. અથવા રિધર છે.
 નિર્મલ તે સાધુ. અને જન્મ દર્શિન ને રૂપ ને મોક્ષ પ્રત્યે
 દેવદર્શી તે સંયમ છે તે સંયમને મંડળ કરવા યોગ્ય દેખે છે.
 જે રૂપ દર્શી. અર્થાત્ મુનિએ સંયમમાં બંધાયેલા (રાગી)
 છે ॥ ગાથાર્થ ૧૧ ॥

ધ્યાયા વયંતિ ગિમ્દેશુ. હેમંતે સુ ચવાટટા
 વામાસુ પટિમંલીના, મંજવા મુસમાહિયા ॥ ૧૨ ॥

પૂર્વે કહેલા રૂપદર્શિન મુનિએ કાલને આધારી આ
 પ્રભાણે યથાશક્તિ પરિવૃત્ત સહે છે. તે આતાપયંતિ. એટલે
 ઉર્ધ્વસ્થાન વિગેરેથી આનાપનાને ઉપજરૂપ ને શીખરૂપ છે તેમાં
 હે છે. (તાપને સહે છે) તથા હેમંત (શીયાળા) ની રૂપમાં
 અપાવના (કપલા સ્થિત) દંડ સહે છે. અને વર્ષારૂપમાં એકા-
 શ્રય (એક સ્થાને નિવાસ) કરનારા છે. તે સંયત (સાધુઓ)
 મુસમાહિત, તે જાનાદિ પંચાચારમાં ચલ કરનારા હોય છે.
 દંડેક રૂપનું બહુવચન લેવાનું કારણ એ છે કે, તે સાધુઓ દર
 વર્ષે આ પ્રભાણે હરે છે. તે જતાવવા માટે છે. (ઉનાળામાં તાપ
 શિયાળામાં દંડ. સહે, તથા ચામાસામાં એક જગ્યાએ રહી,
 સાધુ પંચ આચાર પાળવાનો ઉદ્ધમ કરે) ॥ ગાથાર્થ ૧૨ ॥

પરીસહ રિઝદંતા, ધૂમ્મોહા વિહંદિયા
 સવ્યદુયસ પદીણદ્વા, પક્કમંતિ મહેસિણો ॥ ૧૩ ॥

કોષર્થ વિગેરે વૈમાનિક દેવતામાં જાય છે. કેટલાક સાધુઓ
 મોક્ષમાં જાય છે. કેવી રીતે? આઠ કર્મ રૂપી રજ ચઢત ચર્મને
 કેટલાક જાય છે (જાય છે ક્રિયાપદ ઉપરથી લીધું, વર્તમાનકાળ
 મૂકવાનું કારણ સૂત્રનું ત્રિકાળ ગોચર છે.) સિદ્ધમાં એકેન્દ્રિય
 પણ છે. તે દૂર કરવા આઠકર્મ ચઢત વિશેષણ મુકયું છે.
 ॥ ગાથાર્થ ૧૪ ॥

હવે ચૌદમી ગાથામાં કહેલા સાધુઓ ધર્મ મારાધી
 દેવલોકમાં જાય છે. ને ત્યાંથી ચર્મીને મુકુળ તથા આર્ય દેશમાં
 જન્મે છે અને ધર્મ દુરીત પાત્રીને મોક્ષમાં જાય છે. તે ૧૫
 મી ગાથામાં જતાવે છે.

દેવલોકથી ચર્મીને મનુષ્ય લોકમાં આવી સંયમ તથા
 તપવટે આઠ કર્મ ખપાવીને એ પ્રવાહ વટે સમ્યક્ દર્શન વિગેરે
 સિદ્ધિ માર્ગને પાત્રી સ્વપરના રક્ષક સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે
 છે. કેટલાક આચાર્યો પરિનિવૃત્તને ગદ્યે ‘પરિનિવૃત્ત,’ મારાધી
 શૈલી છંદ રચના પ્રમાણે લે છે. ને મોટો પાકજ છે. એમ ગણે
 છે. પણ જન્મેનો અર્થ એકજ છે. શય્યજવસૂરિ કહે છે કે
 જિનેશ્વરે કહેલા તત્ત્વને હું કહું છું. ॥ સૂત્રાર્થ ૧૫ ॥

સૂત્ર અનુગમ કથા પછી નવ કહેવા, તે પૂર્વ માફક સમજવા.

આ હુલસક (નાની) આચાર કથા (સાધુના આચાર,
 અને અનાચારનું દુંદાણમાં કથન) છે.

॥ ત્રીજા અધ્યયનની ટીકા સમાપ્ત થઈ ॥

જીવાહારો મણ્ડ આચારો તેણિમંતુ આચાર્ય
છઝીવણિ યજ્ઞચણં, તસ્મઽહિગારા ઇમે હોતિ ॥૨૧૫॥

હવનો આધાર તે આચાર કહેવાય છે. એટલે એમ
સમજવું કે, પ્રથમ તેનું જ્ઞાન મેળવવું, પછી રૂપા દેવી. તે
પ્રમાણે આ અવસરે આવેલું છે. શું? હવેનિદ્રાય અધ્યયન
છે. હવે તે કહે છે કે, તે હવે નિદ્રાયાના અધિકાર હવે
કહેવાતા લક્ષણવાળા થાય છે, ગાથાર્થ ૨૧૫ ॥ તે કહે છે.

જીવા જીવાહિગમો, પરિત્તધમ્મો તદેવ જયણાય
હવ ઇસો ધમ્મફલં, છઝીવણિયાદ ષહિગારા ॥૨૧૬॥

હવ અને અહવનું સ્વરૂપ જેમાં સમજાય, તે હવે
હવાભિગમ. એટલે એમ સમજવું કે, પ્રથમ સ્વરૂપ બતાવે,
ત્યારે લક્ષણ થાય છે, તે પ્રમાણે ચારિત્ર ધર્મ તે પ્રાણાતિ
પાતાદિ (હવદિંશા વિગેરે) થી નિવૃત્ત થવારૂપ છે. વળી
તેજ પ્રમાણે યતન, એટલે પૃથિવી વીગેરેમાં આરંભ થાય તેને
પરિહાર (ત્યાગ) રૂપ યત્ન (પ્રયાત્ન) કહેવો તથા ઉપદેશ
તે જેનાથી આત્મા ન બંધાય, એવા વિષયનો આપવો (વિચાર-
દીને બોલવું) તથા ધર્મ રૂપ તે અનુસર (કેવળ) જ્ઞાન વિગેરેમાં
લાભ માય સામાન્ય રીતે-છ હવેશ્વિદ્યાના આ અધિકાર છે.
॥ ગાથાર્થ ૨૧૬ ॥ આ ઉપદેશ થયો, હવે નિદ્રોપ કહે છે.

છઝીવણિયાદ જ્ઞાતુ નિવર્ત્તેવો દોદ નામનિષ્કલો
અ અ મિતિન્દંપિ હ, પતેય પરુચરં ચોચ્છં ॥ ૨૧૭ ॥

છ પદની વ્યાખ્યા કરીને હવે છવપદનું વર્ણન કરે છે.

જીવસ્સ ડ નિક્સેવો, પરુવણા લક્ષણં ચ અત્યિતં ।
 અન્ના મુત્તતં નિચ, કારગો દેહ વાવિતં ॥ ૨૨૦ ॥
 ગુણિ ઉદ્દગ દત્તે યા, નિમ્મય સાફલ્લતા ય પરિમાણે ।
 જીવસ્સ તિવિહ કાલ મ્મિ, પરિક્ષા હોહ કાયવ્વા ॥ ૨૨૧ ॥
 ॥ દોદાર ગાહાઓ ॥

આ એ ગાથાઓ દ્વારની છે. તેની વ્યાખ્યા કરે છે. (૧) છવનો નિક્સેવો તે નામાદિ (ચાર પ્રકારનો) છે. (૨) પ્રપ્તિયા એ પ્રકારની છે તે છવ વિગેરે રૂપવાત્રી તથા તેના લક્ષણની પ્રપ્તિયા, તે આદાન (લેવું) વિગેરે છે. (૩) અસ્તિત્વ, તે સત્વ શુદ્ધ પદ વાચ્યત્વ વિગેરે છે. (૪) અન્યત્વ, તે દેહથી જુદો છે. (૫) અમૂર્તત્વ, તે પોતાની મેળેજ છે. (૬) નિત્યત્વ, તે નિશ્ચયથી છવમાં સ્થિતતામાં વિકાર નથી. (૭) કર્તૃત્વ તે વ્યવહારથી પોતાનાં કર્મનાં ક્ષણ લોગવે છે. (૮) દેહવ્યાપિત્વ, ત્યાં તેનું ચિન્હ જણાય છે. ગાથાર્થ ૨૨૦ ॥ (૯) શુદ્ધિત્વ, તે યોગ વિગેરેથી જણાય છે. (૧૦) ઉર્ધ્વ ગતિત્વ, તે અગુરુ લઘુભાવ હોવાથી છે. (૧૧) નિર્માયતા, તે વિકાર રહિતપણે છે. (૧૨) નક્ષણતા, તે કર્મનું ક્ષણ છે. (૧૩) પરિમાણ, તે લોકાકાશ માત્ર છે. વિગેરે (ત્રણ હજાર ટીકાના શ્લોક અહીં પૂરા થાય છે.) એ પ્રમાણે છવની ત્રણકાળ વિષયની પરીક્ષા થાય છે, તે કરવી. ॥ ગાથાર્થ ૨૨૧ ॥

કહેતું બતાવેલ છે. માટે તેમાં પુનરુદ્ધિનો દોષ નથી. બીજા આચાર્ય કહે છે કે, ‘ભાવે ઉત્તિહા ભલ્લિઓ તંપુલુ સંખેવ ઓ વેચ્છં.’ આવો પાઠ પાઠાંતરમાં છે. એટલે ભાવજીવ, તે નિર્યુદ્ધિપ્રકારે ઓષણવ, વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારે કહ્યો છે. અને તે ભાવાર્થને આશ્રયી સંપ્રેપથી કહીશ. ગાથા ભાષ્ય દેનો અર્થ ॥

હવે ઓષણવ કહે છે.

સંતં આર્યકર્મ્મ, ધર્મં તસ્મેવ જીવઈ ઉદય
તસ્મેવ નિઙ્ગરાણ, મમોત્તિ સિદ્ધો નયમણ્યં ॥૭॥ ભાષ્યમ્ ॥

છતે આયુર્કર્મ્મ સામાન્ય રૂપમાં સામાન્યપણે ધરે, એટલે ભવ ઉદયીમાં રહે, આ અવસ્થાન (રહેવા) માત્રથી તેનું જીવત્વ કેવી રીતે ગણાય, તેટલા માટે અન્વય યોગ્યતાને કહે છે. તે ઓષણા આયુષ્ય કર્મનું ઉદય આવે છતે જીવે છે. એટલે સંસારમ્ રહેનાં સુધી પ્રાપ્તિ પામે છે આ જીવવાથી જીવ છે. અને તે ઓષણાયાયુઃકર્મના કારણથી (નિર્જનાવટે) તે મુખ્ય, કારણ કે પછી શરીરમાં જીવનો અભાવ થયે, (નવું શરીર હોતો નથી) પણ આ સિદ્ધિને જીવજ ગણાય, પણ બીજે નહીં. વિમલગતિ (એક જીવથી બીજા જીવ) માં ગતિ (રૂઢગતિર ન હોય છતાં) પણ સૂક્ષ્મ શરીરમાં જીવહોય છે. (પણ શરીરથી મુક્તિ નથી) આ ગતિ (જ્ઞાને) નયના મનથીજ કુચ્છે (જેમ ગણાય) ॥ ગાથા ભાષ્ય ઉ નો અર્થ ॥

(રિપ્પણી ગણાય છે કે ગતિ જીવે છે. એનાવટે ૩

સૂક્ષ્મેના પણ તેજ શેદ છે. તે આ બે બાણુવા, પર્યાપ્તા, અને અપર્યાપ્તા, ॥ આધાર્ય ૧૦ બાપ્યનો અર્થ ॥ પ્રરૂપણા કદી, હવે લક્ષણ કહે છે. અને તેજ આપ્યકાર કહે છે.

લક્ષણમિયાણિ દારં ચિંધં દેઠ મકારણં લિંગં
લક્ષણમિદં જીવસ્ત ડ આપાણદ્વિદમં તંચ ॥૧૧॥માપ્યમ્

હવે લક્ષણ દારનો અવસર આવ્યો છે. આનું પ્રીતિપત્તિ (સ્વીકાર) ના અંગપણે પ્રધાન હોવાથી સામાન્ય રીતે હાથ તેમનું સ્વરૂપ કહે છે. ચિન્હ, હેતુ, કારણ, લિંગ, લક્ષણ, એ પ્રમ ભે છે તેમા ચિન્હ તે ઉપલક્ષણ (બોધપાણ) જેમકે રેવકુળ (દેરાને) ધમ તે ચિન્હ છે. હેતુ, તે નિમિત્ત લક્ષણ. જેમકે કુબારની ચતુરાઈ તે ધડાની સુંદરતા છે. કારણ, તે ઉપાદાન લક્ષણ. જેમકે માટીનું કોમળપણ તે ધડાનું વધારે બળવાનપણ છે લિંગ તે કાર્ય લક્ષણ, જેમ ધૂમાડા અગ્નિનું કાર્ય છે અથવા બે બધા એક પર્યાયવાચી છે. (આ બધાનો અર્થ એકજ છે.) લક્ષણ એટલે જેના વડે પરાક્ષ વસ્તુ હકયમા લેવાય, તે, અને છપનું આદાન વિગેરે અનેક પ્રકારનુ આ લક્ષણ છે અને તે હવે કહેવાયે ॥આધાર્ય ૧૧॥

આપાણં પરિમોમે જોગુર મોમે કમાય લેમાય
આપાણમ્ હંદિય, વંધોદય નિઝરા પેર ॥ ૨૨૩ ॥
ચિનં વેયણમન્ના, ચિન્નાર્ણં ધારણાય વુદ્ધી-મ
હંદામદં રિયદ્દા, જીવમ્મ ડ સમ્પણાણ ॥૨૨૪॥હાર

આ ગાથાઓ પ્રતિદ્વાર (અંકવાર) ની છે. તેની વ્યાખ્યા —આદાન, પરિભોગ, યોગ, ઉપયોગ, ક્રપાય, લેહ્યા, આન-પાન, દંદિયો, ગંધ, ઉદય, નિર્જરા, ॥ ગાથાર્થ ૨૨૩ ॥ તથા ચિત્ત, ચેતના, સંજ્ઞા, વિજ્ઞાન, ધારણા, યુદ્ધિ, ધૃષ્ટા, મતિ, વિતર્ક, એટલે આ બતાવેલાં લક્ષણો શુભનાં છે. (તુ શબ્દ જ-દારના અર્થમાં છે તેથી એમ બાણુવું કે, આ લક્ષણો શુભનાંજ છે. પણ અશુભમાં તે લક્ષણો નથી.) ॥ ગાથાર્થ ૨૨૪ ॥ આ બન્ને ગાથાનો અર્થ ટુંકાણુમાં કહ્યો, હવે વિસ્તારથી અર્થ ભાષ્યદ્વાર કહે છે.

લક્ષ્મિજ્ઞાનં ન જાતુ, પચ્ચક્ષિયરો વ જો અત્યો
તં તસ્મ લક્ષણં ચલુ, ધૂમુન્દાદ જ અગ્નિસ્ત ॥૧૨॥
માપ્યમ્ ॥

લક્ષ્યમાં આવે છે, એટલે જણાય છે; તે કોણ છે ? તે પ્ર-ત્યક્ષ, —અને દંતર, તે પદોક્ષ જે ઉચ્છુપણા વિગેરેથી જે પદાર્થ અગ્નિ વિગેરે તે તેનું લક્ષણ છે. તેજ ખુલાસાથી કહે છે. જેમ ધૂમ ઉપ્જતા વિગેરે અગ્નિના લક્ષણ છે, તે ઉપ્જતાથી પ્રત્યક્ષજ અગ્નિ જણાય છે અને ધુમાડાથી પદોક્ષ જણાય છે. (અર્થાત્-નજરે ન દેખાય તે પદોક્ષ) ॥ ગાથાર્થ ૧૨ ભાષ્ય ॥ તે આ-દાન વિગેરેનાં દર્શાવે કહે છે.

અયનાર ફૂર પરમ્, અંગી મુવણે અ સ્ત્રીર નરવાર્ષ
આહારો દિહંતા, આચાર્યાર્ણ બહસંસં ॥૧૩॥ માપ

હવે દર્શાવ કહે છે. જેમકે ગ્રહણ કરનાર સંદંશક (સાણસો) જે અર્થસ્પંડ (લોહું) આદેય છે. તેનાથી હુદાર માફક બાણવું. અતિરિક્તા (લુદો) વિદ્યમાન આદાતા (લેનાર) એના વડે દર્શાવ અર્થ કહ્યો. પણ તેમાં દર્શાવતો સંદંશક, અને અર્થસ્પંડ, માફક છે. પણ જે તેનાથી લુદો નથી તેમાં આદા આહકનો પ્રયોગ નથી. જેમકે દેહાદિકીજ. એ વ્યતિરેક (હરો) અર્થ છે. એટલે વ્યતિરેક તેને વિદ્યમાન આદાતક ન હોય, તેઓ આદેય આદાન રૂપવાળાં પણ ન થાય, જેમકે મૃતક દ્રવ્ય દ્વિયો વિગેરે ન થાય. ॥ ગાથાર્થ આદાન દાર કહ્યું. (દેહાદિકીથી આત્મા કંપ્રીક અથો લુદો છે. આદા, આહક પ્રયોગ છે. દર્શાવ ત્રંડાસા (સાણસા) થી લોહું પકડવું તેમાં હુદાર માફક બાણવું, એટલે તથા હરિયો કોઈ પણ વસ્તુને હેતો પણ આત્માની સહાયતા વિના ન હો. જેમકે સાણસો લોહાને પકડે, પણ હુદાર વિના સાણસાથી લોહું ન પકડાય તેથી આત્મા ત્રિદ યથો હવે પરિણામદ્વાર કહે છે.

દેહો સમોત્તિર્થો સ્વલુ, મોક્ષતા ઓચણાદ્યાલં વ ।

અન્નપ્પઠત્તિના સ્વલુ જોગા પરમુલ્લ કરણતા ॥૧૫॥ મા.

“દેહ છે. તે ભોક્તા સહિત છે,” આ પ્રતિજ્ઞા છે. લો-ગવવા યોગ્ય ” આ હેતુ છે. બાત વિગેરેના ઘાણનું એટલે યાગીમાં બાત મુકે, તે ખાનારને માટે નુકસાન છે. આ - દર્શાવ છે. અને દેહને લોગવવું. તે છવવડે છે. તે દેહમાં

લક્ષણ (ઉપયોગ) ને ન ત્યાગવાથી આ હેતુ છે. અગ્નિ માફક આ દષ્ટાંત છે. ઉપયોગ દ્વાર કદીને કષાયદાર કહે છે. કષાય-પણાથી સ્પૃહિત, હોવાથી, એટલે અચેતન. વિલક્ષણ એવા ક્રોધાદિ પરિણામથી યુક્ત હોવાથી ઇવનો અભાવ નથી. શા માટે ? તે કહે છે. પર્યાયનું ગમન (પ્રાપ્ત) થવાથી એટલે ક્રોધમાન વિગેરે પર્યાયને (આત્મા, પામે છે. દષ્ટાંત મુવર્ણનું છે. જેમ કાંઈ, કંઠી, વિગેરે પર્યાયને પામેલું સોનું દરેકમા વિદ્યમાન છે, તેમ આત્મા પણ ક્રોધ, માન, વિગેરેમા વિદ્યમાન છે. ॥ ગાથાર્થ લેક્ષ્યાદાર કહે છે.

લેસાચો ચામાવો, પરિણમણસમાવચો ચ ચીરં વ ।

ઉસ્સાસા ચામાવો સમસવ્માવા ચુલ ચ્વ નરો ૧૭॥ મા.

લેક્ષ્યાના સ્વભાવથી ઇવનો અભાવ નથી. પણ લાવજ છે. શામાટે ? કહે છે—

પરિણમણનો સ્વભાવ છે. કૃષ્ણ (કાશું) વિગેરે દ્રવ્ય, ત્રાયે હોવાથી જાંબુ ના ખાનારા વિગેરેના દષ્ટાંતથી સિદ્ધ છે. કે તે પ્રમાણે પરિણામ ધર્મપણું હોવાથી, ક્ષીર (દૂધ) ની માફક, આ પ્રમાણે પ્રયોગ અર્થ છે. પ્રયોગ (અનુમાન) આ પ્રમાણે કરવો. (પ્રતિજ્ઞા) આત્મા વિદ્યમાન છે. (હેતુ) પરિણામીપણે હોવાથી, ક્ષીરનું, આ દષ્ટાંત છે. લેક્ષ્યા દ્વારા કદીને પ્રાણાપાન દ્વાર કહે છે.

કચ્છનામની એટલી જાણના મર્મોની વિચક્ષણ પ્રાજ્ઞ,
જામન . ખામ સૌંદર્યે ને) ના સદગુણની શુભેના અમાર
જોડો નથી; પણ જાણજાણિત થાય છે) અમ (આત્મા વિશે)
ના ક.એલે પાંચવડ (એરથી કમગણના) પુત્રવતી માટે
કદરે આ પ્રમાણે કવિમ કરવા

ଏହି କଥା ଖବର କାଳୀକାବି (ଶିଳ୍ପ) ଲେଖିକା,
 କାଳୀକାବି ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ,
 କାଳୀକାବି ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ,
 କାଳୀକାବି ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ,
 କାଳୀକାବି ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନି ବାସ୍ୟମାନି ନାମାବତଃ କୁଲ୍ୟବା ।
 ନରାବମାନି ବ୍ୟଧା ବ୍ୟସ୍ୟାନ୍ତା ଅଦାହାଣ ॥ ୧୮ ॥ ଗା.

[illegible]

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

આ પ્રયોગ કરવો. પરાધર્મવાળા (આત્મપ્રયોજનવાળા) ચક્ષુ વિગેરે ઈદ્રિયો છે. સંઘાતપણું હોવાથી, શયન, આસન વિગેરે માફક, અને આ કાંઈ વિશેષ વિરૂદ્ધ નથી. કર્મ સંબંધ વાળા આત્માને સંઘાત રૂપપણુ સ્વીકારેલું હોવાથી, ઈદ્રિય દ્વારા ઠણું. હવે બંધાદિ દ્વારા કહે છે. અહુષ્ટ, વેદક, નિર્જરક તે કર્મથી અન્ય છે. જેમકે આહાર તેમાં અહુષ્ટ તે કર્મનો બંધ છે, વેદનું તે હૃદય, નિર્જર તે ક્ષય; હવે આહારમાં જે દૃષ્ટાંત હતું, તે આ પ્રમાણે સમજવું કે " આહાર સંબંધી અહુષ્ટ તે ક્ત્વા વિગેરે સ્થિતિ થાય નહીં. તે પ્રમાણે કર્મનું પણુ ક્ત્વા વિના ન થાય-પ્રયોગ વિષયમાન લોકતાવાળું આ કર્મ છે. અહુષ્ટ, વેદન નિર્જરરૂપના સફળાવથી, આહારની માફક તેથી આત્મા સિદ્ધ થયો ॥ ગાથાર્થ—હવે બીજી ગાથાને આશ્રયીચિત્તા-દિકતું સ્વરૂપ બતાવવા કહે કે.

ચિત્તં તિકાલવિસયં, ચેયણ પચ્ચક્ષ સન્નમણુસરણં ।

વિણ્ણણણ્ણેગભંયં; કાલમસંસેયરં ધરણા ॥ ૧૬ ॥ મા.

ચિત્ત ત્રિશલ વિષય છે. એટલે જોયથી અતીત, અના-ગત, વર્તમાનગાદી છે. ચેતન તે ચેતન, તે પ્રત્યક્ષ વર્તમાન અર્થ અહુષ્ટ કરનારી છે. સંજ્ઞાન તે સંજ્ઞા એટલે પછવાડે જે સ્મરણ થાય, તે જ્ઞાન, અને વિજ્ઞાન છે. તે અનેક પ્રકારનું છે. અનેક ધર્મવાળી વસ્તુમા તેવો તેવો અધ્યવસાય (વિચાર) થાય છે. કાલ અસંખ્યેયેતર છે. એટલે અસંખ્યેય તથા સંખ્યેય છે, શું ? ધારણા તે નાશ ન થાય તેવી સ્મૃતિ વાસના છે. તે

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

[illegible]

‘‘ એવનું ને ઉપયોગ લક્ષણનું અસ્તિત્વ છે. તે સિદ્ધ છે. શા માટે ? તે કહે છે. “ શબ્દથીજ ” એટલે એવ, એમ બોલવાથી અનુમાન દરાય છે. કેવી રીતે ? તે કહે છે.

ન અસત્ પદાર્થનું પૃથ્વી ઉપર શબ્દવાચક હોય “ ખરવિપાણ ” શબ્દોથી વ્યભિચારની શંકા થાય, તેથી કહે છે કે, કેવળ શુદ્ધ, અન્ય પદ્યથી ન ભેરાયેલ, એવ શબ્દ છે. ખરાદિપદ સંચલ વિષાણાદિ શબ્દ છે. ॥ ગાથાર્થ ॥

(એ પદવાણાં અવિદ્યમાન વસ્તુને પણ કહે. પણ એક પદ હોય તે સત્ય પદાર્થનોજ વાચક હોય છે.) આનુંજ વિવરણ કરવા બાખ્યકાર કહે છે.

અત્યિત્તિ નિઘ્વિગપ્પો, જીવો નિયમાઠ મદ્ધો સિદ્ધિ ।

કન્હા ? મુદ્ધપયત્તા, ઘટમ્બરસિંગાણુમાણાઘો ॥ ૨૬ ॥ મા૦

નિર્વિકલ્પ (સદેહ રહિત) એવ, નિયમથી શબ્દથી સિદ્ધ છે. એટલે વાચક શબ્દ એવ, તેનાથી વાચ્ય પદાર્થ એવની સિદ્ધિ છે. કેવી રીતે ? તે કહે છે.

શુદ્ધ પદપણું એવનું હોવાથી ઘટખર શૃંગના અનુમાનથી. અનુમાન શબ્દ અહીં દષ્ટાંત વચન છે. ઘટ, ખર, શૃંગ દષ્ટાંતથી એમ પ્રયોગાર્થ છે. તે પ્રયોગ આ પ્રમાણે કરેલો. મુખ્ય અર્થ વડે, અર્થવાળો એવ શબ્દ છે. શુદ્ધ પદપણું હોવાથી ઘટ શબ્દની માફક, અને ને મુખ્ય અર્થ વડે અર્થવાળો ન થાય, તે શુદ્ધ પદ પણ ન થાય; યથા ખર શૃંગ :

દીતે તે ઉત્તર કર્મનો કર્તા અને કર્મનો ઉલ્લાસના પન્થોડ
(જનારો) હવે ને ને, તે. ગાયાર્થ. (અર્થનું હવે ને ને
તે દાન દેવું તથા તપ પ્રદાનના અર્થો કદ વેડી કરવું, તે અનુ
નકારે થાય. કારણકે હવે નથી તે પન્થોડ કે, જ. તે. માન
આગતન શીખાડે શિષ્યના અનુભવ અને વધારે પુરુષો તે

પામિદયાનવનિયમ. સંમં દિવ્યા ન રૂદિનતિંગેતો ।

મયં નિમ્ન્યયમેયં જદ્ જીવો ન વિદ્યતે ॥ ૨૬ ॥ મા.

કરવું, ઉપવાસ, હિંદુની વિરત વગેરે છે તથા પ્રદાનના
દીદા (યાગ દશક વગેરે) છે તથા રૂદિયેને વડે રાખી નાંરિ
અનુ કદ દેવનાવું એ અનુ નિર્ધારણ માન જે નથી હવે
પન્થોડના જનારો ન માને તે (અ. દશ. ય. ૫) રિંચ (વગેરે)
શિષ્યને આપેલો નાનજ ઉત્તમ પુ. પાએ આદરવા હવે તે
માનને અત્યંત છે.

લોહ્યા વેદ્યા ચેવ. તદા મામાદ્યા વિદ્યા ।

નિવો જીવો પિદો દેહા, દ્વ સવ્વે વવસ્થિયા ॥ ૨૭ ॥ મા.

લોકાશ્રમઃ યથા અથવા લોકાશ્રમો વિદિત તે લોકાશ્રિ તે ઇતિ-
દાસ વિગેરે કરનારા તેજ પ્રમાણે વેદિકો ગ્રેવિય વૃદ્ધો તથા આ-
માયિક તે ત્રિપિટિક, વિગેરે સમય વૃત્તિવાળા, તથા વિદ્વાનો છે
તેઓ માને છે કે નિવ હવે છે પણ અનિત્ય નથી. એ પ્રમાણે
દેહથી લુપ્તો હવે છે. એ પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થિત (માનવાસા)

પણ બીજી દીતે માનવા નથી ॥ ગાયાર્થ ॥ એજ કહે છે.

ઐશ્વર્યમિદં શરીરો વિધાતા (કમળાને) મોટું પણ
 છે, આ માટે કે શરે છે પ્રતિનિધન આકાશપદ્મરિતો કમળાવ
 હોવાથી શુદ્ધઆત્મી પ્રતિનિધન આકાશવાર્ણી હોવાથી, જેમ સુમ-
 ન્તુનું છે તેનો કર્તા છે એવે હતાવ શરે છે કે જેમ પદ્મનો
 બનાવનાર કુંભાર છે, તેમ આ શરીરનો પણ કર્તા હોઈ છે.
 હઠાચ કુલાન માહક એ રહને કુલાલ (કુંભાર) માહક તે
 શરીરનો કર્તા પણ મૂર્ત કર્તા, એવી વિરૂદ્ધ પણ શંકા થાય
 તે દર દરવા શરે છે

તે આત્મા મર્ત-કર્મ ચોગથી, એટલે મૂર્ત કર્તાના
 સંબંધથી કદક અસ્તિ મૂળ છે ॥ આશ્ચર્ય ॥ અર્ધીયજ્ઞ સિ
 ખની સુદિ ખીલવવ ખીજી નીને તેની બહુજુ વિધિ બનાવે છે.

પરિમેણ જહા વાહ, ગિરમદ્ કાયસંમિશ્રો ।

નાગાર્દિદં તદા જીવો. ગિરમદ્ કાયસંમિશ્રો ॥૩૩॥ મા.

શીત વિરેદે સ્પર્શમાં જેમ વાયુ માન્યજે ધ્વંજે, એટલે
 તે હોમાનો નર્મ, હતા પણ શરીરે સ્પર્શ કરના માનીજે, તેમ
 માતાદિ, એટલે જ ન હર્શન ધ્વંજા વિરેદેમાં હવને કાયામાં
 સ્પર્શે માનવો જંમજે ॥ આશ્ચર્ય ॥

પણ આનુમાનીથી આત્માનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ થયું. પણ
 અનુમાન તો પ્રત્યક્ષપૂર્વક હોય છે. પણ આત્માને કેટલાકે
 દેખતા નથી, તેથી હવ માનવો, અગોષ્ઠનિક છે. એવી કેહાની
 શંકા થાય તે શરે છે.

અણત્તમપુત્તં, નિઘર્ત્તં ચેવ મણ્ણ સમયં ।

કારણઅવિભાગદ્દેહદ્દિં દ્દમાહિં ગાહાહિં ॥ ૨૬ ॥ મા.

(૧) અન્યપણું, તે દેહથી આત્માનું લુપ્તપણું છે; તથા
(૨) અમૂર્તત્વ, તે સ્વરૂપવડે (ઇદ્રિયોથી) આત્મા ન દેખાય
તેવો છે. (૩) નિત્યત્વ તેજ પરિણામવાળો, તે નિત્યપણાવાળો
કહેવાય છે. આ ત્રણે શુદ્ધો એક એક હેતુવડે એક કાલે યુગ પદ
(સાથે) ૬૯ છે; કારણ અવિભાગ વિગેરે, હવે પત્રીની કંડવાતી
નિર્ધુક્તની ત્રણ ગાથાઓના લક્ષણોવડે (કંડવાથે) ॥ ગાથાર્થ ॥

કારણવિભાગકારણવિનાસબંધસ્સ પચ્ચયામાગ્ગા ।

વિરુદ્ધસ્સ ચ અત્યસ્સાપાટન્નાવાવિણાસા ચ ॥ ૨૨૫ ॥

કારણ વિભાગ, કારણ વિનાશ, અને બંધના પ્રત્યયના
અભાવથી, આ અભાવ અહીં ત્રણેને લાગુ પડે છે. એટલે કારણ
વિભાગના અભાવથી હવેને પટ્ટાદિની માફક, તંતુ વિગેરે કાર-
ણ વિભાગ નથી. હવે તંતુલુથી બન્યો છે એમ સમજવું
નહીં કારણકે તેમાં કારણનોજ અભાવ છે. એ પ્રમાણે કારણ
વિનાશના અભાવમાં પણ એકવું (કારણ વિનાશનો અભાવ
નથી. ત્યાં કારણ નથી, ત્યાં અભાવ હોયજ શાનો?) તથા બંધ-
નું, એટલે જ્ઞાન આવરણાદિ પુદ્ગલયોગ લક્ષણના પ્રત્યયનો
અભાવ થાય, એ હેતુ નથી. કારણ કે બંધનું હેતુપણું ઉત્પત્તિ
થતું નથી, બંધાનો વ્યતિરિક્ત, બંધ જણાવવા માટે અસંભવ
છે. અને વ્યતિરેદી આ અન્યથ, વ્યતિરેક, અર્થસાધક છે તે

દેખાતો નથી. તેથી, હવે પ્રયોગનું કૃત્ય કહે છે. તે છવ તે શરીર આવું માનનારા વાલીનો મત ખંડન કરવા આ પ્રયોગ કહ્યો છે. ॥ ગાથાર્થ ॥ હવે બીજો પ્રયોગ કહે છે.

દેહિદિયાદરિતો, આચા સ્વલુ તદુલલદ્વચ્ચત્વાણં
તત્ત્વિગમેઽવિ સરણશ્ચો, મેહગવચ્ચેદિ પુરિસો વ્ય ॥૩૮॥ મા.

ખટુ શબ્દ વિશેષણના અર્થવાળો હોવાથી કોઈ અંગે આત્મા દેહ તથા દ્વિતીયથી જુદો છે. તેનાથી ઉપલબ્ધ અર્થોના સંભવથી પરમર્થપણથી એટલે દ્વિતીયથી કોઈ પદાર્થ બહાર હોય, તે તેના વિગમ એટલે દ્વિતીય નાશ થવાથી પણ સ્મરણ થાય છે. તેથી તે હેતુનો અર્થ છે. અને તે પ્રમાણે અંધગા તથા બહેરા વિગેરે એ પૂર્વે સારી અવસ્થામાં હોયું હોય તો યાદ કરી શકે છે. જેમકે ઘરના જડખામાં બેઠેલા પુરૂષે હોય તે જડખામાં ન બેઠો હોયતો પણ યાદ કરી શકે છે. આ દૃષ્ટાંત છે. પ્રયોગ આ પ્રમાણે—કોઈ અંગે દેહ દ્વિતીયથી જુદો આત્મા છે. તદ ઉપલબ્ધ અર્થના યાદ કરનાર દેવદત્ત માફક ગાથાર્થ— (ઉપર વિગત સમજાવી છે કે જેમ જડખામાં બેઠેલો કંઈ જુએ પછી ત્યાંથી ઉડ્યા પછી પણ યાદ કરી શકે, તેમ દ્વિતીયથી કોઈ કંઈ દેખે, સંભળે, અને પાછળથી કર્મ સંજોગે તે નાશ થાય, તો પણ વસ્તુ યાદ રહે છે. તેથી દ્વિતીયથી આત્મા કોઈ અંગે

દે અતિ ઈદ્રિય હોવાથી, દ્રવ્ય ઈદ્રિયો તેથી બ્રહ્મ કરાનું નથી. (આપણે ઈદ્રિયો વડે આપણા આત્માને કે બીજાના આત્માને કોઈ પણ રીતે સાક્ષાત્ દેખતા નથી) વળી અમૂર્ત (અરૂપી) કહેવાનું કારણ એ છે કે તે તરવાર કે શૂળથી છેદાતો ભેદાતો નથી. અને તેથી તે રૂપ વિગેરેથી વિરહત છે. તથા અનાદિ પરિણામ ભાવથી એટલે સ્વભાવથીજ આત્મા અનાદિ અમૂર્ત પરિણામપણે છે. ગાથા અર્થ ॥

છઠમત્યાણુવલંમા તદેવ સવ્યન્નુવચણશ્ચો ચેવ ।

લોયાદ્વપસિદ્ધીશ્ચો જીવોઽમુત્તો તિ નાયજ્વો ॥૪૧॥ મા.

હવે છઠ્ઠસ્થ, એટલે કેવળજ્ઞાન સિવાયના બીજા કોઈપણ જ્ઞાનથી આત્મા સાક્ષાત્ દેખાતો નથી. તેજ પ્રમાણે સર્વજ વચનથીજ એટલે સાચું બોલનારા વીતરાગના વચનથી માનવો. વળી લોક વિગેરેમાં અમૂર્તપણે પ્રસિદ્ધ છે, તેથી આદિ શબ્દથી વેદ સમય લીધો, આ પ્રમાણે અમૂર્ત શબ્દ જાણવો. બધી જગ્યાએ આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા છે, ॥ ગાઠાર્થ ॥

અમૂર્ત દ્વાર કહ્યું હવે નિત્ય દ્વાર કહે છે.

ચિત્તોત્તિ દારમહુણા ચિત્તો અવિણાસિ સાસશ્ચો જીવો ।

માવત્તે સદ્ જમ્મામાવાઝ નહં વ વિન્નેશ્ચો ॥ ૪૨ ॥ મા. ॥

હવે નિત્યદ્વાર કહે છે, નિત્ય શબ્દ છે, આ પ્રમાણે કહેતાં પારકાઓથી (બૌદ્ધલોકોથી) સન્તાનવડે નિત્યપણું સ્વીકારવાથી સિદ્ધ સાધ્યતા થાય છે. તે દૂર કરવા કહે છે. શબ્દ અનિ-

નારી છે. એટલે ક્ષણની અપેક્ષાએ પણ નિરન્વય (નાશ
ધર્મવાળો) નથી એજ પ્રમાણે પરિમિત કાળ રહેનારો-કેટલાક
વાદિ હય છે. તેઓ કદપમાત્ર પૃથ્વિ અને બિંબુઓ રહેનારા
છે. એ વચનનું ખંડન કરવા કહે છે. એવ શાન્ધત છે. એટલે
સર્વકાળ રહેનારો છે. શામાટે ? ઉત્તર વસ્તુ વિવિધમાન ■ તેથી.
તથા જન્મના અભાવથી તેની આકાશની માફક ઉત્પત્તિ નથી.
(એવ નવો હિસાબ ચલે નથી, પણ કર્મનુસારે નવાં નવાં શરીર
રૂપ ધર બદલે છે.) (વસ્તુ વિવિધમાન એટલે જેમ મધેકાનું શીંગડું
પદાર્થ નથી, પણ એવો જરો પદાર્થ છે. એ બતાવ્યું.)

હવે બીજા હેતુઓ બતાવે છે.

સંસારામો આલોચયાત, તદ્દ પદ્યમિત્રમાચામો ।

સ્વયમંગલિયાયત્યં, મણિમં સેલોકદંસીદિ ॥૪૩॥ મા. ॥

સ સાર એટલે સંસરણ ચલું. તેમા નારકપણે તેજ એવ
નારક ગણાય. અને તિર્થંકપણે તિર્થંક. એમ એવ નિત્ય છે.
તથા કું કરું છું. મેં કર્યું. બવિધમા કરીશ. એત્રિકાળ વિવિધ
સબધી જે આલોચન (વિચારણા) છે, તેમાં આત્મા નિત્ય
છે, તથા પ્રત્યક્ષિણા (ઓળખાણ) ના બાવથી વિદ્વાનથી લઈને
મદ બુદ્ધિવાળી સી સુધી દરેકને બાણીતુ છે કે, પહેલા જેને
જેયો હોય, તેને પછી મળતા ઓળખી લે છે. તે ઓળખનારો
પહેલા અને પછી એકજ હોવાથી નિત્ય છે. તે અલેક્ષમાહી
નિત્ય કહેવાય છે. આ બધું કહેવાનું કાળ કહે છે કે પૂર્વે
જોદ્દાનો કાલકાંશુર મત ખંડન કરેલો, તે આ પ્રમાણે છે. આ

તાયકર નંઓ ત્રિલોકદર્શી છે. તેમનો આ દેહેલો મત છે. એથી પૂર્વે દેહેલું તેજ પરમાર્થ નથી પણ આત્માને નિત્ય સિદ્ધ કરવા આથે બાધનું ખંડન પણ કર્યું. ॥ ગાયાર્થ ॥

તેજ બતાવે છે.

લોગે વેણ સમણ નિગ્રો, જીવો વિમાસઓ અમ્હં ।

દ્વદરા સંસારાર્હ, સર્વંપિ ન જુજણ તસ્સ ॥ ૪૪ ॥ મા.

“ નૈનં દિન્દન્તિ રાસ્ટ્રાણી ” ત્યાદિ ગીતામાં લખેલું તે વચન છે. એટલે તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. કે હવેને શત્રો છેદતા નથી. વિગેરે વચન પ્રમાણ છે. તેથી વેદમાં લખ્યું છે કે, “ સર્ણ યજ્ઞયોડજં ” ઈત્યાદિ તે હવે અક્ષય, અને અજ, છે. એ શુદ્ધિનું પ્રમાણ છે. તેથી. વધા સમયમાં “ ન પ્રકૃતિર્ન વિકૃતિઃ પુરુષ ” ઈતિ વચનનું પ્રમાણ છે કે, પુરુષને પ્રકૃતિ પણ નથી, તેમ વિકૃતિ (વિકાર) પણ નથી. એથી હવે નિત્ય થયો. તે અપ્રચ્યુત અનુત્પન્ન સ્થિર એક સ્વભાવવાળો છે. આ એકાન્ત નિત્યજ છે. જૈન મત પ્રમાણે તે વચન ન્યાય વિરૂદ્ધ છે, કારણ કે જો તેમ માનીએ, તો સંસારમાં ચાર ગતિમાં હવનું જન્મણ થાય છે. તેનો ઉચ્છેદ થઈ જાય. તેથી આગળ દેહેલો કે, અમારી વિજ્ઞાપા (વ્યાખ્યા) પ્રમાણે વિદ્યપ વડે એટલે ભજનાથી સ્યાત્ નિત્ય (કોઈ અંશે નિત્ય) વિગેરે રૂપથી એટલે દ્વિત્યર્થના આદેશથી હવે નિત્ય છે અને પર્યાય અર્થના આદેશથી હવે અનિત્ય છે. (દરેક ગતિમાં હવપણું કાયમ

છે. તે દ્રવ્ય [] અને દરેક ગતિમાં બુદ્ધ શરીર મળે, તે પર્યાય કહેવાય []) એટલે જીવને દ્રવ્યથી નિત્ય અને પર્યાયથી અનિત્ય ન માનીએ, તો સંસાર આલોચના (આ સંસારમાં જીવને જામણ છે તે વિચાર વિગેરે સર્વજ્ઞ ન યોગ્ય, કારણ કે તે આત્માને બીજા સ્વભાવની આપત્તિ વિના એક સ્વભાવ રહેવાથી આ વર્તમાન સંબંધી ભાવ વિના બીજો ભાવ ન થાય,) (અર્થાત્ આત્મા નિત્યાનિત્ય છે.) તેજ પ્રમાણે જીવનું અમૂર્તપણું તથા અન્યત્વપણું છે. તેની વિભાષા પણ સમજવી એટલે તે બંનેમાં પણ મૂર્ત અને અમૂર્ત સમજવાં કર્મની અપેક્ષાએ મૂર્ત અને શુદ્ધાત્માની અપેક્ષાએ અમૂર્ત છે. અન્યત્વ એટલે મોક્ષમાં ગયા પછી જીવ સર્વથા પુણ્યભરી બુદ્ધો અને સંસારમાં છે, ત્યાં સુધી કેમકે અથો પુણ્યભરી એકમેકપણે છે. જો આ ન માનીએ તો બ્યવહારનો અભાવ થઈ જાય કારણકે એકાંત અમૂર્ત અથવા એકાંત શરીરથી જિજ્ઞાસી માનીએ તો અતિપાત (મરણ, હિસા) વિગેરે અસંગત થાય. અહીં બહુ કહેવાનું છે, પણ વિસ્તાર થઈ જાય માટે કહેતા નથી, અહીં તો સૂત્રની માયાના અક્ષરોનોજ માત્ર અર્થ કરવો છે. ॥ માથાર્થ ॥

એ પ્રમાણે અન્યત્વ વિગેરે ત્રણ દારનું આખ્યાન કરીને અધીકારવાળી લાખ્યની માથાને કહે છે.

કારણઅવિમાગાઓ, કારણઅવિણાસઓ વ જીવસ્મ નિશ્ચત્તં વિદ્યેયં આગાસપદાણુમાણાઓ ॥૪૫॥ મા.

કારણનો અવિભાગ એટલે જેમ કપડું બનાવવામાં તંતુ (તાંતણા) કારણ છે, તેમ હવને ઉત્પન્ન કરનાર કારણ નથી, તથા કારણના અભાવે કારણના અવિનાશથી હવ (આત્મા) નું નિત્યત્વ જણવું; શા માટે ?

ઉત્તર—આકાશ પટના અનુમાનથી, અહીં અનુમાન શબ્દ દર્શાવેલ વચન છે. અર્થાત્ આકાશ પટના દર્શાવેલી સ્થિતિમાં આ પ્રયોગ કરવો.

નિત્ય આત્મા. (પ્રતિજ્ઞા) સ્વકારણ વિભાગનો અભાવ હોવાથી (હેતુ) આકાશ માફક (દર્શાવે) તે પ્રમાણે કારણ વિનાશના અભાવથી આકાશ માફક આત્મા નિત્ય છે. એથી ઉલટો દર્શાવેલ જે નિત્ય છે, તેના કારણો વિભાગ ભાવ છે અથવા કારણના વિનાશનો ભાવ છે. જેમકે કપડું—એ આકાશથી ઉલટું છે, એટલે આકાશમાંથી પ્રદેશ છૂટા ન પડે પણ કપડું-માંથી તાંતણા બુદ્ધ થઈ શકે અને ત્યાં પણ મર્જ થકે, એટલે આ હવની નિત્યત્વ સિદ્ધિ થઈ, ॥ ગાથાર્થ ॥

ભાષ્ય ગાથામાં કારણ વિભાગ અભાવથી તથા કારણ વિનાશના અભાવથી, એમ બે દ્વાર વર્ણવીને હવે બંધના પ્રત્યક્ષના અભાવથી, એનું આખ્યાન કરવા કહે છે.

हेतुष्मवो बंधो, जन्माणंतरह्यस्त नो जुतो

तज्जोगविरहश्चो खलु, चोराद्वदाणुमाणाश्चो ॥૪૬॥भा.

હેતુ પ્રભવ એટલે હેતુથી ઉત્પન્ન થનાર બંધ છે. પણ તે બંધ જ્ઞાનના આવરણ વિગેરે પુદ્ગલ યોગ લક્ષણવાળો છે. તે

બંધ ઉત્પત્તિ પછી તુર્ત નાશ થાય, તો તેમાં ન ઘટે અને તેના યોગથી વિરહત, એટલે બંધના હેતુઓ જે મિથ્યા દર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય, યોગ, એ પાંચ છે, તેના વડે જે સંબંધ છે. તેનાથી અભાવ થાય, તોજ તે ન ઘટે, અહિંચાં ખજુ શબ્દ અવધારણુ અર્થમાં છે. ચોર આદિ ઘટના અનુમાનથી, અહોં પણ અનુમાન શબ્દ દષ્ટાત અર્થમાં છે એટલે ચોર આદિ ઘટઆદિ દષ્ટાંતથી, કાગલુ કે ઉત્પત્તિના પછી વિનાશ થનાર જે ચોર (ચોર) ચોરીની ક્રિયાના અભાવથી બંધાતો નથી અને ઘટ છે, તે પાણી સીગેરેથી સ યોગ્ય છે, તેથી તે નિશ્ચે સ્થાયિ છે. આ પ્રમાણે પ્રયોગ છે. નશ્વરિક આત્મા, (પ્રતિજ્ઞા) બંધની ખાત્રીથી (હેતુ) ચોરનું દષ્ટાત છે. એજ પ્રમાણે નિત્યત્વ, અમૂર્તત્વ, દેહ અન્યત્વ, યોગના પૂર્વ માફક બાલુથી (૪૫ મી ગાથામાં આત્માને કોઈ અંશે અનિત્ય બતાવ્યો હતો. અહિં આ કોઈ અંશે ચોરના દષ્ટાતથી નિત્ય બતાવ્યો કે તે ચોરી કરનારનેજ સરકારે પકડયો પણ તે ચોરી કરનારે પછી છૂવતો ન હોય એવું માનીએ તો પછી તેને પકડાયજ કેમ ? માટે આત્મા નિત્ય થયો.) ૧ ગાથાર્થ ૧

આખ્યની ગાથામાં બંધના પ્રત્યયનો અભાવ છે એવું કહ્યું. હવે વિરહ અર્થના અપ્રગટ તથા અવિનાશથી એની વ્યાખ્યા કરે છે.

અવિણાસી સહ જીવો વિગારણુવહંમમો જહાગાસં ।
 ઉવહન્મંતિ વિગારા કુંમાદવિણાસિદ્વ્યાણં ॥ ૪૭ ॥ મા.

અવિનાશી હવ નિઃદે છે અર્થાત્ નિત્ય છે. યા માટે ? ઉત્તર-વિકાસના અનુપલબ્ધથી ઘટ વિગેરેના વિનાશથી કષાળ વિગેરે માફક વિશેષ ન દેખાવાથી જેમ આકાશ, અર્થાત્ આકાશમાં ભેદ દેખાતો નથી, તેમ આત્મામાં ભેદ દેખાતો નથી, આજ વધારે સમજાવે છે. જેમ ઘડો ભૂંચ્યા પછી તેમાં કષાળ (કીચ) વિગેરે દેખાય છે, તેમ આત્મામાં દુકાશ દેખાતા નથી. પણ ઘડા વિગેરે : વિનાશ દ્રવ્યમાં દેખાય છે એ અદિ અભિપ્રાય છે. નિત્યત્વ, અમૂર્તત્વ, દેહ અન્યત્વની યોગના પૂર્વ માફક કહવી ॥ ગાથાનો અર્થ ॥ ચાતુ સંબંધવાળીન નિર્બુદ્ધિની ગાથા છે છે.

નિરામયમયમાયા ચાલકયાણુનરણાદુવત્યાગા ।

નુનાર્દર્દિ અગદગા જર્દનરગા ચનુમિલાના ॥૨૨૬॥ મા.

નિરામય એટલે રાગરહિતને રાગની દૃષ્ટિમાં આ પ્રમાણે બોલનારા બહુએ છીએ કે “ પહેલાં હું નિરાગી હતો. હમણાં હું રાગી છું ” અથવા પ્રથમ કેઈ રાગી હોય, તે નિરાગી કલાં બોલે “ પ્રથમ હું રાગી હતો અને હવે હું નિરાગી છું. ” આવાં વાક્ય હજુ વિનાશી નિરન્વય હજુવાળા આત્મામાં ઉત્પન્ન ન થાય એ હજુ અંતર હોય, તે રાગી નિરાગી થાયજ કયાંથી ? અને એવું બોલાયજ કયાંથી ? આ પ્રયોગ અર્થ છે. પ્રયોગ આ પ્રમાણે, અવસ્થા (પ્રથમ) આત્મા છે. (પ્રતિજ્ઞા) અનેક અવસ્થા અનુભવે છે. તેથી (હેતુ), બાહ્યમાનાદિ અવસ્થા અનુભવનાર દેવદત્ત માફક (આ હજુ

છે.) નિત્યત્વ હોવાથી અમૂર્ત છે. અને તેથી દેહથી અન્ય
 છે. એ પ્રમાણે બધે યોગ્યતા કરવી, વળી બાળકે કરેલા અનુ-
 સ્મરણથી, અહિંમાં કરેલો યજ્ઞ અનુભવ વચન છે. તેથી
 એમ જાણવું કે, બાલકે અનુભવેલું પછવાડે યાદ કર્યું છે.
 અને તેજ પ્રમાણે બાલપણમાં અનુભવેલું.) જુડો જુડાપદ્મામાં
 યાદ કરતો દેખાય છે. તેથી એમ ન કહેવાય, કે અનુભવે
 બીજો અને યાદ કરે બીજો જો એમ ન માનીએ, તો જગત
 વ્યવહાર ઉલટો યાય તેમ આ જુડા માણસનું યાદ કરવું, તે
 ખોટું છે. એમ પણ નથી. કારણકે બાધા અસિદ્ધ છે. તેમ
 હેતુ ફળના ભાવનિબંધનમાં નથી, અન્વય રહિત ક્ષણ-
 નારી પક્ષમાં તેનીજ અસિદ્ધિ છે. કારણકે ક્ષણવાદીનાં મતમાં
 હેતુના બીજાજ ક્ષણમાં તેના માનવા પ્રમાણે અભાવની આપત્તિ
 થશે. અને અસત્તાના સદ્ભાવના વિરોધથી, પ્રયોગ, અર્થ
 પ્રયોગ આ પ્રમાણે અવસ્થિત આત્મા (પ્રતિજ્ઞા) પૂર્વ અનુભૂત
 અર્થના સ્મરણથી, તેનાથી અન્ય એ પ્રકારના માણસની માફ-
 ક જાણવું. ઉપસ્થાનથી એટલે કર્મફળનું ઉપસ્થાન અહિં
 હેતુ જેવું જેણે કર્મ મેળવ્યું તેનીજ તે પ્રકૃતિ લોભવે
 હવે કરનારો. અને ફળ લોભવનારો તે જન્મેના કાળ જુદા
 છે, પણ આ જન્મે કાળ એક અધિકરણવાળા છે. જો
 તેમ ન માનીએ તો પોતાના કરેલા અનુભવની અસિદ્ધિ યાય.
 તથા એકનું કરેલું બીજો લોભવે તે વાત માનવામાં ન
 આવે, તથા કરેલાનો નાશ, અને ન કરેલાનું સ્વીકારનારનો પ્ર-

સંગ આવે (ચોરી કરનાર ચોર હોય, અને તેને બદલે પકડાય
સાદુકાર એવું સિદ્ધ થઈ જાય) સંતાન માનનારા પશુમાં પણ
કરતા હોયતાના સંતાની એ બેનું બુદ્ધાપણ એક સરખું છે.
કારણકે શક્તિનો લેદ છે તેનુંજ તે પ્રમાણે અભાવ સ્વીકાર-
વામાં નિત્યત્વની આપત્તિ થાય છે. આ પ્રમાણે પ્રયોગ કરે,
અવસ્થિત આત્મા છે. પોતાના કરેલા કર્મોનું ફળ વેદતો હોવા-
થી, ખેડુત વિગેરેનાં દષ્ટાંત છે. જ્ઞાન વિગેરેથી અહણ ન કરા-
વાથી એટલે જ્ઞાન વિગેરે કોઈ પણ ઈન્દ્રિયી ન જણાવાથી અને
જ્ઞાન વિગેરેથી ન અહણ કરાવાથી તે અમૃત્વ ન થાય. (ખંચ
ઈન્દ્રિયોથી આત્મા ન જણાય તો તે નથી એમ ન મનાય)
કારણ કે અવગ્રહ વિગેરે મતિજ્ઞાનના પોતાના સાક્ષાત્ અનુ-
ભવથી આત્મા ઈન્દ્રિયી ન જણાવા છતાં સિદ્ધજ છે. વળી કણ-
વાદી બૌદ્ધ લોકોએ પણ અતિ ઈન્દ્રિય જ્ઞાનનો સ્વીકાર કરેલો
છે, અને જ્ઞાન એ શુષ્કપણ છે, અને શુષ્ક, શુષ્કીના આધારે રહે
છે. તેથી પૂર્વનું જ્ઞાનનુંજ શુષ્કીપણ ન થાય. કારણકે તે પણ
શુષ્કજ છે. તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે.

નિત્ય આત્મા શુષ્કીપણે વિવિધમાન અને અતિ ઈન્દ્રિ-
યણે હોવાથી આકાશ માફક છે. બીજો પ્રયોગ આત્મા નિત્ય
છે. જાતીરમરણ જ્ઞાનનો અનુભવ થાય છે. તેથીજ, એટલે એક
ભવથી બીજા ભવમાં ગયા પછી પૂર્વભવની વાત યાદ આવે
છે. હવે જોણે પૂર્વે અનુભવ્યું નથી. તેને તે બીજા ભવમાં
દષ્ટાંતો યાદ આવે ? અને જો આવે, તો અતિ પ્રસંગનો દોષ

આ વિષય નિર્બુદ્ધિની ગાથામાં ન કહેત છતાં પણ સૂક્ષ્મ ભુદ્ધિ-
વાળા ભાષ્યકાર મહારાજે કહ્યું ॥ ગાથાર્થ ॥

હવે નિર્બુદ્ધિની ત્રીજી ગાથા કહે છે.

સવ્યન્નુવદિદૃષ્તા સકમ્મફલમોપણા ઇમુત્તતા ।

જીવસ્સ સિદ્ધમેવં નિચત્તમમુત્તમમ્મતં ॥ ૨૨૭ ॥

સર્વજ્ઞ (તીર્થંકર-કેવલી) જગવંતે કહેવાથી. છવ
નિત્ય છે. અને સર્વજ્ઞ જયન અવિતથ (સત્ય) છે.
કારણકે તેઓ શગ દ્રેષથી રહિત છે. તથા છવ
પોતાના કર્મના ફળોને જોગવે છે, એટલે જેવા કર્મ કર્યા હોય
તેવાં જોગવે છે. ઉપરયાનથી એનો ભેદ નથી. એમ જો વારી
કહે તો જીનાચાર્ય કહે છે કે તેમ નહિ, અમારા અભિપ્રાય
તમે જાણ્યો નથી, કારણકે તેમાં તો જેણે કયું તેજ ક્ષતિને
કર્મ આવી મળે છે તે એક જાવમા પણ સજવે છે; અને આ
જગ્યાએ તો જાવાંતર એટલે પૂર્વ કેઈ જાવમા પણ કયું હોય
તો તે આ જાવમાં જોગવાય, તેની અપેક્ષાએ આ કયું છે. એથી
હોય નથી; તથા અમૂર્તપણું એટલે મૂર્તિ રહિતપણું-આ પણ
એત્ર હતાદિ ઇદ્રિયોયો ગ્રહણ ન થાય. એ વાક્ય જોડે મળતું
છે. પણ એમ વારી કહે તો કહેવું કે નહિ “સાંભજો” ત્યાં તો કહ્યું
કે એત્ર વિગેરેથી ગ્રહણ ન કરાય, એમ કહ્યું પણ અહીં તેનું
સ્વરૂપ જ ખતઃબ્યું છે (કે આત્મા અમૂર્ત છે;) કારણકે જેમ
અમૂર્તને ઇદ્રિયો ગ્રહણ ન કરે, તેમ મૂર્તજાણને પણ કાન

વિગેરે ઉદ્વિથે મહણ કરી યાજી નથી; આ ત્રણેશ્વર ઉપસ-
હાર કરવા કહે છે, કે છત્રનું નિત્યત્વ, અમૂર્તત્વ, તથા અન્યત્વ
એમ ત્રણેશ્વર ત્રિવિધ થયાં; મૂળદ્વારની બે ગાથામાં અન્યત્વ
વિગેરે ત્રણેશ્વર કદમાં, હવે કર્તાશ્વરનો અવતર છે તે કહે છે.

કવચિ દારમદુગ્ધા સકમ્મકલમોદ્વિપો જશો વૌશા ।

વાલિયાકિર્તીવલા દ્વ કવિલમયનિષેદ્યં એવં ॥ ૪૦ ॥ મા.

હવે કર્તાશ્વર છે, તે કહે છે. સ્વર્ગમાં દુગ્ધના ઘોઘવનારા
છે એ તેથીજ તેઓ કરનારા છે. વાલીઆ તથા ખેડુતોની
પેઠે બાણવું. કાણુ કે વાલીઆ તથા ખેડુતો, વિના મહેનતે
કરેલું બે.મળી યાજી નથી એ પ્રયોગ અર્થ છે. કર્તા 'આત્મા
છે (પ્રતિજ્ઞા) કાણુ કે તેના કરેલાં કર્મનાં ફળને તે બે.મળે
છે. ખેડુન વિગેરેનું રહાંદ છે; આનું વાતપદ કપિલ મદ
મેનતે કર્યા અનનું નિત્યકાણુ (નિષેધ) કર્યું છે. કાણુ કે
તેઓ આત્માને અકર્તા માને છે. હવે તેહ વ્યાપીશ્વરનો
અવતર ટે.પ.થી આત્મશ્વર કહે છે.

વાલિનિ દારમદુગ્ધા દેહવાલી નમોઽન્નિગર્યં ચ ।

વૌશો નત સવ્યગમો દેહે સિગોરતંનામો । ૪૧ ॥ ના.

હવે વ્યાપીશ્વર છે તે કહે છે, એટલે સ્વ છે. તેઓ સ્વ-
ભાવ મારીત આત્માને કહેવાનો છે. તેઓ મદ પ્રવચ છે
આત્માને કહે છે. એટલે એ.પ. કહું કે સ્વ છે તે અન્ય કે.પ.

માનવા પ્રમાણે સર્વગ નથી. તુ યજ્ઞ અવધારણુ અર્થમાં છે તેથી એમ બાણુનું કે અણુ વિગેરે માત્ર પણ નથી ચામાટે ? ઉત્તર હેહ તેનું ચિન્હ દેખાય છે. એટલે સરીરમાંજ સુખદુઃખ વિગેરેનો અનુભવ જણાય છે. જેમ જ્યાં અગ્નિ, ત્યાંજ ઉષ્ણતા છે. એટલે અગ્નિનું ચિન્હ ઉષ્ણતા છે. તે અગ્નિને ઊઘીને બીજે ન હોય પ્રયોગ અર્થે કહ્યો તે આ પ્રમાણે, સરીર જેટલા નિપત ભાગમાં રહેનારો આત્મા છે. (પ્રતિજ્ઞા) કારણકે તેટલી પરિમિત જમ્યામા તેના ચિન્હ દેખાય છે (હેતુ) અગ્નિની ઉષ્ણતાના શુભ માફક છે. (દષ્ટાંત) ॥ ગાયાર્થ ॥ મૂળદારની પ્રથમ ગાથા કહી, હવે બીજી ગાથા કહે છે. તેમાં શુદ્ધી એ પહેલું દાર છે. તેને બાપ્યકાર કહે છે.

અદુષ્ટા ગુણિતિ દારં હોદ ગુણેર્દિ ગુણિતિ ત્રિમેષો ।

સે મોગજોગઉપમોગમાદ રુવાદ ષ ષડસ્ત ॥ ૫૨ ॥ મા.

હવે શુદ્ધીદાર કહે છે. શુદ્ધોપડે શુદ્ધી છે. તેના વિના એટલે શુદ્ધ વિના શુદ્ધી ન કહેવાય આ વચનપડે શુદ્ધ શુદ્ધીને લોક, અને અલોક કહ્યો. તે લોગ, યોગ, ઉપયોગ, વિગેરે શુદ્ધો છે. આદિ યજ્ઞથી અમૂર્તત્વ વિગેરે લેવા તેનું દષ્ટાંત કહે છે. જેમ ઘટના શુદ્ધોદ્ધ વિગેરે છે, તેમ આત્માના શુદ્ધો લોગ યોગ ઉપયોગ વિગેરે છે. ॥ ગાયાર્થ ॥ શુદ્ધીદારની ગાથામાં કહ્યું. હવે ઉર્ધ્વદારનો અવસર છે. ને બાપ્યકાર કહે છે.

ઉદ્ગમ્નતિ અદુષ્ટા અગુરુલદુષ્ટા સમાવડદુર્ગદ ।

દિદ્વંતલાઉણ્ણં ઇરંડફલાદિર્દિ ચ ॥ ૫૩ ॥ મા.

હવે ઉર્ધ્વ ગતિ દ્વાર કહે છે. અગુરુ લઘુપદ્માના કાર-
ણથી અને સ્વભાવથી કર્મથી સર્વથા મુકાએલો ઉચેની ગતી-
વાળો હવે છે એમ બાલુવું. પ્રશ્ન ત્યારે નીચે કેમ જાય છે ?
ઉત્તર—જેમ તું બહુ છે, તેના સ્વભાવ પાણી ઉપર તરવાનો છે.
છતાં તેના ઉપર માટીનો ઘસો જાડો લેપ કરીએ તો તે નીચે
જાય છે. અને તે લેપ ઓછો થતાં ઉપર આવે છે. તેજ પ્રમાણે
આત્મા પણ કર્મલેપથી નીચે જાય છે અને કર્મલેપ ઓછો
થતાં તે ઊંચે જાય છે અને સર્વથા કર્મ નષ્ટ થતાં—લોકાન્તમાં
(સિદ્ધિસ્થાનમાં) જાય છે. આ તું બહુ સાથે માટીનું દણ્ટ
કહ્યું. હવે એરંડાના ફળનું દણ્ટ કહે છે. આ દણ્ટનું બાહુ-
લ્યપણું છે તે બતાવે છે. જેમ એરંડાનું ફળ બંધન છુટતાં એટલે
એરંડાની મંજરી ફાટતાં ફળ ઊંચે ઉડે છે, તેમ હવે પણ કર્મ-
બંધન છુટતાં ઉચે જાય છે. અહીં આદિ શબ્દથી અગ્નિ વિગેરે
પણ લેવા એટલે જેમ અગ્નિજ્વાળા ઉચે જાય છે, તેમ બાલુવું.
॥ ગાથાર્થ ॥ મૂળદ્વારની બીજી ગાથામાં ઉર્ધ્વ ગતિદ્વાર કહ્યું.
હવે નિર્ભયદ્વાર કહે છે.

अमत्राय होइ जीवो कारणविरहा जहेव आगासं ।

समयं च होअनिच्चं मिम्मय घटतं तुमाईयं ॥ ५४ ॥ भा० ॥

હવે છે તે અમત્રય છે એટલે બીજી વસ્તુને! બનેલો
નથી. ત. ન. ?

ઉત્તર—તેનું કોઈ કારણ નથી જેમ આકાશનું કારણ

નથી. તે પ્રમાણે હવ છે. અને સમય વસ્તુ અનિત્ય થાય છે. તે બતાવે છે. જેમકે માટીનો બનેલો ઘડો તથા તાંતુનો બનાવેલો પટ (વસ્ત્ર) વિગેરે છે, પણ આત્મા ઘટપટ નેવો નથી તેથી તે અનિત્ય નથી એમ બતાવ્યું.

પ્રશ્ન—આ દ્વારમાં અમય હવ છે પણ માટીના બનાવેલા ઘટ માફક નહિ. એવું પૂર્વે કહેલું છતાં અહીં ફરી શા માટે કહ્યું ?

ઉત્તર—દ્વારના અનુચ્છ માટે કહ્યું. કારણકે ઘણીવાર સાબળવાથી શિખ્ય ચિના દુઃખે સમજે છે, તે શિખ્ય ઉપર અનુચ્છ થયેો અથવા બાબ્ધકારનો અભિપ્રાય અતી ગંભીર હોવાથી આ સિવાય બીજું અમે સમજ્યા નથી. બીજા અઃચાર્યે આ પ્રમાણે કહે છે કે, આ ગાથા બીજાનીજ કહેલી છે. ॥ગાથાર્થ ॥

નિર્ભયદ્વાર કહ્યું. હવે સાક્ષ્યદ્વારનો અવસર છે, તે બાબ્ધકાર કહે છે.

સાફલ્યદારમદુષ્ટા નિધાનિચપરિણામિજીવમ્મિ ।

હોદ તંવ કમ્માણં હરેગસમાવચ્છોડ્ઝુચં ॥૫૫॥ મોબા

હવે સાક્ષ્યદ્વાર કહે છે નિ-ચ અનિત્યજ પરિણામમાં હવ છે એમ જાણવું, તે બીજા કાળમાં ફળ આપનાર લક્ષણ તે સાક્ષ્ય છે, કેને ?

ઉત્તર—કુશળ અને અકુશળ કર્મોનું કાળ બેઠકે કર્તા

અને લોખાના પરિણામ લેદ છતાં આત્માને તે જન્મેની ઉત્પત્તિ થાય છે, એટલે કર્મોનું ફળ કાળાંતરે હવને મળે છે, બીજી રીતે માનીએ અને તેમ ન માનીએ તો આત્માનો એક સ્વભાવ થાય. તેના કારણથી કર્મોનું ફળ લોગવનું તે અયુક્ત થાય એનો સાર આ છે. જે નિત્ય આત્મા હોય અને તેનો સ્વભાવ કર્તાનોજ હોય, તો એને ફળનો લોગ ક્યાંથી હોય ? અને લોગવવાના સ્વભાવમાં અકર્તાપણું છે. જે સ્ફૂટકવાદી છે તેને કાળદ્વય એટલે પહેલાં અને પછી કાળ એ બેના અભાવથી કરવાપણું અને લોગવવાપણું હવને ન ઘટે પણ જૈન મત પ્રમાણે બંને માનતાં પ્રથમ કર્તા અને પછી લોક્તા, તો કર્મનું સાક્ષ્ય થાય છે. ॥ ગાથાર્થ ॥

બીજા મૂળ દ્વારની ગાથામાં સાક્ષ્યદ્વાર કહ્યું. હવે પરિણામદ્વાર કહે છે.

जीवस्स उ परिमाणं वित्थरओ जाव लोगमेचं तु ।

ओगाहणा य मुद्धमा तस्स पएमा असंखेज्जा ॥ ५६ ॥ मा ॥

હવનું પરિમાણ વિસ્તારથી લઈએ, તો લોક પ્રમાણ છે. અને તે ત્યારે દેવગી લગવાન દેવગી અમુકઘાત કરે છે, ત્યારે એથા અમયમં હોય છે. તે વખતે અવગાહના બારીક બની આકાશના એક એક પ્રદેશે આન્મપ્રદેશ દેવાય છે તેથી હવના પ્રદેશ અનંતજ્યાન છે તે લોક આકાશના પ્રદેશ અસંખર એક હવના પ્રદેશ છે. ॥ ગાથાર્થ ॥

અનેક લવોની ગળુનાના પરિભાણને કહે છે.

પત્યેણ વ કુલ્લણ વ જહ કોઈ મિણેજ સવ્યધારાં ।
 एवं मविजमाणा हवंति लोगा भखंताउ ॥૫૭॥ માળી

પ્રસ્ય (એક ભતનું માપ) વડે અથવા ચાર કુડ અથવા
 કુડ એટલે ચાર સેતિકાના માપાવડે કાંઈ માપનારો. ત્રોટ્ટી વગેરે
 અનાજ માપે એ પ્રમાણે માપતા અસત્ ભાવ સ્થાપના વડે,
 અનંતાલોક યાય, તે પ્રમાણે એક એક લવને જુદો મુકીએ,
 તેા અનંતાલોક યાય.

પ્રશ્ન—ત્યારે એક લોકમા એટલા બધા લવ કેમ માપા?

ઉત્તર—સૂર્યમ અવગ્રાહના વડે, જેથી એક ત્યાં અનંતા
 લવો રહ્યા છે, પણ આ ગાથામાં તેા એક એક લવની જુદી
 અવગ્રાહના વડે ચિંતવજા કરી તેથી દોષ નથી, આપણે દેખીએ
 છીએ કે બાહર દ્રવ્યમા પણ દીવાની પ્રમાના પરમાણું વિગેરે
 તેવા પરિભાણને પામી ધણાઓનું એકત્ર રહેવું યાય છે.
 ॥ ગાથાર્થ ॥

પરિભાણદ્વાર કહ્યું અને તેના કહેવાથી મૂળ દ્વારની બીજી
 ગાથા તમા લખપદ કહ્યું. હવે નિઝાયપદ કહે છે.

शामं ठवणसरीरे गई शिकायत्तिकाय दविए य ।
 माउमपज्जवसंगहभारे वह भावकाए य ॥ २२८ ॥

નામ, સ્થાપના, સુચમ છે. શરીર કાય તે શરીરજ છે.

તેના પ્રાયોગ્ય અણનો સમુદાય રૂપ પણ છે, ગતિકાય એટલે
જે બીજા ભવની ગતિમાં જાય છે, તે તૈજસ્ય, કાર્મણ, વક્ષણરૂપ
છે. નિકાય કાય તે છે એવ નિકાય છે, અસ્તિકાય તે ધર્માસ્તિ-
કાય વિગેરે છે.

દ્રવ્યકાય તે ત્રણ વિગેરે ઘટનો સમુદાય છે. માતૃકાકાય
તે ત્રણ વિગેરે માતૃક અક્ષર છે, પર્યાયકાય બે પ્રકારે છે. એવ
અને અણુવ, લેહ વગેરે છે. એવ પર્યાયકાય તે રૂપાદિ સમુદાય
છે, સંશ્લેષકાય તે સંશ્લેષ એક શબ્દ વાચ્ય ત્રિશ્લુક વિગેરે માફક
છે. ભારકાય-ને કાપોલી છે અને માટે પૂર્વાચાર્ય કહે છે કે—

‘ एगो काश्चो दुहा जाश्चो, एगो चिट्ठ एगो मारिश्चो ।
जीवन्तो मएण मारिश्चो, तल्लव माएव केण हेउरा ? ॥

એક કાય તેના બે ભાગ થયા. એક એવ છે, બીજો મરી
ગયો. તેમાં મરેલાએ એવતાને માર્યો. તેથી હે માનવ ! તું
જોલ, એ કયા હેતુએ માર્યો ? તની કયા કહે છે. એક કાપો-
લિક (કાવરીએ) તજાવમાંથી બે જાનુ ઘણ મુદીને તજાવ-
માંથી કાવડથી પાણી બરે છે. તેણે એક અપ્પકાય બે ઘડાના
વચમાં બે ભાગ કરીને વ્હાય છે. તે વખતે કાવરીએ જગ્યા
રસ્તામાં દોડર ખાનું એક ઘડો બાંધ્યો. તેની અંદર અપ્પકાય
મરી ગયો અને બીજા ઘડામાં એવ છે. તેના અજાવમાં ને પણ
બાંધ્યો. તેથી દોડમા એમ કહેવ થું કે, યદેલાના મરેલાએ
બીજાને માર્યો અથવા એક ઘડો પાણી બર્યો છે. તેના બે

ત્યાં બુધી સૂત્ર અનુગમમાં અસ્થાવિત આદિ શુભયુક્ત સૂત્ર
બોલવું, ત્યાં બુધી છે તે આ પ્રમાણે છે.

સૂત્ર ૧.

સુયં મે આરસંતેણ મગધયા રવમવસ્વાયં-इह खलु
छर्जीवणिया नामज्झयणं, समणेणं मगधया महावीरेणं
कासवेणं पवेइया सुअवस्वाया सुपन्नत्ता सेयं मे अहिज्जितं
अज्झयणं धम्मपणत्ती । कयरा खलु सा छर्जीवणियाना-
मज्झयणं समणेणं मयधया महावीरेणं कासवेणं पवेइया
सुअवस्वाया सुपन्नत्ता सेयं मे अहिज्जितं अज्झयणं धम्म-
पन्नत्ती ? । इमा खलुसा छर्जीवणीयानामज्झयणं समणेणं
मयधया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअवस्वाया सुपन्नत्ता
सेयं मे अहिज्जितं अज्झयणं धम्मपन्नत्ती ॥ तंजहा—पुढ-
विकाइया आउकाइया तेउकाइया वाउकाइया, वणस्सइ-
काइया तसकाइया । पुढवी चित्तमंतमक्खाया अण्णेगजीवा
पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं, आऊ चित्तमंतमक्खाया
अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं, तेउ चित्त-
मंतमक्खाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं
वाऊ चित्तमंतमक्खाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ
सत्थपरिणएणं, वणस्सइ चित्तमंतमक्खाया अण्णेगजीवा
पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं, तंजहाअग्गवीया मूल-

“ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः ।

धर्मस्त्वाय પ્રયત્નસ્ય, પળણાં મગ્ન ઇતીક્ષ્ણા ॥ ”

“ સમગ્ર ઐશ્વર્ય, રૂપ, યશ, લક્ષ્મિ, ધર્મ, અને પ્રયત્ન, એ છ શબ્દોના અર્થમાં ભગ શબ્દ વપરાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

તે જોને હોય, તે ભગવાન; તે ભગવાન વર્ધમાન સ્વા-
મીએ આ પ્રકારે વચન કહ્યું છે. પ્રથમ તેમણે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત
કર્યું. તે કેવળજ્ઞાનવડે ભણીને કહ્યું શું કહ્યું ?

ઉત્તર, અહીં ખલુ “ છ હવનિકાય ” નામનું અધ્યયન,
છે ક્રિયાપદ ઉપરથી લેવું, “ અહીં ” એટલે આ લોકમાં અ-
થવા પ્રવચનમાં, ખલુ એટલે અન્ય તીર્થકરે કહેલા પ્રવચનમાં,
છ હવનિકાય શબ્દનો અર્થ દરેક જગ્યાએ સમાન છે, નામ
તથા અધ્યયન પૂર્વે માફક ભણવાં, “ છહ ” શબ્દથી ભણવું કે,
“મેં સાંભળ્યું,” એથી આત્માના વિચાર જણાવવા વડે એકાંત
હણ ભંગ દૂર કરવા કહે છે. તે હણભંગમાં આ પ્રમાણે અ-
ર્થની ઉપપત્તિ થાય; કહ્યું છે કે—

एगंतखणियपक्खे, गहरं चित्रं सच्चिदा य अत्याणं ।

अणुसरणमासणाइं कुओ उ तेलोगसिद्धाइं ? ॥ १ ॥

એકાંત હણિક પક્ષમાં સર્વથા અચોનું અહણજ નથી;
વળી ત્રણ લોકમાં સિદ્ધ એવું અનુસ્મરણ (યાદગીરી) તથા
શાસન ક્યાંથી હોય ? ॥ ૧ ॥ હે ! આયુધ્મન ! એટલે ઉત્તમ
શુદ્ધથી બનેલ આમંત્રણના વચન વડે શુભવાળા શિષ્યને આગ-

ખોટા ઉપદેશવટે અતિથય દાવાગા પાપમાં પડે છે, તેનાથી બીજું મોટું પાપ કયું છે ?

અથવા સૂત્રના એક ભાગને બીજી રીતે સમજાવે છે. “આત્મનંતરણ” તિ આ શિષ્યને બદલે ભગવાનનું વિગેરણ લખ્યું, તો આગુધવાગા ભગવાને અર્થાત્ સ્વીરંજીત એ મંગલ-કારક વચન છે. અથવા જીવતા ભગવાને સાક્ષાત્ ગણધરોને કહ્યું. આ વચન વટે ગણધરો દ્વારા પરંપરાગત થયું. અને જીવન વિમુક્ત અનાદિ શુદ્ધ બોલનારાનો અમોહ કહ્યો. કારણકે દેહ વિગેરે વિના તેવા બોલવાના પ્રયત્નનો અભાવ થાય. (આથી એમ જણાવ્યું દેહધારક આત્મા જિનેશ્વરદેવે વિશુદ્ધ દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી સાક્ષર અવસ્થામાંજ ઉપદેશ કર્યો કહ્યું છે કે,

વયર્ણં ન કાયજોગામાયે ચ ય સો અણાદિમુદ્ધસ્ત ।

ગહર્ણમિ ય ણો હેઠ, સત્યં અત્તાગમો કહ ણુ ॥ ૧ ॥

કાયયોગના અભાવમાં વચન ન હોય, તથા અનાદિ શુદ્ધને કાયયોગ કયાથી હોય ? અને શ્રદ્ધામાં હેતુ નથી. અને શાસ્ત્ર તે આપ્તનું આગમ છે. તેમાં કેવી રીતે હેતુ હોય ? ॥ અથવા માગધી આવસતેલું ॥ તિએટલે શુદ્ધના મૂલમાં વસતા એવા મેં આ સાંભળ્યું. અર્થો એમ સૂચવ્યું કે શિષ્યે શુદ્ધના ચરણ સેતીને સદા રહેવું, ભવવું, કારણ કે તેથીજ જ્ઞાનાદિ (ઉત્તમ શુદ્ધોની) વૃદ્ધિ થાય છે.

મહાનવીર તે મહાવીર. અને તેમનું જોત્ર શાસ્ત્રપ, તેમણે દહ્યું. પ્રવેદિત. એટલે કોઈ પાત્રે તેમણે ઘોડું ઘણું સ્થાપ્યું સાંભળીને દહ્યું, તેમ નહીં, પણ સ્વયં પોતે દેવગજાને પ્રદર્શથી જોયું. (બળયું) તથા સુ, આખ્યાત. એટલે સુર. અમુર મનુષ્યની પર્વદામાં ચારી રીતે વર્ણન કર્યું. અને જેમ દહ્યું, તેમજ ચારી રીતે સૂક્ષ્મ પરિહારના આગ્રેવનવટે પ્રદર્શથી જોયું. અર્થી ધાતુના અનેક અર્થ હોવાથી “સપ્ ધાતુનો અર્થ આગ્રેવના કર્યો, દુવે આ છ દુવ નિશાય રક્ષાદૃષ અધ્યયન ને બહુતાં માટે કલ્યાણ છે. એમાં મમ શબ્દ આત્માનો નિર્દેશ છે અથવા બીજા આચાર્યો કહે છે કે “અથવા શાસ્ત્ર રીતિએ છંદની રીતિ હોવાથી સામાન્યમાં મમ શબ્દ આત્માનો નિર્દેશ છે. તેથી તે બહુતાં આત્માનું કલ્યાણ છે. બહુતાં, સાંભળવું, અને ભાવવું એ એકજ અર્થમાં છે, શા માટે ? ઉત્તર, અધ્યયન ધર્મ પ્રદક્ષિ નિમિત્ત શરણુ દેતુઓમાં સર્વે વિદ્યાર્થીઓનું પ્રાયેદર્શન છે, એ વચન છે તેથી, દેતુમાં પ્રથમા વિત્ત છે. અધ્યયનપણથી એટલે આત્માને અંદર લાવવો તે ચિત્તની વિશુદ્ધિ મેળવવાથી થાય છે. એજ કેવી રીતે થાય ? તે કહે છે. ધર્મ પ્રદક્ષિ એટલે ધર્મનું જણાવવું તે. ધર્મને જણાવના શરણુથી ચિત્તની વિશુદ્ધિ થાય છે અને વિશુદ્ધિ થવાથી બહુતાં, તે આત્માને શ્રેય છે. બીજા આચાર્ય કહે છે કે, અધ્યયન ધર્મ પ્રદક્ષિ, એટલે પૂર્વે જણાવેલું—અધ્યયન તેને ઉદાદેવપણું જણાવવા આ અનુવાદ માત્ર છે. શિષ્ય પૂછે છે. કયું ?

પાંચમો કશો જને પછી વનસ્પતિને ત્રણ હવેનું ઉપમાહકપણું છે. તેથી ત્રણકાય કશો હવે વિપ્રતિપત્તિ દુર કરવા કહે છે. પૃથ્વી હવે જે લક્ષણ બતાવશે, તે લક્ષણવાળી સહજ બાણવી અથવા પાદાંતરમાં ચિત્તમત્ત શુદ્ધ છે. તેનો અર્થ અહીંઆ સ્તોત્રવાચી છે જેમકે સરસવના ત્રીજા ભાગ માત્ર છે. એટલે યોડું જ્ઞાન તેને છે. કારણકે તેને પ્રજા, મોહના, ઉદયથી બધાથી યોડું ચૈતન્ય એકેન્દ્રિય હોવાને છે. તેથી કંઈક વધારે બે ઈન્દ્રિય વિગેરેને છે, આ સર્વને કહેલ છે કે, તેમાં અનેક હવ છે. પણ એક હવવાળી પૃથ્વી નથી, વૈદિક મતવાળા એવું માને છે કે, પૃથ્વી દેવતા નેમના વચન પ્રમાણે એક હવ છે. પણ જોનો પૃથ્વીમાં અનેક હવો માને છે. વળી અનેક હવ હોય પણ તે ક્રેટલાક મતવાળા એક હવની અપેક્ષાએ રહેલા માને છે. તેઓ કહે છે કે—

एक एव हि भूतात्मा, भूते भूते व्यवस्थितः ।

एकधा बहुधा चैव, दसमे जलचन्द्रवत् ॥ ૧ ॥

એકજ ભૂતાત્મા છે, તે જુદા જુદા ભૂતમાં સ્થિતો છે. તે એકલો છતાં જેમ પલ્લીમ. ચન્દ્રમા જુદો જુદો દેખાય છે, તેમ તે આત્મા જુદો જુદો દેખાય છે. તેથી કહે છે કે, દરેક હવ જુદા જુદા છે. એટલે પૃથ્વીકાયમાં પાંચનું એક એક સર્વોચ્ચ કારણ કરીને તે હવો રહેલા છે, જેમ સમગ્રનું અને અંતુ-લના અસંખ્યાનના ભાગ જેટલી તેની અવગાહના છે. અહીં વારી પુત્રે છે કે એ પૃથ્વી પોતે અનેક હવેના પિંડ રૂપે

કિંચી સકાયસત્યં કિંચી પરકાય તદુમયં કિંચિ ।
 एयं तु दन्वसत्यं भावे अस्संजमो सत्यं ॥૨૩૧॥

કાંઈક સ્વકાય શસ્ત્ર છે. જેમકે કાળી માટીને લીલી માટીનું શસ્ત્ર છે એ પ્રમાણે ગંધ રસ સ્પર્શના લેદમાં પણ શસ્ત્ર યોજના કરવી (સ્પર્શ લુદ્ધ લુદ્ધ હોય તો એક બીજાને હણે વિગેરે) તથા કાંઈક પરકાય શસ્ત્ર છે. જેમકે પૃથ્વી છે તે પાણી અગ્નિ વિગેરેનું શસ્ત્ર છે અથવા પાણી અગ્નિ વિગેરે પૃથ્વીના શસ્ત્ર છે અને કાંઈક બંને મળીને શસ્ત્ર થાય છે. જેમકે કાળી માટી પાણીના સ્પર્શ રસ ગંધ વિગેરેથી ધોળી માટીનું શસ્ત્ર છે. જેમ કાળી માટીથી મેલું પાણી થાય છે તે વખતે આ કાળી માટી પાણી તથા ધોળી માટીનું શસ્ત્ર થાય છે તે દ્રવ્ય શસ્ત્ર બાલુકું ગાથામાં તુ શબ્દ છે તે અનેક પ્રકારના વિશેષ અર્થ બતાવે છે. એટલે અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્ર બાલુકાં અને ભાવદ્વારમા અસંયમ તે ચરણનું શસ્ત્ર છે ॥ ગાથાર્થ ॥

એ પ્રમાણે પરિણત પૃથ્વીમાં ઉચ્ચારાદિ કરવાથી ઇવની હિસા નથી. તેથી અહિંસાપણાનો આધુધર્મનો સંભવ થાય છે આ પ્રમાણે આગમનું તે પ્રમાણ છે અને અહીં અનુમાન પણ છે. જેમકે ઇવ સહિતપરવાણાં લવણ પત્થર લિંગેરે પૃથ્વીથી બનેલા છે. (પ્રતિજ્ઞા સમાન લાતિવાળા અંકુરની ઉત્પત્તિના જેવાથી (હેતુ) તથા તેમાં દેવદત્તના માંસના

અવવાળું વૃક્ષો છે. સર્વ છાત્ર હિતારી દેવાથી ગરિયા
માફ મરણ પામે છે.

હવે વનસ્પતિ ઉવોના વિશેષ કામ બતાવવા કહે છે.

તેં જ્યાં એટલે, તે આ પ્રમાણે. આઝીજવાળા વિગેરે
આ ઉપન્યાસ અર્થ છે. આઝ (મોઝર) બીજ લેખ છે, તેણે
કાંઈ વિગેરે બહુવાં, તથા મૂલ તેજ બીજ લેખ છે તેણે
કમલ (કમલ) નાં કંઈ વિગેરે છે. પર્વ તેજ બીજ લેખ છે
તે પર્વ બીજવાળા ઘેરથી વિગેરે છે. તથા સ્તંભ પેાને બીજ
લેખ છે તે સ્તંભ બીજવાળા કાંઈ વિગેરે છે. તથા બીજ
વાવવાથી ઉગે તે બીજ કદા, તેમ જાન વિગેરે છે. સંમૂળક.
નારી ઉપન્યાસ, તે જ મૂલક, બહુવા. તેમ પ્રસિદ્ધ બીજ
નારિ પત્તુ પુત્રી (જાલીન) કિંમ વસ્તુ વિગેરે છે. તેજ તેજી
બીજમા કાંઈ વિગેરે થાય છે. અને આઝીજવાળે તેજ પત્તુ નાં
પાત્ર છે તેણે જાણેલી જાલીન કિંમ પત્તુ કિંમ છે. તે પ્રમાણે
મૂલ તેજમા પત્તુ તથા વનસ્પતિવિગેરે કાંઈ આઝીજ વાળુ
કદાજ નહીં એટલા કહે છે કે તેમ. કાંઈ બીજમા
અને કોઈ છે. તે જાણે છે.

વનસ્પતિ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ
વિગેરે કદાજ વનસ્પતિવા લેખ. કદાજ કદાજ છે આ વસ્તુ
પુત્ર વિગેરે પત્તુ તે જાણેલી જાલીન કિંમ. કદાજ કદાજ
કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ
કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ કદાજ

ઉત્તર—હવે તેમાં ગાવીને ઉમે છે તેજ પૂર્વનો બીજ હવે છે. જેણે બીજ એવું નામ તથા ગોત્ર એવું લેકર્મ લોગ-વીને મૂળ વિગરે નામ ગોત્ર બાંધીને અથવા બીજે કોઈ પૃથ્વી કાયાદિક હવે એજ પ્રમાણે છે અને મૂળમાં જે હવે છે તેજ મૂળપણે પરિણમે છે તે પણ પાંદડામાં પ્રથમપણે એટલે તે પહેલા પાંદડા તરીકે પરિણમે છે તેથી કદીને એક હવે મૂળનો તથા પહેલા પાંદડાનો કત્તા છે.

પ્રશ્ન—જે એ પ્રમાણે હોય તેા ગાત્રમ લખ્યું છે કે

“મજ્ઞોઽયિ કિસલસ્રો ચતુ ડગમમાણો ચગંતસ્રો મણિસ્રો”.

સ્વર્ગ કિશલય ઉગતાં અનંતકાય-કર્ણો છે. તે વિરૂદ્ધ કેમ નહિ થાય ?

ઉત્તર—અહિંજા બીજ હવે પોતે કે અન્ય કોઈ હવે બીજના મૂળપણે ઉપજ કરીને તેની ઉત્પન્ન અવસ્થા કરે છે, ત્યારપછી કિશલય અવસ્થા કરે તે સમયે નિષ્કર્મણ અનંત હવે ઉપજ કરે છે. કદીથી તેમ સ્થિતિ કય કયથી અથા હવે પરિણત થયા પછી આ વિરૂદ્ધ મૂળ હવે અનંત હવેના કદીને પોતાના કદીપણે કદીને વિરૂદ્ધ નેત્રો થાય છે કે જે પ્રથમ પત્ર મહાય છે તેમાં વિરોધ નથી લીજ આગળ કહે છે કે અહિંજા પહેલું પદ્યું જે બીજનાં કદીપણ અવસ્થા નિષ્કર્મણના અર્થે છે અને તે કિશલય વિરોધે અર્થ મૂળ હવે પરિણમે પ્રગટ કરેલું અવસ્થાનાં વિરૂદ્ધ મૂળ. તેથી પૂર્વ કહેલું સર્વ પણ મૂળ વિરૂદ્ધ નથી કદીને મૂળ પરના

સૂત્રમાં સ્પર્શ કરનારું જે કહેલું લક્ષણ પૃથ્વીકાય વિગે-
રેમાં છે તે યથાક્રમે અનુયોગધર આચાર્ય જોલે ન કેવળ સૂત્ર
સ્પર્શજ લક્ષણ કહે પણ અધ્યયનના અર્થને પૂર્વે કહેલા પાંચ
ઇરાદાવતું અભિગમ વિગેરેને પ્રકરણ, પદ, વ્યંજન અને
વિદ્યુદ્ધ એવા અર્થને જોલે તે સૂત્રજ ઇરાદાનું અભિગમ
(સમજ) દરેક કાયમાં છે. એના વડે પાંચ સંખ્યાનું શ્રદ્ધણ
કર્તું, નહિ તો બીજી દીતે અહિં આ છ અધિકાર છે જેમાં
અર્થને કાય તે પ્રકરણમ્ અનેક અર્થના અધિકારવાળું કાય
પ્રકરણ વિગેરે છે. વિલક્ષી લાગી હોય તે પદ કહેવાય અનેક
વિગેરે વ્યંજન કહેવાય એ વ્યંજનવડે વિદ્યુદ્ધ જોલે ॥ ગાથાર્થ ॥

હવે ત્રસનો અધિકાર કહે છે. ગાથામાં મેં શબ્દ અથ
શબ્દના અર્થમાં છે અને તે પણ ઉપન્યાસના વાસ્તે છે. અથ
શબ્દ પ્રક્રિયા, પ્રશ્ન, અનંતર, મંગલ, ઉપન્યાસ, પ્રતિવચનના
સમુચ્ચયોમાં વપરાય છે હવે જે બાળકો વિગેરેને પણ પ્રસિદ્ધ છે
એવા અનેક એ દ્વિવિધ વિગેરે જેદવડે એકએક જાતીમાં ઘણા ત્રસ
ઇરાદા છે. ત્રસ એટલે ત્રાસ પામે તે, અને પ્રાણ એટલે ઉન્ન-
વાસ વિગેરે છે. એ જેમને હોય તે પ્રાણી કહેવાય તે આ પ્રમાણે
અંતર વિગેરે આ નિશ્ચયે છત્રી ઉપનિશાય છે તે ત્રસકાય છે.
આ યોગ છે. જે દંડુ તેનાથી ઉત્પન્ન થાય તે અંતર કહેવાય
છે તે પક્ષી ધોલોટી વિગેરે છે અને પોતે પોતાથી ઉત્પન્ન થાય
તે પોતેજ કહેવાય (પાણિનિના ૩-૨-૧૦૧) સૂત્ર પ્રમાણે ૬
પ્રત્યય જનન આપવાના અર્થમાં છે તે હાંસ, વહનુડી ચર્મ
જલોટા વિગેરે છે જરાયુનાથી વિદાયેલા જે જન્મે છે તે જન.

આમ દહેલું છે. જેઓ જાણે છે કે અમે જેમ આવીએ છીએ પાછા જઈએ છીએ તેજ ત્રસ હવ છે. પણ જે એવું નથી જાણતા જેમકે વૃત્તિ (વાડ) ને વીંટાઈને વેલ વિગેરે ચડે છે તે ગોળાકાર ફરવા છતાં તે ત્રસ હવો ગણાતા નથી પ્રશ્ન. આ પ્રમાણે એ ઈન્દ્રિયોનું પણ અત્રસપણું સિદ્ધ થયે. દારણ કે તેઓને અભિક્રમણ તથા પ્રતિક્રમણ હોવા છતાં એવું જ્ઞાન નથી. આત્માર્થનો ઉત્તર—એમ નથી, તેમને હેતુ સંજ્ઞાથી સમજણ છે તેઓનું ભુદ્ધિ પૂર્વકની માફક છાયાથી તડકામાં અને તડકાથી છાયામાં જવું આવવું ચાય છે, પણ વેલડીઓને તેવું ગમન આગમન સમજ પૂર્વક નથી (કે હું ગરમી લેવા તડકામાં જાઉં અને છાયા લેવા છાયામાં જાઉં) વેલડીનું જવું આવવું દ્રષ્ટ્ય ઓપસંજ્ઞા વડે છેજ, આમ યોડામાં બસ છે.

હવે ત્રસ હવોના ભેદ દહે છે.

જે દીડા એટલે કૃમિઓ આ શબ્દથી તેની જાતીના બધા બેઈન્દ્રિય હવો લેવા તે શંખ વિગેરે જાણવા તથા પતંગ એટલે શલભ તે ચાર ઈન્દ્રિય છે. તેની જાતીના બમરા વિગેરે જાણવા તથા જે કુન્થવા (ઝરા) દીડીઓ આનાથી ત્રણ ઈન્દ્રિયાળા હવો લેવા તેથી એમ જાણવું કે બધા બે ઈન્દ્રિય તે કૃમિ વિગેરે તથા સર્વે ત્રણ ઈન્દ્રિય તે કુન્થવા (ઝરા) વિગેરે અને બધા ચાર ઈન્દ્રિય તે પતંગ વિગેરે જાણવા.

પ્રશ્ન—જે દીડા પતંગ વિગેરે પહેલાં દહી ગયા તે આ માટે ?

પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે.

વિદ્યમાનનું કહેલું આ શરીર છે. કારણકે ઘડાની માફક
શરૂઆતથી પ્રતિનિયત આકારવાળું છે તેથી.

પ્રશ્ન—અહિં ત્રસકાયનું નિગમન દશા સિવાય, અસ્થા
નમાં ગાથા છવો પરમ ધર્માણુ એ પછી કહેવાનું સૂત્ર અહિં
શામાટે કર્યું ?

ઉત્તર—નિગમનસૂત્રનું વ્યવધાનવાળું બીજા અર્થથી વ્યવ-
ધાનનું ગતાવવાપણું છે, તેથી કર્યું. જેમકે ત્રસકાયનો નિગમન-
સૂત્રનો છેલ્લો, છવોનું ઓગાંનાણું છે અને તેના અંતરે અગ્ર
વાના ઓગાંનાણુનો અધિકાર છે, તેના અર્થને કહીને આદિત્ર-
ધર્મ કહેવા, તે પ્રમાણે ૧૬ (મહાન પૂર્વાચાર્ય) ની વ્યાખ્યા છે.

એનો સ્વરૂપ છટ્ટો જીવનિકાઓ તનકાકરિ પવૃચદ્,
એમ તે જીવાભિગમો મરિયો, દ્યાગિ અજીવાભિગમો
મખ્ખદ્-અર્જીવા દુવિદ્દા, તંજદ્દા-પુંગ્ગલા ય નોપોંગ્ગલા ય,
પોંગ્ગલા દ્વિવિદ્દા, તંજદ્દા-સુદ્દુમસુદ્દુમા સુદ્દુના સુદ્દુમવાયરા
વાયરસુદ્દુમા વાયરા વાયરવાયગ । સુદ્દુમસુદ્દુમા પરનાણુ-
પોંગ્ગલા, સુદ્દુના દુપણિયાઓ આદનો જાવ સુદ્દુમપા-
ગ્યો અગ્ગંતપણિયાઓ સંયો, સુદ્દુમવાયરા સંધરોંગ્ગલા,
વાયરસુદ્દુમા વાડવાયમરીરા, વાદરા આડવાયમરીરા ઉ-
સ્નાદીગં, વાયરવાયગ તેડવસ્સાદ્દુવિતનમમગ્ગાગિ ।
અદ્દવા વડવિદ્દા પોંગ્ગલા, તંજદ્દા-સંધા સંધદેમા સંધ

બાદર સૂક્ષ્મમા વાયુકાયના શરીર લેવાં. બાદરમાં ઐત્ર વિગેરે પાત્તીનાં શરીર લેવાં અને બાદર બાદરમાં અગ્નિ, વન-સ્પતિ, પૃથ્વી તથા વ્રસનાં શરીર લેવાં. અથવા ચાર પ્રકારના પુદ્ગલો છે. (૧) સ્કન્ધ (૨) સ્કન્ધનો (૩) દેશ, સ્કન્ધના પ્ર દેશ (૪) પરમાણુ પુદ્ગલ. આ પુદ્ગલ અસ્તિકાય સ્ત્રમજ્જવાને દહ્યો. હવેનોપુદ્ગલ્લાસ્તિકાય ત્રણ પ્રકારના છે તે બતાવે છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, તથા આકાશાસ્તિકાય, તેમા ધર્માસ્તિકાય દુર્વાદિને ગતિ આપવાના લક્ષણવાળો દહ્યો, તથા અધર્માસ્તિકાય, ગતિ અટકાવવા દહ્યો. તથા આકાશાસ્તિકાય, અવગહ્ય લક્ષણવાળો છે. આ બધાના સંબંધને માટે ઉપર ચાર ગાથાઓ બતાવી છે.

इक्षेसिं छण्हं जीवनीकायाणं नेव सयं दंडं समारं-
मिज्जा नेवत्तेहिं दंडं समारंभाविज्जा दंडं समारंभंतेऽवि
अन्ने न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं
मण्णं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतपि
अन्नं न समणुजाणामि तस्सभंते ! पडिक्कमामि निंदामि
गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । (सूत्र० २)

ઇવ અભિગમ (સ્વરૂપ) બતાવ્યો. હવે ચારિત્રધર્મ બતાવે છે. તેમાં કહેલા સંબંધવાળું એ સૂત્ર છે. વિગેરે, બધા

(હવે) ને દંડ (દુઃખ) દેવાથી હું નિવર્તુ છું. આથી નિવૃત્તિ થાય. અને તેથી પાપની અનુભવિથી વિરમણ (પાપું હટવું) થાય. તથા નિંદામિ. ગર્હામિ; આ બે શબ્દોથી લણવું દે, પોતાના આત્માની ત્રાક્ષીથી પોતાના પાપોની નિંદા થાય, અને પર (ગુરુ)ની ત્રાક્ષીથી ગર્હા થાય, ગર્હા એટલે લુગુપ્ત (પાપથી મોં વાંકું કરી વિરચાર બતાવવાનો) છે “ આત્માને ” અતીત પૂર્વે દંડ કરનારાને નિંદવા યોગ્ય લાક્ષી વિવિધ અર્થ-વાળા અથવા વિશેષ અર્થવાળા વિ શબ્દ, તથા ઉત્ત અતિશે અર્થવાળા શબ્દવદે. સૂત્રમિ એટલે છોડું છું. (અર્થાત્ મારાં પાપોથી હું સ્વર્ગમાં છટું છું.)

વાદીનો પ્રશ્ન—તે આ પ્રમાણે પૂર્વના પાપોના દંડનું પ્રતિક્રમણ માત્ર આ સૂત્રનું લાભયં હોય; એમ થયું, પણ વર્તમાન પાપોનું સંવરણ (રોકાણ) અને લવિષ્યના પાપોનું પચ્ચખાણ હવે ન બતાવ્યું તેનું કેમ ?

આચાર્યનો ઉત્તર—નકરંમિ (ન કરું) વિશેષે શબ્દ-વંત વર્તમાન પાપોનું રોકાણ તથા લવિષ્યનું પચ્ચખાણ સિદ્ધ થયું;

પદમે મંત્રે ! મદ્વજ્ઞ પારાદ્વાયાઓ વેરમણં, સત્ત્વં મંત્રે ! પારાદ્વાયં પચક્ષ્ણામિ, ને મુદુમં વા વાયરં વા નમં વા થાવરં વા, નેવ નયં પારે અદ્વાદ્વા નેવજ્ઞેદિ પારે અદ્વાયાવિજ્ઞા પારે અદ્વાયંનેજિ અન્ને ન મમણ-

(દુઃખ દેવ) તે પ્રાણાતિપાત વિરમણ છે પણ દેવનો અતિપાત તેમ નહિ, તે પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ એટલે સ્વચ્છાનથી શ્રદ્ધા પૂર્વક સર્વથા તે પાપથી દૂર થવું. આ ભગવાને કહ્યું છે. તે હપત્તી હેતુ એથી આ ઉપદેશ (મહાજ્ઞાન યોગ) છે. તે નિઃશંક કરીને હું પ્રાણાતિપાતને હે ભદ્રન્ત ! હું પચ્ચખાણ કરું છું, સર્વ એટલે જરા પણ બાકી નહિ. કારણકે આવકના પચ્ચખાણમાં દેટલીક છુટ રહે છે. તેવું પરિસ્થર (સ્થાન) નહિ. બીજી વાર પણ ' ભદ્રન્ત ' શબ્દ પૂર્વ માફક છે, મત્યાખ્યાન (પચ્ચખાણ) તેમાં પ્રતિશબ્દ નિષેધ માટે છે. આપણ મર્યાદા માટે છે અને ખ્યા ધાતુ કહેવા માટે છે. તેનો આખો અર્થ પ્રતીપ અસિમુખ થયે છે. એટલે હું પાપ ન કરવાનું પચ્ચખાણ કરું છું. અથવા " પ્રત્યાચક્ષે " એટલે સંવૃત આત્મા, તે આત્માને કમળે નાખીને, હવે હું નવાં પાપોનો ભાવથી ત્યાગ કરું છું એનાવડે વ્રતને માટે સમજ વિગેદેની શુભયુક્ત વરી દીક્ષાને યોગ્ય છું તે કહે છે. કહ્યું છે કે:—

પટિણ ચ કહિય અહિગય પરિહરહવટાવણાહ જોગોત્તિ ।

હ્રક્તં ત્વાહિ વિમુદ્ધં પરિહર ચવણ મેદણ ॥ ૧ ॥

પટપાનારમાદી દિદ્વંતા હોતિ વચસમારુદ્ધે ।

વ્રહ મલિણાદમુ દોમા મુદ્ધાદમુ ચેવમિહંપિ ॥૨॥ હત્યાદિ.

ભડ્યા પછી તથા કહ્યા પછી તથા સમન્ત્યા પછી ગ્રિધ્ય

ઉપરની જે ગાથાનો અર્થ શિષ્યના હિતના માટે યોગ્યમાં
 હોય છે. આચારંગ સૂત્રમાં પહેલું અધ્યયન શસ્ત્ર પરિજ્ઞા અ-
 થવા દશ વૈદ્યવિકૃત્તું છ ઇવલ્લિયા નામનું આજ ચોથું અધ્ય-
 યન શીખ્યા પછી શુરૂએ અર્થ બતાવ્યા પછી તે ચારી રીતે
 સમજાવ્યો છે, તેની પરીક્ષા કરીને શિષ્ય છ ઇવલ્લિયાને દુઃખ-
 દેવાનું પાપ, મન વચન કાયાવડે કરવું, કરાવવું, અનુમોદવું,
 એ ત્રણ ભેદ તે પાપને ત્યાગે. ત્યારપછી તેને વડી દીક્ષા આપે.
 તે સિવાય વડી દીક્ષા ન આપે. અહિંમાં પટ વિગેરેના દૃષ્ટાંતો
 છે. જેમ એકું કપડું ન રંગાય, પણ ધોએકું રંગાય; તથા
 જામ્યા શેઠ્યા વિના મહેલનો પાયો ન નાખે, પણ જમીનની
 શુદ્ધિ કર્યા પછી પાયો નાખે, તથા રાગીને દેશ વિગેરે
 આપ્યા પહેલાં ઐપથ ન આપે, પણ દેશથી શુદ્ધિ કરીને દવા
 આપે તથા અશ્વરૂપિત રત્નમાં પ્રતિગંધ ન કરે,
 પણ ચારી રીતે સ્થાપ્યા પછી જડે, એજ પ્રમાણે બહેલા
 અને કહેલા અર્થને સમજનારા શિષ્યને ત્રણ આદ્યપણ
 કરે, પણ તે સિવાય નહિ, જો શુરૂ તે પ્રમાણે પરીક્ષા કર્યા
 વિના વડી દીક્ષા આપે, તો શુરૂને દોષ લાગે. અને શુરૂ પરીક્ષા
 કર્યા પછી ત્રણ આપે, અને શિષ્ય દીક્ષા બરાબર ન પાળે, તો
 શિષ્યને દોષ છે. દુઃખમાં આટલું બધું છે.

ઉપર કહ્યું છે કે 'સર્વં મદન્ત !' હે શુરૂ હું ઇવને
 દુઃખ દેવાનું ત્યાગું છું. હવે તેજ વધારે ખુડાનાથી બતાવે છે.
 'સે સુદુર્મં' વિગેરે એમાં સે ગુણ મગધ દેશનો છે. તેને

લાશુ પડે, અર્થાત્ વર્તમાનમાં છવોને ન મારું ન બિધ્યમાં મારીશ.) અને બાવથી રાગ અથવા દેવથી ન મારું તેમાં માંદાદિના રવાથી મારું, તે રાગ દેવવાય. અને યતુને મારે તે દેવ દેવવાય. આ બે પ્રકારે રાગ દેવથી હિંસા થયું.

જાનિંઆ ચાતગી આ પ્રમાણે છે એક માણસ દ્વ્યથી છવને મારે, પણ બાવથી ન મારે, બીજો છવને દ્વ્યથી ન મારે, પણ બાવથી મારે, ત્રીજો છવને દ્વ્યથી મારે, અને બાવથી પણ મારે, ચાથો માણસ છવને દ્વ્યથી પણ ન મારે, અને બાવથી પણ ન મારે, આ ચાતગી દુમપુષ્પિકા નામના અધ્યયનમાં બતાવી છે. હવે મત સ્વીકાર કર્યા પછી તેનું નિગમન કરે છે. હે ભગવન્ પહેલા મહામતમાં હું તૈયાર છું. તે તમારી સામે બાવથી મત પાગવા તૈયાર છું. એટલે આજથી માંડીને સરવે છવોનું મારે રક્ષણ કરવાનું છે. અને છવહિં-સાગી સર્વદા પાછું હાવવાનું છે. અહિં વારેવારે બહાનુ શુદ્ધથી બાવવું કે, પ્રથમ, વચમાં અને છેવટે, પણ શુદ્ધને પુણ્યા વિના શિષ્યે કંઈપણ ન કરવું, અને કર્યું હોય તો શુદ્ધને કહી દેવું, તો તે શિષ્ય મતનો આરાધક થાય છે. આ પહેલું મત કર્યું.

અહાવરે દુષ્ટે મંતે ! મહાવ્રણ મુસાવાયાઓ ચેરમણં,
મવ્રં મંતે ! મુમાવાયં પચવણામિ, મે કોહા વા લોહા વા,
મવા વા હાસા વા, નેવ મયં મુમં વહજ્ઞા નેવઽન્નેહિં મુસં
વાવાવિજ્ઞા મુસં વયંનેઽવિ અન્ને ન સમણજાણામિ જાવહી-

વ્યાપી) નથી છતાં સર્વ વ્યાપી માને અથવા સ્વામાદ તંદુલ
જેવટા માને વિગેદે છે તથા અર્ધા-તરમાં ગાયને ગદ્ગદે ઘોટા
કહે તથા ગર્હા • એટલે કોઈ ક.લો હોય તેને ક.લો કહેવા તે
વિગેદે છે. વગી આ કોધાદિ ભાવથી ચાર પ્રકારે ઓગળાવ્યો
છે. તે આ પ્રમાણે દ્વેષમાં દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી છે
દ્રવ્યથી સર્વ દ્રવ્યોમાં જેવું હોય તેથી હ્રદ્યું બોલવું, ક્ષેત્રથી
લોક અલોકમાં જે કંઈ હોય તેનાથી વિરુદ્ધ બોલે તથા કાળથી
રાત્રી વિગેદેમાં બુદ્ધું બોલવું, ભાવથી કોષ વિગેદેથી બુદ્ધું
બોલવું અથવા દ્રવ્ય વિગેદેથી આ ઓક્ષંગી છે.

દલ્લઓ જામેગે મુમાત્રાણ જો માવઓ માવઓ
જામેગે જો દલ્લઓ એમે દલ્લઓડવિ માવઓડવિ એમે
જો દલ્લઓ જો માવઓ । તત્ત્વ કોઈ કહિંચિ હિંમુજ્જઓ
મળદ-દઓ તણ પમુમિણા (ગા) દ્યો દિદ્ધત્તિ ? , સો
દયાણ દિદ્ધાવિ મળદ-જ દિદ્ધત્તિ, એસ દલ્લઓ મુસા-
ત્રાઓ નો માવઓ, અવરો મુસં મળીહામિત્તિપરિણઓ
સહસા સચં મળદ એસ માવઓ નો દલ્લઓ, અવરો મુસં
મળીહામિત્તિપરિણઓ મુસં ચેવ મળદ, એસ દલ્લઓડવિ
માવઓડવિ, ચરમમંગો પૂણ મુણો ૨ ॥

દ્રવ્યથી કોઈ બુદ્ધું બોલે પણ ભાવથી નહિ, બીજે માણસ
ભાવથી બુદ્ધું બોલે પણ દ્રવ્યથી નહિ, ત્રીજે દ્રવ્યથી પણ બુદ્ધું
બોલે, ભાવથી પણ બુદ્ધું બોલે, ચાથો દ્રવ્યથી પણ બુદ્ધું ન

બીજી મહામત કહું. હવે ત્રીજી કહે છે. અહાવરે ઇત્યાદિ હવે શુદ્ધે શિષ્ય કહે છે. હે ભદ્રન્દ્ર ! આ ત્રીજી મહામતમાં અદત આદાન છે (વિના પુછે લેવું તે ચોરી છે) તેનાથી હું સર્વથા પાછો ફરું છું એટલે ચોરીને હું ત્યાગું છું એ બધું પહેલા માફક લેવું. જેમ કે ગામમાં, નગરમાં, અરણ્ય વિગેરેમાં, ચોરી ન કરું. વિગેરે બહુવું. આ વચનથી ક્ષેત્રનો પરિબ્રહ્મ થયો.

તેમાં ગામ કોને કહેવું ? ઉત્તર બુદ્ધિ વિગેરે શુભોને બ્રહ્મ કહે તે ગ્રામ (ગામ) છે. અને જ્યાં રાજાવિગેરેનો કર ન હોય, તે નકર (નગર) બહુવું. તથા અરણ્ય એટલે વિના વસતિનું વન તે તથા અરણ્ય, ઘણું તે નાનું મોટું, સચિત અથવા અચિત ન હઈ. આ વચનથી દ્રવ્ય નિરૂપેા લીધો બહુવો તથા અદ્ય તે આછા મૂલ્યવાળું તે હિંદો વિગેરે છે, અહું તે પ્રમાણથી હિંદો વિગેરે છે અને સ્થુલથી એરંડાનું લાકડું વિગેરે છે. આ સચિત હોય અથવા અચિત હોય એટલે ચેતનવાળું અથવા અચેતન હોય તે ન હઈ હું પોતે બીજાનું ન આપેલું ન હઈ, તેમ બીજા પાસે ન લેવાનું તથા કોઈ લેતા હોય, તો તેમને ચારા ન બહુ આ આખી છંદગી સુધીનું મત છે, એનો લાભાર્થ પૂર્વ માફક બહુવો વિશેષ આ છે:—આ અદત્તાદાન (ચોરી) ચાર પ્રકારે છે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી પ્રાણી, અને ભાવથી છે.

દ્રવ્ય. અદ્ય, બહુ નાનું મોટું, મોટું વિગેરે ક્ષેત્રથી

નીનું મહાવત કહ્યું, હવે ચોથું કહે છે. અહારેરે રૂપાદિ;
 હે સદન્ત, આવું ગ્રિપ્ય ગુરને કહે છે, આ ચોથા મહાવતમાં
 મૈથુન (સંસાર સંબંધથી પાછા હરવાનું છે; તે બધાં સંસારી
 સંબંધને હે સદન્ત ! હું ત્યાગું છું તે આ પ્રમાણે; દેવ સંબંધી,
 મનુષ્ય સંબંધી, તિર્યગ્યોની સંબંધી, આ વચન વટે દ્રવ્યથી
 લીધું, દેવ સંબંધીમાં અપસરા સાથે સાધુને સંબંધ ત્યાગવો.
 સાધ્વીઓને દેવતા સાથે સંબંધ ત્યાગવો. તે પ્રમાણે માનુષી
 તથા તિર્યગ્નીની સાથે સંબંધ ત્યાગવો. આ સંબંધ રૂપમાં
 થાય, અથવા સુંદર હોય તો, પણ રાગ થાય. અને રૂપ સ્પષ્ટિત
 દ્રવ્ય તે શુભરી સ્ત્રી વિગેરે છે. અથવા બુધ્ધ સ્પષ્ટિત સ્ત્રી હોય,
 તો તે ક્રોધ રૂપ ગણાય. તથા બુધ્ધ સ્પષ્ટિત. તે રૂપ સ્પષ્ટિત. તે
 મનુષ્ય તથા તિર્યગ્નિ સંબંધી પણ બાહ્યવું; તે હું પોતે ત્રણ
 જાતિની સ્ત્રીઓ દેવ માનુષી કે તિર્યગ્નિ સાથે સંસારી સંબંધ ન
 કરું, ન કરાવું, કરતાને લલો ન જાણું, તથા આ મહાવત
 આખી છંદગી સુધી પાલવાનું છે તે બધું પૂર્વ માફક બાહ્યવું,
 વિશેષ આ છે; મૈથુન ચાર લેટે છે. તે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી,
 અને ભાવથી છે. દ્રવ્યથી કાળ પણ સ્ત્રી વિગેરે સાથે હું સંબંધ
 ન કરું, ક્ષેત્રથી ત્રણ લોકમાં, કાળથી રાત્રિ વિગેરેમાં, ભાવથી
 રાગદ્રેષથી સંબંધ ન કરું; દ્રેષથી આ પ્રમાણે કે આ બાઈ તત-
 ધારી છે, તેને મારી સાથે દ્રેષ છે. માટે તેનું તત લાંચું. એમ
 માની સંબંધ કરે તો, દ્રેષથી કહેવાય. અને સુંદર રૂપથી
 લલચાઈ સંબંધ કરે, તો રાગથી મૈથુન કહેવાય. તથા દ્રવ્ય
 વિગેરેની ચો લગી આ છે.

તે હું પરિચ્છદને ત્યાગું છું, તેની આ પ્રમાણે વિગત છે; અદ્ય, બહુ, અણ, ચૂલ, અચિત્ત, અચિત્ત છે. અદ્ય વિગેરેમાં પૂર્વે ત્રીજા વ્રતમાં કહ્યા મુજબ બાણી લેવું. તે કોઇ પણ જાતના પરિચ્છદને હું પોને ન લઉં, ન ત્રીજા પાસે લેવડાવું. લેતાને સહો ન બાણું તે મહાવ્રતને આખી છંદગી મુખી પાળીશ. એ બધા ભાવાર્થ પૂર્વે માફક છે, વિશેષ આ છે:—પરિચ્છદ ચાર પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાગથી અને ભાવથી, તેમાં દ્રવ્યથી બધા દ્રવ્યોમાં જે મમત્વ થાય તે, ક્ષેત્રથી લોકને વિષે, કાગથી રાત્રી વિગેરેમાં, અને ભાવથી રાગદ્વેષ વડે જે થાય તે, અન્ય દ્રેષમાં એટલે બીજાની ઇર્ષ્યાથી જે પોતે પરિચ્છદ રાખે, તે દ્રેષથી કહેવાય. અને મુંદર વસ્તુ દેખીને મમત્વ થાય, તે રાગથી કહેવાય. ઉપર કહેલ દ્રવ્ય વિગેરેથી આ ભંગી થાય છે. તે આ પ્રમાણે, દ્રવ્યથી પરિચ્છદ રાખે, પણ ભાવથી નહિ, બીજે કોઇ દ્રવ્યથી નહિ, પણ ભાવથી ખરે ત્રીજે ભંગી:—દ્રવ્યથી પણ રાખે, અને ભાવથી પણ રાખે એથી ભંગી દ્રવ્યથી નહિ, અને ભાવથી પણ નહિ. પહેલામાં રાગદ્વેષ વિના સાધુ ધર્માપદરૂપ રાખે, તે દ્રવ્યથી છે. પણ ભાવથી નથી. તથા મૂર્છા રાખે, પણ વસ્તુ ન મળે, તો દ્રવ્યથી નહિ, પણ ભાવથી ખરે ત્રીજું. મૂર્છાથી વસ્તુ રાખે, તે દ્રવ્યથી, અને ભાવથી પણ એથી ભંગીમાં ગૂન્ય છે.

અદ્યારે હૃદયે મંતે ! ચણ રાઈમોચણાઓ વેરમણં,
મુલ્લં મંતે ! રાઈમોચણં પચ્ચન્ડામિ, સે અમણં વા પાણં

ભાવથી, દ્રવ્યથી અનાજ વિગેરે દ્વેષથી અહીં દ્વીપ અને બે સમુદ્રની અંદર તથા શાળથી રાત્રી વિગેરેમાં અને ભાવથી રાગ દ્વેષ વગેરે રાત્રી લોચન ન કહે. એનું સ્વરૂપ ચાર પ્રકારે આવી શકે છે.

(૧) રાત્રે લે, અને રાતનાજ ખાય, (૨) રાત્રે લે દિવસે ખાય (૩) દિવસે લે અને રાતના ખાય (૪) દિવસે લે, અને દિવસે ખાય, આ ચારમાં ભાગમાં આગલે દિવસે વધારે લઈ રાખે, અને બીજે દિવસે ખાય એટલે રાત્રે રાખ્યાનો દોષ લાગે એમ નહિ. તથા દ્રવ્ય વિગેરેની ચાલંગી આ પ્રમાણે છે. (૧) કોઈ દ્રવ્યથી રાતના ખાય, પણ ભાવથી નહિ. (૨) કોઈ ભાવથી ખાય, પણ દ્રવ્યથી નહિ (૩) કોઈ દ્રવ્યથી રાતના ખાય અને ભાવથી પણ ખાય. (૪) દ્રવ્યથી પણ નહિ અને ભાવથી પણ નહિ તેના સૂચન ન હોયો હોય છતાં ઉગેડો બાણીને ખાય, અથવા સૂચન આથમ્યો હોય, અને વાદળ વિગેરેના કારણથી ન આથમેડો બાણી ખાય અથવા રાગદ્વેષ દ્વારા વિના આગાહ કારણે ખાય તો દ્રવ્યથી ખટું પણ ભાવથી રાત્રી લોચન નહિ, અને રાત્રીએ ખાવા હો, પણ ખાવાનું ન મળે, તો દ્રવ્યથી નહિ, પણ ભાવથી ખટું, ત્રીજે રાત્રીએ ખાવાની શુદ્ધિથી મૂર્છાવાળો થઈ હો, અને રાતના ખાય, તે ચારમાં મુખ્ય છે. આ રાત્રી લોચન વિરમણ મત પહેલા અને છેલા વીર્યક્રમના સ્થાનમાં રૂલુ વગ અને વજ્રકાંડની અપેક્ષાએ મૂલ્ય એટલે હીપુ, અને તે મહામતનાં ઉપર કથન, પણ વચન

‘ લદ્ધફલમાણમેયં મંગા ઉ દ્યવંતિ અઠગપદ્મામં ।
 તૌયાજાગયસંપતિગુણિયં કાલેણ હોદ્દ દ્મં ॥ ૧ ॥
 સીપાલં મંગસયં, કહ ૧ કાલતિણ્ય હોતિ ગુણ્યા ઉ
 તીતસ્મ પટિપમગં પચ્ચુપ્પન્નમ્મ સંવરણં ॥ ૨ ॥
 પચ્ચક્કણં ચ તદા, હોદ્દ ય એમસ્મ ગુણ્યા ઉ ।
 કાલતિણ્યં મણિયં જિણગણધરવાણ્યહિં ચ ॥૩॥

આનું કયા (સરવાળો) ૪૬ થયું તેને અતીત (બૂઝી)
 અનાગત (ભવિષ્ય) તથા વર્તમાન કાળ એમ ત્રણ વડે ગુણ-
 તાં ૧૪૭ થાય; તેમાં અતીતનું પ્રતિક્રમણ થાય, વર્તમાનનું
 સંવરણ થાય, અને ભવિષ્યનું પચ્ચખાણ થાય આ ત્રણ કાળનું
 ગણવું તે છત્રેન્દ્ર ગણધર, અને વાગકાંચે કહ્યું છે. ગાથા
 અર્થ આદિત્રધર્મ દ્વયો, હવે યતનાનો અવસર છે તે કહે છે.

સે મિક્ખુ વા મિક્ખુણી વા સંજયવિરયપહિહય-
 પહિહયચપક્કણાયપાવકમ્મે દિઆ વા રામ્મો વા એગથ્થો વા
 પરિસાગમ્મો વા મુત્તે વા જાગરમાણે વા સે પુદ્ધિં વા
 મિત્તિં વા સિલં વા લેલું વા સસરક્કલં વાં કાયં સસક્કલં
 વા વત્થં હત્થેણ વા પાણ વા કદ્દેણ વા કિલિંચેણ વા
 અગુંલિયાણ વા સિલગાણ વા સિલાગહત્થેણ વા ન
 આલિહિજ્ઞા ન વિલિહિજ્ઞા ન ઘટ્ટિજ્ઞા ન મિંદિજ્ઞા અન્નં
 ન આલિહાવિજ્ઞા ન વિલિહાવિજ્ઞા ન ઘટ્ટાવિજ્ઞા ન મિંદા-

કારણ પડે, એટલે હોય, નહિ તો એવકાગમાં સમુદાયમાં રહેલો હોય છે. તે હવે પછી કહેવાતા હોય ન લગાડે. તે આ પ્રમાણે પૃથ્વી, અથવા ભિત્તિ, અથવા શિલા, અથવા લોહ, તેમાં પૃથ્વી તે લોહ વિગેરેથી રહિત છે. ભિત્તિ તે નદીનો કીનારો છે તથા શિલા તે મોટો પથરો છે, તથા લોહ તે માટીનું ઢેકું બાંધવું. તે તથા રજ એટલે જંગલની ધુળ, તેની સાથે વળે તે સ્વચ્છ કહેવાય. તે ધુળવાળી કાયા હોય—અથવા વસ્ત્ર જે આગપટ્ટો વિગેરે છે અને તે લેવાથી તેની સાથેના પાત્ર વિગેરે પણ સ્પર્શવા, એટલે ધુળથી ખરડાએલાં હોય તો શું કરવું, તે કહે છે. હાથવડે, પગવડે, લાકડાવડે, લાકડાના છોડાવડે, અથવા આંગળી વડે, અથવા સગીવડે, અથવા હોદાના સગીઆ વડે, અથવા સગીઓના સમુદાયવડે, ન આવેખે, ન વિલેખે, ન ઘટ્ટન કરે, ન લેદે આમાં આવેખવું એટલે એકવાર અથવા ઘણીવાર ખોતરવું અને વિલેખે એટલે વારંવાર ખોતરે, ઘટ્ટન એટલે આલવું, તથા લેદવું, એટલે વિદાનણ કરવું, તે કાઢવું. આ બધું પૃથ્વીદ્રાવ્યનં દુઃખરૂપ હોવાથી પોતે ન કરે, બીજા પાસે ન કરાવે, તેમ બીજા કોઈ ખોતરતા હોય, તથા છેદનલેદન કરતા હોય, તો તેનું પોતે અનુમોદન ન કરે, વિગેરે બધું પૂર્વ માફક બાંધી લેવું.

સે મિલનું વા મિલમુમી વા સંજયવિરયપહિયપ-
ચક્ષાયપાવક્રમે દિશ્યા વા રાશ્યો વા રગશ્યો વા પરિસા-
ગશ્યો વા મુત્તે વા જાગરમાણે વા મે ઉદગં વા ઓસં વા

हिमं वा महियं वा करगं वा हस्तगुणं वा सुदोदगं वा
उदउल्लं वा कायं उदउल्लं वा वत्थं समिगिद्धं वा कायं,
ममिगिद्धं वा वत्थं न आमुमिज्जा न मंफुमिज्जा न आरी-
लिज्जा न परीलिज्जा न अक्खोडिज्जा न परक्खोडिज्जा
न आयाविज्जा न पयाविज्जा अन्नं न आमुमाविज्जा न
मंफुमाविज्जा न आरीलाविज्जा न परीलाविज्जा न
अक्खोडाविज्जा न परक्खोडाविज्जा न आयाविज्जा न
पयाविज्जा अन्नं आमुमंतं वा मंफुमंतं वा आरीलंतं वा
पविलंतं वा अक्खोडंतं वा परक्खोडंतं वा आयावंतं वा
पयावंतं वा न समणुज्जाणं वा राज्जीराए तिथिहं तिथि-
हेणं, मणेरं वायाए काएणं न कोमि न कारोमि करं-
तंपि अन्नं न समणुज्जाणमि. तस्म भंत ! पडिअमामि
निद्रामि गग्गिमि अप्पाणं बोमिरामि । (सू० ११)

[illegible]

શ્રીમદ્ મોહનલાલજી જૈન શ્રે. જ્ઞાન સંહાર
અર્થાંક ચોથા.

દશ વૈકલ્પિક સૂત્ર.

ભાગ ૩ જે.

મુળ નિર્ઘુલિ બાપ્ય અને ટીકાના આધારે
સરળ ભાષાંતર.

લેખક-મુની માણિક.

પ્રસિદ્ધ દર્શા.

જે. જી. શ્રે. જ્ઞાન સંહાર સૂત્ર ગ્રંથોપર
કેળવેલી મેકેટરી-ગીરધરલાલ હુગરશી મે.ક.

મુદ્રણ કેળવેલી કેળવેલી અવેલા મે.ક.એ પ્રેસમાં
૧૯૨૩માં નવીનદેસે છાપી પ્રગટ કરી છે.
સંવત ૧૯૩૮. સુને ૧૯૨૧.

પ્રતિ ૬૦૦. પ્રથમ અવૃત્તિ કિંમત ૦-૧૨-૦

